

Oral History Kosovo

INTERVJU SA ZAHRIJE PODRIMĆAKU

Novi Poklek, Glogovac | Datum: 15. februar 2020

Trajanje: 302 minuta

Prisutni:

- Zahrije Podrimćaku (sagovornica)
- Jeta Redža (vodila intervju)
- Donjeta Beriša (kamera/vodila intervju)
- Kaltrina Krasnići (kamera/vodila intervju)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Detinjstvo

[Isečeno iz videa: sagovornica govori o svom detinjstvu]

Zahrije Podrimčaku: Rođena sam 10. februara 1970, u selu Krajkovo. Potičem iz velike, vredne porodice, koja je poznata po gostoprimstvu i patriotizmu. Moja porodica u Drenici je bila velika porodica, od oko 30 članova. Od 21 deteta koje je imao (smeje se), moj deda, znate, 16 ih je preživelo. Od njih su sedmorica bili dečaci, a ostalo devojčice.

Kao dete sam krenula u osnovnu školu u mestu gde sam se rodila, moja prva učiteljica je bila Bedrije Hodža koju ovom prilikom pozdravljam jer je bila jako dobra učiteljica, dobro nas je naučila i dobro nas je obrazovala. Do četvrtog razreda, mislim, tamo sam završila osnovnu školu, onda sa mojom porodicom kad, kada smo se odvojili od porodice sa kojom smo živelji, otišli smo za Glogovac oko '82 godine i od petog razreda sam išla u školu koja se danas zove "Rasim Kećina" u Glogovcu, do osmog razreda. Tokom mog školovanja, mislim od prvog do petog razreda sam bila odličan đak, onda... sa mojim obavezama kod kuće, jer smo bili velika porodica a ja sam bila najstarije dete, moji roditelji su radili u inostranstvu, znači u jednoj firmi u Zagrebu, morala sam da se posvetim svojoj porodici u ranim godinama.

Sećam se da sam u to vreme kao učenica, u šestom razredu, moja majka mi je isplela džemper na kojem je u to vreme bila paklica cigareta, mislim, filteri, *Bozhur* [Božur] su se zvale cigarete, *Bozhur*. Učenici su u to vreme pisali reč *Bozhur*, "Bashkohuni o Zhugana, Urra Republikë" [Ujedinite se, šugavi ljudi [ljudi u blizini Jugoslavije], živila Republika]. I reč filter, znate, "Fadili i Lutet Titos Epna Republikë" [Fadil¹ moli Tita da nam da Republiku]. Tako da sam ja prvobitno od majke dobila ljubav prema otadžbini, za doprinos otadžbini, kada mi je ispričala o priču o njenom dedi (smeje se), kao,

¹ Fadil Hodža (1916-2001), albanski komunistički vođa iz Đakovice koji je bio na mnogim visokim pozicijama na Kosovu i u Jugoslaviji, uključujući i rotirajuće mesto podpredsednika Federalnog predsedništva, što je bilo najviše rukovodeće mesto u Jugoslaviji pod Titom, 1978-79. Penzionisao se 1986, ali su ga izbacili iz Komunističke partije pod optužbom nacionalizma.

Habib Ukići, koji je u to vreme znao sedam stranih jezika i bio je obezbeđenje Hasanu Prištini² i kojeg je Hasan Priština zaposlio i kao savetnika, obezbeđenje i prevodilac. I zapisano je u knjigama Mehmeta Rukićija, govori o jednom incidentu koji se desio dok su putovali, Hasan Priština je bio poslanik u turskom parlamentu i kaže da je uz pomoć ogledala spasio Hasana Prištinu od pokušaja atentata u Solunu.

I iz tih priča koje mi je majka govorila o njenom dedi u to vreme, da je na kraju svog života, na kraju, UDBA³ ga je pratila, mislim, neprijatelj, moćnici u to vreme, otišao je u Albaniju i do dana današnjeg je njegov grob u Kukešu. Takođe, moj ujak je bio politički zatvorenik, Bajruš. Kao učenica sam u šestom ili sedmom razredu imala zastavu sa orlom koju *Vetëvendosja* sada ima (smeje se), ja sam je imala u to vreme. Volela sam nacionalne simbole i bila radoznala.

Sećam se incidenta, jedna Šazije Sopi je imala sladoledžinicu i ja sam otišla u njenu pordavnicu, onda kada je ona videla orla na mojim grudima, pitala me je da joj ga dam. A ja sam rekla, "Ne mogu dam vam ga dam jer mi je dao moj ujak." Bila je uporna u nameri da mi uzme orla. U jednom trenutku je počela da mi nudi, "Evo ti hiljadu dinara." Tada su bili sa crvenim konjima, "Evo ti dve hiljade, evo ti tri hiljade." Rekla sam, "Uzalud je, čak i da mi daš celu prodavnici, neću ti dati orla, jer zastava ne može da se proda" (smeje se).

Tako da radoznalost i ljubav koju osećam prema otadžbini, potiču iz moje porodice. A porodica mog pradede, tokom '50-ih, '55, moj pradeda je u to vreme izdavao *odu*⁴ jer su bili bogata porodica, jer su radili, bili su vredna porodica. I napustio je *odu*, učitelji koji su radili u Krajkovi u to vreme, kao što su Mehmet Rukići, Jusuf Rukići, mislim, oni su jeli, pili, spavalni su kao da su bili sa svojim porodicama i predavalni su tamo u selu kad se školovanje po prvi put organizovalo, mislim, sa časovima tokom tih godina. I oni su dosta doprineli, pored toga što su obezbedili učiteljima besplatan smeštaj, isto i izgradnja prve škole u Krajkovi tokom '50-'55 kada je izgrađena prva škola u Krajkovi, uz rad, znate, moj deda je pomogao da se izgradi ta škola.

Takođe, moram da spomenem ovde, završila sam srednju školu "Đurađ Kastriot Skenderbeg". Bila sam uporno i istrajno dete, jednostvano rečeno, moja majka je rekla, "Uvek si bila tvrdoglava, nikad nisi popuštala kad si znala da si u pravu" (smeje se). I to je bilo moje detinjstvo u to vreme, koje čak i danas moja majka spominje, kaže, "Kada si morala da uradiš neki zadatak, uvek si bila odlučna u tome."

Nas je bilo sedmoro dece, četri sestre i tri brata. Ja sam bila najsatrija od svih njih. Selo je bilo dobro, mislim, to je bio prosečan život jer su u to vreme porodice bile velike, sve porodice su živele [zajedno],

² Hasan Priština (1873-1933) je bio albanski političar, poznat kao Hasan Beriša pre nego što je postao prištinski delegat u Osmanskom parlamentu. Vodio je Kosovski ustank 1912. protiv mladih Turaka i nakon proglašenja nezavisnosti Albanije, bio je na nekoliko pozicija u albanskom parlamentu, uključujući i poziciju premijera. Ubili su ga u Solunu po naređenju kralja Zoga.

³ UDB, Uprava državne bezbednosti.

⁴ Muška odaja u tradicionalnom albanskom društvu.

ne odvojeno kao što je to slučaj sa današnjim porodicama, već su sve porodice živele sa svojim daljim članovima porodice jer je društveni život [bio organizovan] tako, mislim, kako bi doprineli porodicama i sveukupnom obrazovanju dece jer nije bilo... posao nije bio za svakoga. Na primer, jedna zaposlena osoba je morala da izdržava sve porodice u to vreme.

Sećam se kad... jer mi, moj pradeda je imao puno ovaca, negde oko 150 ovaca i 30 krava. Što se tiče naše porodične finansijske situacije, mi smo bili prosečna porodica koja nije imala socijalne probleme kao drugi na primer, jer je moja porodica bila vredna. I kada... u tim godinama, mislim, sa četiri godine sam čuvala ovce u to vreme, zajedno sa prijateljima iz komšiluka, neko bi sa sobom poneo brašno, neko ulje, neko pavlaku, stvari koje smo imali kod kuće, i kuvali smo, mislim spremali smo hranu u planini.

I sećam se slučaja, stari čovek iz Vučaka je došao na konju preko planine, iz Negrovca u Krajkovu i u Glogovac. I ne sećam se njegovog imena, i jednom prilikom je on došao i našao hranu koju smo spremili pre nego što smo hteli da jedemo. Rekao je, "Kunem se, *axhi*⁵ [adži] je gladan, poješću ovo, ali skuvajte opet jer znate dobro da kuvate," i uzeo je deo hrane koju smo spremili. I ta osoba, tokom protesta '81, sad, desilo se da [sam radila] sa sinom, da sam radila sa bliskim rođakom moje porodice u Opštinskom veću za finansiranje sa Beratom Šalom, kada sam mu ispričala za ovaj incident rekao mi je, "On je moj ujak, Zahrije." I ta osoba [je došla] na proteste na konju, dali su mu zastavu u ruke, i poslali su ga u Skupštinu iz srednje škole, mislim, učestvovao je u protestima, taj stari čovek. I dobro se sećam tog incidenta, kad nas je sreo u planini i pitao nas za deo hrane i mi smo mu je dali.

Bila sam jako blisak sa mojim roditeljima, i moja baka me je isto podržavala, i moj deda me je podržavao. Obično u *odi*, od nas dece koji smo bili u toj gomili dece, ja sam bila najbolje prihvaćena u *odi* sa muškarcima. A iz *ode* u Glogovcu možemo da navaedemo određene trenutke kada dođemo do mog aktivizma, tokom svojih aktivnosti sam išla u *odu*, ali sam bila više dobrodošla da uđem i služim u *odi* mog pradede. I to je bio razlog zbog kojeg me je moj deda prihvatio u *odu* od sve dece jer nikad nije bilo prilika da jedno dete ostane u *odi*. Na primer, pradeda sa majčine strane bi dolazio, dok ste ih pozdravljali, ostali biste malo sa njima, i onda ste odmah morali da idete, mislim, iz *ode* kući, jer deca nisu bila u muškim *odama*, deci i ženama nije bilo dopušteno.

U *odi* je postojala disciplina, bilo je pravila, kao na primer, kad je domaćin kuće govorio ili kada bi došao red na gosta da govorи, bio bi saslušan do kraja, bilo je pravila.

Kaltrina Krasnić: To je bio prostor samo za muškarce?

Zahrije Podrimčaku: Da, to je bio prostor samo za muškarce. U to vreme je u porodicama čak i hrana za muškarce bila posebno spremana i bilo je situacija kada bi žene, na primer, spremale hranu a nisu je same posle jele. Samo su mirisale aromu (smeje se).

⁵ Adži je jedna varijanta reči *axha* ili *xhaxha*, ujak, koja se koristi iz poštovanja prema starijem muškarцу.

Aktivizam

[Isečeno iz videa: osoba koja vodi intervju pita sagovprnicu da govori o bavljenju aktivizmom]

Zahrije Podrimčaku: Kada sam išla u srednju školu, znate, bili smo bliski sa prijateljima, prijateljima i prijateljicama, poštivali smo jedni druge. Mislim, slušali smo jedni druge, podržavali smo jedni druge i bili smo bliži nego što su đaci danas.

Kaltrina Krasnići: Gde ste išli u srednju školu?

Zahrije Podrimčaku: U gimnaziju.

Kaltrina Krasnići: U kojem gradu? U kom mestu?

Zahrije Podrimčaku: U Glogovcu, završila sam srednju školu ovde u Glogovcu, ali pored škole imala sam i porodične dužnosti jer sam bila najstarije dete, moj otac je radio za to preduzeće, zvalo se Zagreb... u to vreme, u Zagrebu. Tako da, bilo je radova na njivi, u raznim gradovima, on je uglavnom bio van kuće, onda je na kraju došao u Obilić. Ipak, ja sam se brinula o kućnim dužnostima i kućnom budžetu, vodila sam kućnu ekonomiju od šestog razreda.

Dakle, tokom srednje škole sam učestvovala na protestima, u to vreme smo izražavali našu solidarnost sa rudarima iz Trepče. 20. februara 1989, ja sam bila učenik treće ili četvrte godine, sećam se da sam učestvovala na tim protestima. '89, 20. februara, '89, bili su protesti rudara. Takođe, učestvovala sam i u protestima koji su se desili 31. januara 1990. u Glogovcu, ovde na šinama, gde su ljudi bili ubijeni i oko 26 ljudi, koliko se ja sećam, je bilo povređeno u to vreme. Moje aktivnosti, na primer, i moje angažovanje tad, tokom '90-ih sam bila uključena i u Ženski forum Demokratske partije po prvi put. Mene su izabrali za predstavnici žena, u to vreme su sastanci održavani kod porodice Hisen Elšani, što nam je bilo blizu, jer smo u to vreme imali samo sastanke među porodicama ili sastanke u školama koje su bile slobodne, koje smo imali prilike da koristimo.

U mojim političkim aktivnostima, pored protesta, učestvovala sam u protestima kao student, počela sam '90-ih, to sam već rekla. Već sam ranije spomenula da kada je ona bila predstavnica Ženskog Forum, Vahide Ibridži, profesorka albanskog jezika... ona je došla i pitala, jer u svakom selu je htela da kreira vođstvo, ili na primer, u svakom ogranku se podrobno rapitivala o porodicama, kako bi uključila devojke koje odlaze iz velikih porodica, devojke koje su bile vaspitane i vredne. I kada je pitala u mom komšiliku, komšije su je uputile ka meni i rekle, "Ako želite vrednu radnicu, nekoga ko radi i vaspitanu devojku," rekli su, "Zahrije vam je ovde." Rekli su joj moje ime i profesorka Vahide je došla

direktno kod moje porodice, do mog oca. Došla je do mene i ja sam rekla, "Dok ne pitam oca, ne mogu." Onda je došla uveče i pitala oca, rekla mu je, "Morate da mi date vašu čerku jer su mi o njoj rekli lepe stvari. A pitala sam sve ljude u zajednici, znate, hoću da je uključim u političke aktivnosti." Od tada, zvalo se Demokratski Pokret (DLK)⁶, mislim, cela nacija je bila тамо, podržavali су ovaj pokret. I moj otac je rekao, "Ja," rekao je, "zahrije, ona je sad završila srednju školu i upisala se na Univerzitet u Peći. Ali ja nemam sredstva da je pošaljem u školu zbog trenutne situacije, zbog studneata..." U to vreme su bili u podrumima, gde su se [časovi] održavali u kućama. "Takva je situacija i ja putujem daleko, velika porodica, imam dužnost prema mojoj braći, da im izgradim kuće."

Moj otac je bio najstariji u svojoj porodici i morao je da izdržava svoju porodicu, da gradi kuće za svu svoju braću kao i što bi i za sebe. I zato smo se preselili u Glogovac u to vreme i on je finansirao i investirao dok nije izgradio kuće za svu svoju braću, sve njih. I rekao je, "Neću da joj branim, brine me srednja škola, ali što se tiče aktivnosti, neću da joj branim, nek prosudi sama. Prvo, treba da zna da je dobro doprinositi naciji, ali je isto i opasno. Pustite je da sama odluči ako može da se izbori sa tim, ova mlada devojka, može da završi u zatvoru, ako može da podnese nasilje." Onda je moj otac rekao, "Hej, policija, zatvor, može da umre, ona čak, može čak i da ostane kućan pomoćnica zbog aktivnosti kojima doprinosi, moraće da ide u domove drugih porodica po selima." On je rekao, "Može da završi i kao usedelica jer je mentalitet ljudi zaostao, zbog njene veridbe, jer je jako vredna i njena uključenost je čini... pustimo je da sama proceni. Hoću da joj dam rok." Rekao je, "Ako može ovo da izdrži, onda će vam dati odgovor." I sledećeg dana sam otišla u kancelariju, do profesorke, i rekla sam da sam spremna da me uključe u političke aktivnosti kako bih služila svom narodu, pošto mi je i otac dao dozvolu.

Kaltrina Krasnići: Kakva je to bila aktivnost?

Zahrije Podrimčaku: Ta aktivnost je u to vreme bila sveobuhvatna, od velikog značaja za državu. Nakon što je sastanak bio održan, znate, okupila sam devojke koje su bile obrazovane i bile moje godište ili starije, sve njih. I od tamo, ja sam, znate, narod me je podržavao, izabrali su me za predstavnici žena Demokratskog pokreta u to vreme. Takođe, imali smo redovne sastanke sa ženama u komšiluku, u *odi*, koristili smo venčanaj za te prilike. I ono što je od najvećeg značaja za to vreme, registrovali smo broj stanovnika u selu, Novom Čikatovu, gde sam bila predstavnica Ženskog Foruma za žene u to vreme, tokom '90-ih. Znali smo tačnu situaciju u to vreme, koliko je to selo imalo stanovnika, koliko je bilo žena, koliko je bilo muškaraca, koliko je bilo dece. Mislim, registrovali smo sve dečake u to vreme, koliko je bilo muških vojnika, jer se znalo u to vreme da je Srbija ubijala mlade vojнике na različite načine. I oni su ih krivili tako što su govorili, "Ne, on je počinio samoubistvo," "Ne ovo, ne to," i sva omladina se vraćala u mrtvačkim sanducima.

⁶ Demokratska liga Kosova - prva politička stranka na Kosovu, osnovana 1989. od strane grupe novinara i intelektualaca. DLK je brzo postala državna stranka, okupljala je sve Albance i ostala jedina stranka do 1999.

Bilo je puno slučajeva, posebno u Drenici, onda smo imali sastanke sa ljudima, širili smo propagandu da nijedna porodica više ne šalje svoje sinove u vojsku. Imali smo sastanke i sa ženama, i savetovale smo žene i devojke da ne stupaju rano u brak, da ne udaju devojke bez njihovog pristanka, i da prekinu sa nazadnjim običajima u to vreme za devojke, žene. Kada bi se jedan par venčao, na primer, da nemaju zahteve koji bi ekonomski štetili porodici, da ne kupuju zlato, kao što su to činili u prošlosti, ili da ne spremaju miraz, miraz na kojem su radile devojke. Znate, kad je mladu uzimao [mladoženja], skoro cela njena porodica bi finansijski oslabila, oslabila bi kad bi odveli mlad. I u to vreme, na svakom sastanku koji smo imali sa devojakama i ženama, savetovale smo ih da ne traže da se kupuje zlato. Prsten je dovoljan, ogrlica, par minđuša, ali da ne kupuju zlato kao što se nekad radilo. Odricanje starih običaja i što se tiče oblačenja mlade, na primer, da mlada ne [ljubi] ruke jer to nisu naši običaji, to su običaji iz vremena Osmanlija koji su vladali Kosovom. Da ne kupuju dvanaest metara *dimije*⁷ kao što se nekad radilo, kupovalo se dvanaest metara *dimije*, zlatni prsluk, lanci, i *qystek*⁸ dug dva metara, kako su ih zvali u to vreme. Mislim, i ja sam ih sama zaboravila, neprastano smo radili na svim tim stvarima sa ljudima da to poboljšamo i da ih pustimo da žive naprednjijim životom.

Kaltrina Krasnići: Da li su ljudi prihvatali te [promene]?

Zahrije Podrimčaku: Da, prihvatali su ih. Tokom perioda kad sam bila predstavnica Ženskog Foruma u mom selu, profesorka Vahide je bila u jednom od ogrankova i Flora Brovina je bila u glavnem delu, predstavnica Demokratskog pokreta žena u to vreme. Jednog dana, zato što je neka moja dokumentacija preživela rat i ja sam imala beleške sa sastanaka, '91 sam čak organizovala sastanak za doktorku Floru Brovinu... Koristili smo te ženske dane takođe u to vreme, mislim, ženske dane kao što su ponедeljak kad su se venčavali, koristili smo ženske dane. Onda smo našli žene, našli smo devojke kojima smo pričali o svemu, o obrazovanju devojčica.

Pomogla sam puno devojčica sa njihovim obrazovanjem u to vreme kada su ih njihovi roditelji zaustavljeni. Mirili smo porodice, svađe, savetovali smo žene da ih ne uzrokuju, jer žena ima veću ulogu u porodici, ona je stub porodice. I može da ima važnu ulogu u [održavanju] mira u kući, u to vreme, da se izbegnu nesporazumi, da se eliminišu nesporazumi, da ne dođe do ubistva brata, bilo je puno fratricida u to vreme. Onda, tu su bile i osvete među porodicama, ako bi nastala takva situacija onda bi se jedna porodica svetila drugoj zbog toga. Jako naporno smo radili u tom smeru. Imala sam priliku da pomirim mnoge porodice u *odi*, u selu, i muškarci i žene su me podržavali, puno su me podržavali.

Kaltrina Krasnići: Šta su uglavnom bili problemi?

Zahrije Podrimčaku: Pa, problemi, ili oko zemljišta, ili neke druge stvari, obično oko posedstva. Većina ih je bila oko posedstva, ili oko devojaka, ili ako su devojek imale problem sa porodicom svog muža, a

⁷ *Dimia* - bele satenske pantalone koje se sužavaju kod članka, u turskom stilu. Prave se od oko dvanaest metara materijala.

⁸ Džepni sat sa dugim zlatnim lancem.

to je sve u kontekstu porodičnih problema, među prijateljima. I zato je bilo veoma važno za žene da igraju svoju ulogu stuba porodice, mislim, kao organizatori porodice, da dobar život za svoju porodicu onoliko koliko je to moguće i da vaspitavaju i čerke i sinove uz bolje obrazovanje, i da eliminišu stare običaje koji su ranije bili prisutni u albanskim porodicama.

Kaltrina Krasnić: Da li ste imali problema prilikom razvoja te političke aktivnosti? DLK je u to vreme bila nelegalna organizacija?

Zahrije Podrimčaku: Da, to je bio problem, jer policija, ako bi se susreo sa policijom, uhapsili bi te i odveli na informativni razgovor. *Besa*⁹, *besa*, bilo je i fizičkog nasilja, svega. Onda, pored mojih aktivnosti u ovom pokretu izabrana sam za predstavnici ogranka u Glogovcu kasnije, zbog mojih aktivnosti. '92, imam i priznanje tamo da vam pokažem. U to vreme su me nagradili tim priznanjem, bila sam najposvećenija aktivistkinja. Mislim, bila sam vredna i bavila se dugotrajnim aktivnostima, uvek bih stala i u selu u kojem sam živela, ovde u Novom Čikovu koje se sad zove Drenasi Tre [Glogovac].

Pored ovoga, Veće za zaštitu prava¹⁰ je čulo moj glas i da sam aktivna, i da kada radim, radim odgovorno. Šaban Šala je došao kod moje porodice, on je sada pokojni, žalim što nas je napustio tako rano. U to vreme smo zajedno radili i on me je uključio u Veće za odbranu prava. I u Veću za odbranu prava sam prvobitno bila pomoćnik. Onda, uz svoj rad sam se brzo pridružila vodstvu Veća u Glogovcu, gde je bio Agim Vralaku, u to vreme predsedavajući Veća. Dakle, Šaban Šala je bio zamenik predsedavajućeg, bilo je drugih aktivnosti, Gezim Šešani, bio je Ibrahim Hajdari, bio je...

Veće je imalo svoje aktivnosti u svim selima, i u selima je imalo svoje aktivnosti. Ako ne dve, ako ne tri, zavisi od toga kakvo je bilo selo, više. Jer je tada postojala velika opresija albanske populacije, uglavnom u Glogovcu, gde su maltretirali porodice, pretresali su ih. Morali smo da idemo u svaki porodični dom i uzmemo izjavu, slikamo slučaj ako su se loše ponašali prema njima i odmah damo... mislim, da odmah damo intervj u Prištini, da obavestimo unutrašnje organe Veća, kao i Komitet za informacije demokratskog pokreta u to vreme.

Kaltrina Krasnić: Da li je za vas bilo, u tom periodu ste bili veoma mladi, da li vam je predstavljalo problem da se bavite ovom aktivnošću?

⁹ U albanskom običajnom pravu, *besa* je reč časti, vere, poverenja, zaštite, primirja, itd. To je ključni instrument za regulisanje individualnog i kolektivnog ponašanja u vreme sukoba i povezan je sa svetošću gostoprимstva, odnosno bezuslovnosti, proširenje zaštite na goste. Ali u ovom konkretnom kontekstu, kada se koristi dvaput, to se prevodi sa "u stvari". Tako sagovornicak uspostavlja poverenje, osiguravajući da je ono što je rečeno apsolutna istina.

¹⁰ Puno ime ove organizacije je Veće za odbranu ljudskih prava i sloboda. KMLDNJ je albanski akronim.

Zahrije Podrimčaku: Da, bilo je problematično jer sam bila mlada devojka i u to vreme je bilo nekoliko mladih devojaka iako je kad se Vođstvo osnovalo, na primer, puno devojaka bilo uključeno u to Vođstvo. A ja sam bila glavna u tom Vođstvu, ipak, polako jedna po jedna su napuštale svoj posao i žene su bile sklanjanje, ili su se udavale ili su mislile da je posao težak, ili... ipak, nisam znala kako da odustanem jer sam to odgovorno preuzela i želela sam, jednostavno, posao, da budem aktivna. Stvarno sam želela da doprinesem svom narodu, i svi izazovi koje sam imala i brige i probleme kao mlada devojka u to vreme, mislim, nisu mogli da me zaustave ili obeshrabre da se bavim mojim aktivnostima.

Život u Drenici, za celu populaciju, ekonomска situacija je bila jako slaba. Generalno mogu da kažem da je bila siromašna jer je nezaposlenost bila velika. Znate, sve ljudi su otpustili sa poslova, Fabrika Feronikel, Fabrika živine, tekstilna fabrika, mislim Kluzi, u to vreme je bila, radnici iz OP Drenica, kako su se zvali u to vreme, i svi su u to vreme bili podržavani od strane... imali su pomoć društva *Nena Tereze*,¹¹ u to vreme su im pomagali. Bilo je solidarne pomoći od emigranata iz inostranstva koji su slali novac ali i dobra, jer je u to vreme, sada na primer, mogu da spomenem, mi i Ginekološka bolnica, iako su u većini slučajeva bili Albanci, nasilne mere su kasnije stigle u bolnicu. Ali sećam se kada u to vreme, kroz... ljudi koji su imali poslove, kompanije, puno su pomagali, privatni biznis, gd esmo skupljali, gde smo skupljali deterdžent za bolnice, papuče, ogrtače za žene koje su se porađale u bolnici. Tamo smo dobijali sredstva da kupujemo lekove i u to vreme smo direktno pomagali bolnicama kao Ženski Forum. [Pomogli smo] čak i ženi doktora Ibrahima Rugove da rodi ovu mladu devojku koja je sad član Parlamenta, ona je rođena u to vreme u Glogovcu.¹²

A ljudi su se uglavnom bavili poljoprivredom jer su svi bili otpušteni sa svojih poslova. Zabeležili smo i broj ljudi koji su bili sklonjeni sa svojih poslova u to vreme. Obrazovanje su samofinansirali jer sam ja bila deo, mislim, bila sam uključena u Opštinsko veće za finansije gde sam takođe skupljala plate prosvetnih radnika u to vreme.

Ali zloupotreba je ovde bila velika jer je postojao veći pritisak od strane srpske policije u Drenici. Jer je Drenica čak i u ranijim ratovima poznata kao region koji nije trpeo, znate, predaju. To nije... narod koji se nikad nije predao neprijatelju, i zbog toga je Srbija uvek držala Drenicu na oku. I postojao je strah, u suštini, mogu da kažem u većini Drenice u to vreme. Mi u Veću smo radili puno posla u to vreme. Bio je jedan slučaj gde je jedna od gerila grupa, mislim, vojske [Oslobodilačka Vojska Kosova], koja je izvela napad, ovde na šinama, gde je i policija ubijena, sećam se bilo je oko 10:30 noću.

Kaltrina Krasnić: Datum?

¹¹Majka Tereza, organizacija za samopomoć koje je tokom '90-ih, na vrhuncu Miloševićeve opresije, podržavala albansko društvo koje je bilo proterano iz svih državnih institucija.

¹² Teuta Rugova.

Zahrije Podrimčaku: Datum, vreme, i sada ču vam reći datum jer sam počela, jer prošlo je vreme i... Prvi slučaj, na primer, kada je napad izveden, je bio 27. septembra '92, na autobuskoj stanici, tamo su bili ubijeni, bili su ubijeni ili su bili ranjeni. Jedan policajac je bio ubijen, ne sećam se dobro slučaja, i sa tim slučajem je policija odmah sprovela svoju akciju u kojoj je pretresla porodice u Novom Čikatovu, u Krajkovi, i tako dalje, i maltretirala puno ljudi u to vreme. A uključenost je sigurno bila velika jer morao si da odeš i uzmeš, pored informacija, da slikaš osobu, razviješ slike i sve to predaš Veću za odbranu prava, u to vreme je predsdavnik Veća bio Adem Demaći.¹³ A drugi članovi vođstva su bili Šaban Šala, koji je bio vođa Centralnog komiteta u to vreme. Tu je bio Sami Kurteši, tu je bila Šukrije Gaši, od žena smo imali Šukrije, jako, jako dobra saradnja.

I tako, onda smo napravili dosije. Svaka delegacija koja je dolazila i posećivala Veće, imali smo materijal i imali smo fotografije slučajeva koji su se desili, batina i čestih fizičkih napada članova porodice u to vreme čije su kuće pretresali kako bi pokupili oružje. Porodice, čak i da su oni [srpske vlasti] čule da je neko iz njihovih porodica bio uključen prikriveno, mislim, da je bio aktivan u pomaganju svom narodu, pronašli bi ga. Imali su i svoje ljudе, to se zna, jer čak i sa nama, naša aktivnost je bila teška jer je nisu sve porodice prihvatale. Ni nas nisu sve porodice prihvatale, bilo da čuvaju materijal, ili... ja lično, kao aktivistkinja, sam morala da držim kod sebe materijal sa Veća i onaj sa Finansijskog odbora i Veća za odrbanu prava, morala sam da ih držim u porodičnom domu i držim ih na sigurnom.

Slučaj drugog napada u Drenasu, nakon napada '92, se desio 23. maja 1993, na šinama. U ovom slučaju koji se desio oko 22:30 noću, odmah sam čula pucnjavu i policijske snage su došle iz... iz Mitrovice i iz Prištine. I policijske snage su ispunile [prostor], bilo je oko 1500 policajaca u to vreme. Svaka osoba koja bi ih srela, koja nije znala da se tad desio taj incident, je odmah bila maltretirana, naterana da legne na zemlju, šutirali su ljudе, jer si morao da... ja sam odmah ispratila slučaj, odmah kad se desio, taj slučaj je bio jako ozbiljan i obavestila sam *bac*¹⁴ Adema. Obavestila sam Fehmi Aganija¹⁵, koji je bio član vođstva, Džemail Mustafa¹⁶ koji je bio član Veća. Kada se slučaj desio, samo da se pročuje i postane, znate, da bi se vesti proširile što pre, morao si da obavestiš ljudе, koji su znali gde su bila ključna mesta. Imali smo brojeve telefona, ja nisam imala telefon kod kuće, ali sam koristila ili onaj kod komšije ili od bilo koga ko je imao telefon, otišla bih do te osobe i zatražila telefon i dala informaciju.

Kaltrina Krasnići: Ko je izveo te napade?

¹³ Adem Demaći (1936-) je albanski pisac i političar, dugogodišnji politički zatvorenik koji je u zatvoru proveo ukupno 27 godina zbog nacionalističkih aktivnosti i ubedenja. 1998. je postao vođa političkog dela Oslobodilačke vojske Kosova, i povukao se sa te pozicije 1999.

¹⁴ *Bac*, bukvalno znači ujak. Izraz pun poštovanja koji se koristi za neku stariju osobu.

¹⁵ Fehmi Agani (1932-1999) je bio filozof, sociolog i političar, jedan od osnivača Demokratske lige Kosova. Ubile su ga srpske trupe dok je pokušavao da pobegne iz Prištine maskiran u ženu.

¹⁶ Džemail Mustafa (1953-2000) je bio novinar i savetnik predsednika Ibrahima Rugove. Upisan je ispred svoje kuće od strane nepoznatih počinitelja 2000. godine.

Zahrije Podrimčaku: Srpska policija, ah, u to vreme ljudi nisu znali da je postojala, zname, mi aktivisti smo malo više znali, znali smo za aktivnosti Oslobođilačke vojske Kosova tada.

Kaltrina Krasnići: Dakle, ti napadi '92 i '93, da li su oni...?

Zahrije Podrimčaku: Sad se jasno zna, na primer, da je napad na autobusku stanicu u to vreme izveo Adem Jašari,¹⁷ Hašim Tači,¹⁸ Ramiz Ljadrovci¹⁹ koji je danas... i ostali učesnici. I policija je, rano ujutru, pored toga što su cele noći... ljudi sa svih strana su bili maltretirani, oni koje su sretali, zname, gde je danas kružni tok u Glogovcu, *ryqi* kako se zvao u to vreme. Srpska policijska stanica je bila postavljena u centru Glogovca, tada. Nije bilo drugog puta da je zaobiđe, putevi su bili povezani i svaka osoba koja bi bila maltretirana rano ujutru, jer te noći, cele noći sam obaveštavala, mislim, razgovarala direktno sa Prištinom jer su telefoni u Glogovcu... pokušala sam da tamо obavestim moju predstavnici Ženskog Forum, Vahide Ibridži, koja je bila žena i nikad nije mogla da nabavi telefon ovde. Ali u Prištini si mogao lakše da ga nabaviš, a ovde su isekli telefonske linije u Glogovcu, ali je informacija stigla do Prištine.

I te noći, pratila sam slučaj cele noći, mislim, bila sam budna u svojoj kući i spremala materijal. Čuvala sam materijal Veća za zaštitu prava, materijal iz Opštinskog saveta za finansije jer su kancelarije u to vreme pripadale Opštinskom veću za finansije i Veću za zaštitu prava i Veću za obrazovanje - zname, sve paralelne institucije u to vreme koje su funkcionalne pod upravom Srbije, u kojima smo radili za naš narod, a oni su radili za svoju državu - sve kancelarije su bile, bile su u kući mog strica, gde sada živi Šakir Podrimčaku. To je bilo nakon što su nam uzeli kancelarije koje smo imali u Veću BVI [Samoupravno interesno udruženje] za obrazovanje je bilo tamо, koje se u to vreme zvalo BVI obrazovanja, pošto su nam je oduzeli. I pošto sam i sama bila aktivistkinja, predložila sam kuću mog strica. I moja kuća je bila blizu i od straha da će je pretresti, otvorili su kancelariju tamо, uzela sam sav materijal i skarila ga. Sad, rano ujutru u 7, Glogovac je bio pun policajcima.

Kaltrina Krasnići: To je bilo '93?

Zahrije Podrimčaku: '93, kada se desio taj slučaj, bili su tako spremni, oko 1500 policajaca je bilo u pancirima, bili su naoružani do zuba, Srbi. Imali su puno snaga u to vreme i došli su na iznenadnu raciju. U to vreme sam imala dvojicu mlađe braće, Martir i Rilind. I ceo kauč sam napunila dokumentima, u krevetu, i stavila sam braću na krevet, i rekla sam, pričala sam sa majkom, rekla sam,

¹⁷ Adem Jašari (1955-1998), poznat i kao "legendarni komandant", bio je osnivač OVK i slavljen kao njen najprominentniji lider, simbol nezavisnosti Kosova. Umro je marta 1998. zajednos a svojom dvadesetočlanom porodicom - od kojih su polovina bili maloletne devojčice i dečaci - u pucnjavi sa srpskim trupama tokom trodnevne opsade njegove kuće u Prekazu.

¹⁸ Hašim Tači (1968-), vođa OVK 1999. godine na Pregovorima u Rambujeu, osnivač i vođa Demokratke stranke Kosovo. Bio je premijer nekoliko puta a 2016. godine je izabran za predsednika Kosova.

¹⁹ Bivši borac OVK i u vreme intervjua ambasador Republike Kosovo u Albaniji.

“Majko, molim te nemoj da im dozvoliš, zbog dece, pusti ih, pusti decu da budu prepreka, da ih spreče u pronalaženju materijala. Mogli bi da me uhapse i da pretuku oca.”

Sistematično su išli su kroz Novo Čikatovo, a tog dana su pretresli 114 porodica. I nakon što su ušli u moju porodičnu kuću, probali su da razvale vrata *ode*, gde sam imala sve slike. To se zvalo muška *oda* u to vreme, sve fotografije svih junaka, od Ise Boletinija,²⁰ redom, Ismail Ćemali²¹, Skenderbeg, sve sam ih stavila na zid, svi su bili uramljeni. Porbao je da udari vrata i majka se razdrala na policajca, “Sad ču doneti ključ pa otvorite vrata,” rekla je, “ali molim vas, preklinjem vas, ne lomite vrata!” Baš je vikala na policajca i on je udario vrata i slomio ih. I uzeo je sve ramove, slomio ih je tako što ih je bacio na pod, rekao je, “Ovde imate teroriste.”

Nakon pretresa kuće, sve je bilo gotovo, kada su otišli u sobu, do moje majke, probali su da se približe deci i moja majka im je rekla, “Da li imate decu?” Kad je spomenula, “Da li imate decu?” rekla je, “ako je moguće,” rekla je, “zar ne vidite da dečaci ovde spavaju?” Pitala je, “Tamo proveravajte šta hoćete, ali nemojte da mi budite sinove!” I oni su se uplašili, deca. I sačuvali su [dokumenta], i nije bilo važno to što nisu spavali. Ali ostali su na mestu, i majka im je prišla, ali policija nije takla kauč, tako su dokumenta iz Veća bila spašena. U trenutku kad su zavšili pretragu, šta je u odeći, sudovi u kuhinji, sve su proverili, sve su stavili na zemlju, odeću, sve što su našli u kući. I kada su završili sa mojom porodicom, onda su otišli do mojih komšija. Moj otac nije bio tamo. Desilo se da su on i njegov brat bili kod ujaka.

I u komšiluku su bili muškarci, jer gde su našli muškarce, odveli bi ih, pretresali bi ih. Nakon pretresa bi ih stavili u auto, u male vojne tenkove, da ih vode u policijsku stanicu gde su sve vodili. I trenutak kad su komšije u blizini, kada su poređali muškarce iz komšiluka, tamo je bila porodica Elšani, uzela sam kameru i u to vreme sam ih slikala sa glavama uz zid. U ovom slučaju i sada nakon rata, njihov sin, Afrim, me spominje, kaže, “Zahrije, bravo. I ti si takođe,” rekao je, “bila đavo.” Rekao je, “Kakvu si hrabrost imala. Kada sam te video,” rekao je, “bili smo saterani uz zid,” rekao je, “kada sam te video sa fotoaparatom u ruci, skoro sam poludeo. Sad,” rekao je, “će videti njen fotoaparat i pobiće nas ili ko zna šta će da nam urade.” Bila sam hrabra, jednostavno rečeno.

Ali čim su završili sa njihovom porodicom, misleći da su završili sa drugim porodicama, porodica ispred nas, porodica Muharema Elšanija je imala telefon. I sam [morala sam] da obavestim Šukrije [Gaši] u Veću tamo, u Veću zaštite za prava o onome što je radila policija, kako su pretresali i šta su radili tako što su odvodili muškarce, jer su odvodili muškarce, sada sam videla da odvode muškarce iz svake porodice i otišla sam da informišem [Veće] preko telefona. Komšija sa svojom ženom nije bio tamo,

²⁰ Isa Boletini (1864-1916) je bio albanska nacionalna figura i gerilac. Bio je jedan od vođa Albanske bune 1910. u kosovskom *Vilajetu* i postao je bitna ličnost koja predstavlja albansku borbu protiv Osmanlija, Srbije i Crne Gore. Njegovi ostaci, prvobitno zakopani u Podgorici gde je i ubijen, prebačeni su u selo Boletin, na severnoj strani Mitrovice, juna 2015.

²¹ Ismail Kemal Bej Vlora (1844-1919), poznatiji kao Kemali, bio je osmanski državni službenik i istaknuti političar albanskog nacionalnog pokreta i glavna ličnost u Deklaraciji albanske nezavisnosti 1912.

samo su dve devojčice bile kod kuće, a oni su još uvek pretraživali tavan. I kada sam ušla u kuću, podigla sam slušalicu, sećam se da mi je njegova čerka rekla, "Dada²² Zahrije, sedi, sedi, sedi, policija je na tavanu. Nemoj, nemoj da si se usudila da pričaš preko telefona, čuće te." I spustila sam slušalicu dok nisu otišli. Na ovaj način se desio ceo pretres, završili su pretres, ubrzo nakon toga sam posetila porodice.

Sećam se kad sam otišla do porodice Ejupa Hasija, imao je puno sinova, ne sećam se da li je imao sedam ili osam, ali znam da ih je imao puno, bili su velika porodica. A žena čika Ejupa se onesvećivala, "Uzeli su mi sinove i ubiće ih." Jer kad su došli, pitali su ko je ubio policiju. "Da li znate ko je ubio policiju?" Jer je minivan bio pun policijaca, bio je potpuno uništen od metaka. Ljudi su čak govorili u to vreme, govorili su da su ih doveli iz Bosne samo da isceniraju incident. Ipak, incident je bio (smeje se) istinit, znate, to je bio direktni napad Oslobođilačke Vojske Kosova, gerila grupe u to vreme, koje su bile tajne i to vreme bile gerila. I kao što sam rekla ženi *axhi* Ejupa, "Ej *dada* Leme," rekla sam, "ne brini se i smiri se." Rekla sam joj i pomogla da dođe k sebi jer se bila onesvestila. I kad sam joj rekla, rekla sam, "Jer nisu odveli samo tvoje sinove, odveli su i [muškarce] iz svake kuće u koju su ušli, odveli su sve muškarce." Odveli su dečake, čak i dvanaestogodišnjaka Burima Deliu, za kojeg se sećam da su ga odveli u policijsku stanicu.

Uveče su pustili sve muškarce, oko pet, nisu ih pustili dok ih nisu pretukli. Rekli su u da se tad prolila krv, zidovi policijske stanice su bili krvavi, neverovatno koliko su ih maltretirali u Glogovcu, kada su ih pustili iz stanice, imali su polomljena rebra ili povrede na telu, bili su teško pretučeni. I tako sam [išla] od kuće do kuće gde su imali pretrese, išla sam i dobila informacije od svih muškaraca sa njihovim imanima, onih koje su bili uhapsili, koji su bili opljačkani, neko [je imao] 500 eura [koje su mu uzeli] jer su mu pronašli novac. Kunem se da su uzeli i ogrlice koje su žene imale sa lirom, u stara vremena, zlato, uzeli su sve što su našli u tim domovima. Sve sam to zabeležila tog jutra, u trenutku kad su aktivisti na terenu, Šaban Šala, Agim Ljaku, Jakup Krasnići, došli direktno do ljudi, nakon što smo išli redom, imala sam sve spremno.

Bio je jedan novinar u to vreme, Hamide Latifi i Zećir Bekolji. Sećam se svih podataka jer nismo imali kancelariju i svi aktivisti su bili kod moje porodice, i... po godini rođenja, koliko njih je odvedeno, koliko porodica su pretresli, sve informacije... Ja sam bila prva koja je proširila vesti o incidentu. Ali moja porodica je bila moja podrška (smeje se sa suzama u očima), podržavali su me. Moja majka i otac i sestre su me puno podržavali. Puno dugujem svojoj porodici jer sam im često stvarala probleme i tamo slala prijatelje, moja majka nikad nije oklevala da spremi hranu, moja sestra nikad nije oklevala, dobro su se brinuli o meni (plače), izvinite.

Posle nekog vremena sam morala, nakon što su ljudi pušteni iz policijske stanice, morali su da pošalju jednog doktora u sve njihove kuće i među njima je bio jedan doktor, Hafir Šala, koji nas je napustio (briše suze i guta knedlu)... koji je pomagao ljudima (priča kroz duboke uzdahe) lekovima i sa svim

²² Starija sestra se obično zove *dadë/dada*, ali je ujedno i izraz iz poštovanja prema nekome ko je malo stariji.

ukupno. Sa Šabanom Šalom su doveli Doktore bez granica iz Prištine i otišli smo do svih porodica, podelili smo lekove svim ljudima koji su bili maltretirani u stanici tada.

Kaltrina Krasnić: Da li hoćete malo da odmorite?

Zahrije Podrimčaku: Ne, nastavljamo!

Kaltrina Krasnić: Kakve su bile '90-e, posle '93? Bili ste aktivni većinu vremena u Drenici, zar ne?

Zahrije Podrimčaku: Da! Većinu vremena i sve vreme sam bila aktivna, znate, u Opštini Drenas i u svim selima Opštine Drenas.

Kaltrina Krasnić: Kako su se '90-e godine nastavile, od '93 nadalje?

Zahrije Podrimčaku: Pa, bile su teške, zato što su počeli da otpuštaju radnike sa poslova, mislim, bilo je prepreka i u obrazovanju studenata. Onda zbog ozbiljne situacije u kojoj su roditelji bili, imali su prepreke i prilikom slanja čerki u školu. Ipak, uvek smo bili jedni uz druge i blizu ljudi, bilo sa... i u to vreme smo dali stipendije iz Opštinskog veća za finansije. Dali smo deset stipendija za studente. Mislim, sredstvima koje smo skupili od Opštinskog veća za finansije, pored plata za prosvetne radnike koje su morale da se osiguraju na vreme, davali smo i stipendije. Dali smo deset stipendija. U to vreme smo pomagale devojkama zahvaljujući biznisu, prikupljali smo stipendije iz privatnih biznisa za njihovo obrazovanje tako da nisu morale da napuštaju njihovo školovanje na polovini, da ne ostanu neobrazovane.

Kaltrina Krasnić: Da li su ovde zatvorili sve škole?

Zahrije Podrimčaku: Sa školama... bile su otvorene. Bilo je pritisaka da se zatvore, na primer, za srednje škole nekoliko puta, ipak, još uvek nije postojao niko ko bi mogao da zaustavi studente. Znate, upornost je u to vreme značila da Albanci ne prate naređenja Srba, mislim, okupatora, iako je puno žrtava bilo potrebno da ih zaštitimo [studente].

Posle incidenta '93, što je bio ozbiljan slučaj, Veće za zaštitu prava u to vreme, od 1993. godine, sa svim amterijalom koji je imalo, mislim, maltretiranja u Drenasu, mi smo napravili haški dosije na suđenju Slobodana Miloševića. Znate, mi smo bili prva opština u to vreme koja je napravila dosije. '93. godine smo Agim Reljaku, Šaban Šala, ja, Šćipe Ahmeti, završavali dosije. I predali smo originalni dosije Odboru u Prištini, kopiju smo imali ovde u Odboru u Glogovcu. Mislim, od '93. smo podigli optužnicu kao Veće za zaštitu prava iz Glogovca protiv Slobodana Miloševića za zlostavljanje u našoj opštini.

Povezano sa ovim incidentom, bilo je puno zlostavljanja aktivista takođe. Na primer, 28. maja, odmah nakon slučaja koji se desio 23, 28. maja su uhapsili Šabana Šalu sa njegovim bratom Emrijem Šalom, i

tom prilikom su ih maltretirali na najokrutniji mogući način u policijskoj stanici, tako da kad su oni to opisali, vezali su ih sa nogama gore {pokazuje rukom} i maltretirali ih dok su im visile glave {pokazuje rukama ka podu}, fizički ih mučili.

Kaltrina Krasnić: Da li je stanovništvo Drenice bilo konstantno izloženo nasilju?

Zahrije Podrimčaku: Stanovništvo Drenice je bilo konstantno [izloženo] nasilju od strane srpske države u to vreme, ipak, uprkos stalnim zlostavljanjima, niko nije mogao da zaustavi aktiviste. Puno ljudi je radilo. U to vreme je bilo puno ljudi koji su bili uključeni, mislim, bilo je puno žrtava.

Pored Veća za zaštitu prava, bila sam uključena i u Opštinsko veće za finansije u to vreme. To je bila institucija koja je stvorena da direktno finansira Albanska sredstva. Ovde hoću da spomenem da sam počela da se bavim aktivnostima u Opštinskom Veću za finansije i istovremeno sam bila i kordinatorka Odbora u Glogovcu za prikupljanje plata prosvetnih radnika. Sa Odborom, skupljanje plata samo za oblast oko Glogovca jer je Odbor bio organizovan u sedam manjih odbora. Mislim, na primer, Odbor u Glogovcu je uključivao Novo Čikatovo, Glogovac Njishhi je bio uključen, Dyshi je bio uključen, Poklek je bio uključen, Vaseleva i Pokleku i Vjeter.

Sva ova sela uključivala su i školu u Pokleku, školu gde je Rasim Kičina danas i zova se Pokleška škola, mislim, Fazli Graičevci, škola u Bletaru, jer je i Bletar tu spadao. A ja sam imala dužnost i odgovornost prema tim školama, znate, da prihupljam njihove plate kao kordinatorka, kao direktorka tog ogranka za prikupljanje plata. Ovde smo morali da se organizujemo sa aktivistima koje smo imali na terenu, na primer, u selu Novo Čikatovo, puno aktivista mi je pomogalo u to vreme prilikom prikupljanja plata. Na primer, tu je bio Ćazim Šala, Hasan Elšani koji su mi pomagali da skupim plate, tu je bio onaj Ćerkin Beriša, tu je bio Nezir Gaši. Ipak, u većini slučajeva, u Starom Čikatovu su mi pomagali Afrim Gljareva i Halim Bajraktari, koji je danas mučenik nacije.

Kaltrina Krasnić: Kako se skupljao novac?

Zahrije Podrimčaku: Sakupljanje tog novca, na primer, otišla sam u Novo Čikatovo, pozvala sam aktivistu koji je bio angažovan u Veću i išli smo od kuće do kuće, što znači u *ode*. Onda, u to vreme, odluka je bila da svaka porodica, Opštinsko veće za finansije je donelo odluku da porodice koje imaju nekog u inostranstvu moraju da plaćaju oko 180 evra godišnje, 180 maraka, jer su valuta tada bile marke; a porodice koje nisu imale nikoga bi plaćale dva evra mesečno, 24 evra godišnje. Za celu godinu bi to bilo 24 marke po godini. I morali smo da ih skupljamo od svake porodice, u nekim mestima smo morali da objašnjavamo takvo finansiranje. Da bismo ubedili ljude, morali smo da prođemo kroz *odu* dok ne ubedimo glavu porodice, bilo da je to žena ili muškarac. Ipak, koliko god malo novca da su imali, ipak smo im tražili malo sredstava iz novčanika. Muškarce smo direktno pitali za više.

I skupili smo te plate, predali ih Odboru. Onda bi se suma zaokružila, jedan deo smo uzimali od tri procenata,²³ tada je to bilo za migrante, direktni doprinos migrantima. Mislim, 150 hiljada marki, 150 hiljada nemačkih maraka je išlo samo za 950 prosvetnih radnika u to vreme, da im se daju plate. Ali to je bila glavna aktivnost koja je morala da se obavi kod svake porodice. Mislim, znalo se da su aktivisti osećali odgovornost, da su stvari primali k srcu. I u slučajevima kada bi rizikovali da na isplate plate, na primer, mi, svi aktivisti iz Odbora, preuzeli su dnevne aktivnosti kao kampanju, kada je šef Odbora bio Jakup Krasnići. Kasnije, dali su mi odgovornost da rukovodim kasom. Mislim, 8. juna 1995, postala sam i blagajnica na opštinskom nivou i imala plate svih prosvetnih radnika. Ali pored plata i kase za koju sam bila odgovorna u kancelariji, nikada nisam napuštalaa rad na terenu. Jer sam imala odgovornost prema terenu na kojem sam bila postavljena za kordinatorku.

Na primer, morao si da ustaješ rano ujutru. Imao si plan skupljanja plata, ideš u Poklek i Vaselieve, jer za selo je trebalo, bilo je većih sela gde vam je trebalo dva dana dok završite sa svakom porodicom, ali bilo je i sela gde vam je bio dovoljan jedan dan. Na primer, Poklek je imao 120 porodica i kada uđete u Poklek, morao si da budeš tamo u sedam ujutru. Ja bih odlazila od kuće, jela, budila se rano i spremila. Doručkovala bih jer ne možete ujutru da tražite hranu od porodice. Mogli ste jedan *obrok* [kaže na srpskom], ručak na primer kada biste već zatekli da je sve servirano, ili bilo je slučajeva kad nas je porodica pozivala i rekla, "Pošto ste danas na terenu u našem selu, dođite kod nas na ručak. Završite sa obavezama, ručaćete sa nama i onda ćete nastaviti da radite." Jer nismo mogli da idemo kući da jedemo jer je bilo daleko i ostavili bismo posao na pola.

A da posao ne bismo ostavili na pola, da ne ostavimo tu aktivnost na pola, jeli smo zajedno sa porodicama. U sedam bih napuštalaa kuću, išla sam sama iz Glogovca, mislim, u Novo Čikatovo, gde sam imala jednu kuću u Popleku. Ali tada je postojala bezbednost jer su ljudi bili svesni. Verujte mi, zahvalna sam tim ljudima jer su me njihove porodice dobro prihvatile. Nikada nisam imala problema. Desilo se da sam u torbi imala 3500 maraka koje smo tokom jednog dana skupili u selu. Išla sam sama. Bilo je slučajeva kad su ljudi izrazili želju da me otprate do kuće svojim kolima, ali uglavnom smo pešačili. Jer nisu sve porodice imale automobile. Samo one sa nekim u inostranstvu ili one koje su imale neki svoj biznis, ne kao danas na primer. I morao si detaljno da prečešljaš selo, od kuće do kuće, da bi skupio sredstva. To je bio težak posao jer je bio težak na ličnom nivou.

Na primer, upoznala sam porodicu koja je uvek imala [materijalna sredstva] i bilo mi je teško da svkai put idem i molim. Jedan Hasan Barleti mi je u Novom Čikatovu rekao, star čovek, rekao mi je, "Čija si ti?" Ja sam rekla, "Ramina." On je rekao, "Mislim, kaži mi ko ti je deda!" Rekla sam, "Ja sam unuka Hide Rame." I svi su poznavali mog dedu kao velikodušnog i on je imao veliku *odu*, bio je dobrostojeći. Njegov ton, dve sekunde i podigao je glavu, "Kuku, Hide Rama, kakav je to bio čovek (smeje se) a njegova unuka ide da moli za novac" (smeje se). I tu sam samo prestala. Nisu me povređivali ljudi jer

²³ Fond od tri procenata je osnovala kosovska vlada u egzilu tokom '90-ih. Svi Albanci u dijaspori i na Kosovu su imali dužnost da plaćaju tri procenta svoje plate ovom fondu kako bi finansirali ostale kosovske institucije.

(smeje se) nisu razumeli te stvari u to vreme. Kad je završio, rekla sam, "Axhë, hoću da vam kažem..." I navela sam mu loš primer.

Navela sam primer nekoliko devojaka koje sam primetila da skupljaju novac u Novom Čikatovu, i rekla sam, "Da li je bolje da radim ono što one rade?" Rekla sam, objasnila sam ceo slučaj. Rekla sam, "Kao i ja, jer ja ne idem da molim za sebe. 950 porodica radnika dobija platu preko mene, zbog mog rada... prosvetni radnici, 950 porodica prosvetnih radnika, koliko članova? Mislim, skoro polovina populacije se izdržava zbog mog znoja." Rekla sam, "Tako da sam ja ponosna zbog ovog doprinosa za ljude i obrazovanje." Rekla sam, "Jer ovi nastavnici, i oni poznaju put emigracije, znaju kako da odu u inostranstvo. Ali," rekla sam, "da ne bismo zatvarali škole, da nam omladina ne ostane nepismena i neobrazovana, sa tim ciljem radimo ovaj posao." Rekla sam, "I to je naš cilj, da ne dopustimo da nam obrazovanje kaska, da nam se na zatvore škole, i da ne kažemo hvala ti Srbiji i pružimo joj ruke, već mi," rekla sam, "sa svojom organizacijom, sa našim volonterskim radom čemo pokazati da volimo svoju državu i da hoćemo da izgradimo državu."

Kaltrina Krasnići: Koliko godina ste radili taj posao?

Zahrije Podrimčaku: Tačno deset godina.

Kaltrina Krasnići: Od koje godine do...?

Zahrije Podrimčaku: Od '90-ih do trenutka kad su me uhapsili, bila sam u zatvoru do 8. juna '98. Radila sam neprestano i nikad nisam prestala sa svojim aktivnostima. Volela sam aktivizam. Osećala sam ponos u srcu i kada sam činila dobro ljudima, na primer, kome god sam mogla među ljudima, sa stipendijom ili nekom drugom vrstom pomoći, oslobađala bih ih. Jer mi u to vreme... na primer, odeća, uključivali smo porodice u čišćenje dečije odeće dece koja su porasla, čija nova odeća je ostala, da ih peglaju, da nam ih daju kako bismo ih mi poslali siromašnim porodicama. To je bilo neka osnovna humanost. Ljudi su nas podržavali u svakoj aktivnosti koju smo započinjali. I ovde, ono što sam govorila vezano za finansije, čak je i stari čovek bio dužan da me pozove u *odu* i kaže, "Dđi, ovde si dobrodošla, uđi u *odu* da popiješ kafu."

Onda samušla unutra, imali smo dug razgovor i on se izvinio zbog reči koje mi je uputio. Jer je smatrao da je tragično da žena ide od kuće do kuće (smeje se). "Umesto da," rekao je, "se veriš, da se negde udaš, imaš decu," rekao je, "ti ideš po kućama i tražиш (smeje se) novac." Kada sam objasnila razlog, ubedila sam ga, i uspeo je da mi se izvini. Ipak, generalno mi je bilo lepo jer su me ljudi lepo prihvatali, uvek. Čak me je glava Odbora za zaštitu prava jednom pitao, Agim Greljak, sve kolege su bile тамо, svi aktivisti, većina njih, i on me gleda ovako (pokazuje kako ju je gledao). Ja sam bila tek devojka. Mislim, u Opštinskom Veću ja sam bila samo devojka i bila sam najmlađa od svih. Svi ostali su bili muškarci. I on mi je rekao, "Za ime boga, reci mi iskreno, kako ti je među tim porodicama?" Rekla sam, "Za ime boga, hoćete iskreno da vam kažem? Reći će vam." Rekla sam, "Kada uđem, izađem kao nećakinja sa

njenim ujacima.” Ipak, rekla sam, “Znam kako da se ponašam sa njima. “Bilo je slučajeva kada bih otišla do osobe i rekla, “Ako imate dug, morate brzo da platite, čekaću, otići će do drugih pordica jer će doći do rešenja sa drugim ljudima, ali ne treba da osećate pritisak. Daćete mi novac sledeći put. Ono što je bitno je da ispunjavate dužnost prema svojoj zemlji. Sada nemate, ispunićete kasnije, nema problema.”

Ipak, bilo je slučajeva, bilo je ljudi kojima si morao da daš račun za možda dve marke samo zato što su rekli, “Hoću da moje ime bude napisano u kompjuteru, da mi ime bude u kompjuteru da se vidi da i ja doprinosim svojoj zemlji” (smeje se). I morao si da izdaš račun za dve marke. Tako da, bilo je sela koja su bila siromašna, oni su plaćali manje. Ipak, Glogavac je generalno dobro plaćao. Pokleku i Vjeter, blizu Pokleka sad, su bili najorganizovani. Ipak, aktivisti i ovde, na primer, mogu da spomenem, u to vreme je na početku bila jedna nastavnica, jedna Hisnije Blakaj koja je sad u Nemačkoj, a sa kojom su tada [živeli] njeni svekar i svekrva kao sa novom mladom, kao sa ženom, i nisu joj smetali. Ona mi je pomagala, onda su tu bili Dalip Hadžiu, Nedžmedin Hadžiu u pokleku su mi pomagali. Bilo je puno ljudi kada sam išla u selo da skupljam novac, mislim, fond, plate za prosvetne radnike, bilo je dvoje ljudi, troje ljudi, četvoro ljudi.

Direktor škole je kasnije postao uključen u aktivnosti i kasnije me nikad nije napuštao, direktor škole Redžep Cervadiku, koji svaki put kada bih otišla u Poklek nikad nije... direktor me nikad nije napuštao, išao je kod porodica sa mnom. Ipak, Poklek je u to vreme prednjačio sa novcem, jer su najviše davali. Toliko da kada sam otišla da predam u Veću, [Poklek] je bio prvi, vodio je što se ticalo plata, jer su škole dobijale svoje plate čim bi selo skupilo sredstva. Bilo je slučajeva... profesor jakup me je tad pitao, “Zahri, možemo li da ostavimo Poklek? Izvini, dali su nam novac i sve, ali imao druge škole koje kaskaju i hoćemo i drugima da damo zato što smo dužni nekoliko palta.” Što se tiče resursa u Opštinskom veću za finansije, kao žena sam bila najuspešniji član Veća. Ipak, imala sam dva razloga zato što sam mogla da kontaktiram muškarce i žene (smeje se). To mi je malo olakšavalo posao.

I ulazila sam u *ode* bez problema, ali sam bez problema ulazila i u kuhinje žena. Bilo je porodica u kojima su i žene pomagale i podržavale bi me tako što su uticale na svoje muževe da mi plate i, “Ne puštaj Zahrije da ide, jer to može da se uradi, kako tako mletačka devojka može da da svoj doprinos, moraš da platiš svoj dug.” Bilo je žena, gde bi sama žena ubedila muškarca da da sredstva. Ipak, svi ljudi su bili informisani, mislim, kada dobro objasnite, većina ljudi je podržavala svaku organizaciju koju smo započeli u to vreme. Bilo je poznato da je bilo onih u to vreme koji nisu imali [sredstva] i mi smo to razumeli.

Ali bilo je primera, sada na primer, [jedan čovek] je rekao, “Platio bi, [ali] nemam novac,” rekao je, “jer imam čurke, imam piliće, platio bih 24 evra.” Neću zaboraviti nijedan trenutak, osoba mi je rekla, “Zahrije, ako imaš novac, prodaću ti čurku, moja čurka je 24 evra i platiću ti.” I to sam uradila. Donela sam čurku kući (smeje se). Rekla sam, “Evo računa, reći će ocu da sam je kupila i otac će mi dati novac.” Rekla sam, “Daću vam račun i moj otac će mi dati novac kod kuće,” rekla sam, “i poneću čurku

kući.” Računovođa je u to vreme bio Dibran Jajrakti, nije više živ. On je bio jako dobra osoba. Bio je i dobar aktivista i puno me je podržavao. Pošto je Jakup bio direktor, Dibran se bavio računima, Ahmet Morina je bio blagajnik pre i od tada sam ja preuzeila kasu kao blagajnik. Sad, trenutak kada sam na isti dan bila izabrana za blagajnicu, zante, profesor Jakup, jer ja ga zovem profesor Jakup, povukao se sa čela Odbora. Rekao je, “Mogu da ti pomognem kad god budeš bila na terenu, prilikom sakupljanja, kad god budeš nešto radila,” rekao je, “ali sada moram da se uključim u obrazovanje.” Preuzeo je zadatak direktora Obrazovnog odbora i Izet Ibrahim je izabran za predstavnika Opštinskog veća za obrazovanje. Mislim, istog dana kada sam ja izabrana za blagajnicu, 8. juna '95, Izet Ibrahim je izabran za predstavnika Odbora za finansije.

Pomagala sam svuda, nije bilo institucije u to vreme koja je radila a da ja nisam doprinela na neki način. Ipak, zapostavila sam svoju porodicu, znate. Da, imala sam podršku mojih sestara i roditelja i braće, imala sam puno podrške. Hoću da spomenem jedan događaj, ne primer, škola u Čikatovu skoro da nije radila na razvoju obrazovanja. A glavni za tu aktivnost je bio Hasan Elšani i bilo je... Ja sam bila glavna u ogranku Novog Čikatova i preuzeli smo organizaciju. Jedan deo... i mi smo preuzeli, uz odobrenje Opštinskog veća za obrazovanje, profesora Jakupa, skupljanje posebnih sredstava i nismo predali ta sredstva Veću. Ali to nije bio fond namenjen za isplatu plata koje je Veće za finansije imalo u to vreme, bilo je dobrotljivih fondova van tih plata, deo gde su ljudi imali dužnost [da plaćaju]. Ko god je mogao da da cemet, neko je davao neki pesak, neki su nudili kamenje.

Škola u to vreme nije imala toalet. Što je značilo da uz pomoć ljudi, neki su nudili sredstva, neki pesak, neki su dali cemet, znači mi smo organizovali i izgradili smo šest wc-a u dvorištu škole koje škola i danas koristi, toliko smo ih dobro izgradili. Tada smo bolje radili sa volonterima nego što danas naše vođe grade puteve (smeje se). Ipak, organizacija je bila uspešna. Kada smo preuzeli organizaciju, i tada su me puno podržavali. Svi muški aktivisti su rekli, “Nek nas vodi Zahrije jer Novo Čikatovo im apuno prihoda,” mislim, bilo je kao Dušanova, [dolazili su] sa svih strana, oko 53 sela je došlo u Novo Čikatovo, ljudi [su došli]. Jer niko nije mogao da vodi Novo Čikatovo, kao glavna za Novo Čikatovo, jedna osoba, dve, do trenutka kad sam ja došla. Kad sam ja to preuzela, u to vreme, držala sam tu poziciju do kraja, dok nisam otišla u zatvor. Imala sam glavnu poziciju za Novo Čikatovo jer se ljudi nisu protivili i uvek sam [dobijala] glasove, jedan glas je jednom bio protiv mene, jer svi glasovi su mi bili uručivani anonimno, ali naravno zbog mog posla. Puno sam radila, i videli su moje angažovanje i takođe su me puno podržavali.

To su bile naše zasluge i izgradnje su u to vreme tekle na volonterskoj bazi, nikad nismo platili nekog majstora za izgradnju tih šest toaleta koje smo izgradili. [Među radnicima] koji su radili u to vreme, dans bih se zahvalila Ademu Heti, Neziru Gašiju koji je radio, Ethem je radio, čijeg se imena ne sećam. Axha Ethem iz Čikatova, od Baksija, porodica Baksi koja je došla tamo. Jedan Fazil Salihu je takođe radio, kojem sam veoma zahvalna i osećam da dugujem tim ljudima i kada odem u opštinu pokušavam da im pomognem zbog onoga što su dali kao volonteri u to vreme. Ali i zbog pomoći koju su dali za Nëna Tereze u to vreme, za ljudе, za svaku porodicu koju sam identifikovala i prijavila, glavni

u Novom Čiaktovu u to vreme je bio Dastan Heta. Imali smo jako dobru saradnju, ali su me i poštovali kao vođu. Desilo se an primer, Dastan je bio šef organizacije, rekao mi je, "Zahrije, obavi registraciju, tu listu koju si mi dala dokazuje da si sposobna da uđeš u porodicu, da proveriš da li su deca dobro ili ne. Spreman sam da to obavim." I obavio je.

I želim da spomenem slučaj na pirmer, kada sam otišla u Glogovac Dva, u Glogovac Dva, kao aktivistkinja za prikupljanje sredstava. U to vreme smo imali Bajrama Bajraktarija. U Globaru, izvinite ne sećam se tog mladog čoveka, on je profesor, ne sećam se njegovog imena jer bih htela da ga spomenem, ali kad budem napisala knjigu, neću zaboraviti da zapišem, da izdvojam njegovo ime (smeši se). I sećam se tog incidenta, otišla sam da posetim tog aktivistu kod kuće. Vreme je bilo, bila je nedelja i Bajram nije bio kod kuće, njegova majka je rekla, "Pa, otišao je negde da vidi..." ili na venčanje... ne sećam se dobro. I kako mi ne bi propao dan, otišla sam u njegovu kuću da uzmem, da počnem da skupljam platu u Glogovcu. Onda sam pomislila, gde da idem, gde da idem, otišla sam u kuću Alija Bajraktarija. Ali Bajraktari je bio dobra osoba, on je bio neko o je takođe pomagao renije. *Bac* Dibran je bio njegov rođak, Ali je bio njegov stric, i gde da idem, gde da idem... jer si morao da biraš [prave] ljude da odu na terenu to vreme, jer porodice vas nisu puštale unutra bilo koga.

I kad sam ušla u kuću, jedno dete mi je reklo... ja, "Da li je možda... da li je tvoj deda ovde?" On, "Da." Rekla sam, "Pozovi mi ga, Zahrije Podrimčaku ga zove." I *bac* Ali se pojavio na vratima i rekla sam mu, "*Bac* Ali, danas se fokusiram na Glogovac, da prikupim plate. Bajram," rekla sam, "nije ovde, on je naš partner u Veću, nije [ovde]. Da odem kući... osetila bih se loše da mi propadne dan. I zbog toga imam jednu molbu za tebe," rekla sam, "ako bi mi pomogao." "Molim te," rekao je, "šta god je u mojoj moći, ja će ti pomoći." Rekao je, "Treba li da ti dam novac?" Rekla sam, "Ne, ne to, ispunili ste svoje dužnosti. Ali imate puno sinova, ako biste mi dali jednog od vaših sinova da idu danas sa mnom po kućama, do porodica, da ne idem sama, pošto Bajram nije ovde." I šta je on uradio? Pozvao je svoje sinove i unuke, poređao ih. I imajte to na umu, smejavao se, misleći da ja hoću da izaberem jednog od njegovih mladih sinova, razumete, pošto sam bila žena, mlada devojka {namiguje} (smeje se). I ja sam otišla tamo i izabrala, on je rekao, "Kojeg si izabrala?" Mislim, izabrala sam najstarijeg sina, Murata, Murata Bajraktarija. Rekla sam, "Pa, izabrala sam ovog." I on je počeo, rekao je, "Ali zašto ovog, on je star, ko ti treba?" Ja sam rekla, "Za mene, on ima autoritet da prikuplja novac. Niko ne zna ove mlađe i to bi bio problem. Ali ako *bac* Murat prihvata, izabraću *bac* Murata." I on se smejavao, i smejući se rekao je, "Ne, Murat će ići danas." Rekla sam, "Možda sam vam ukrala radnika danas, možda ste planirali da vam sinovi dansa rade kod kuće, ali uzela bih *bac* Murata."

I tako da smo tog dana *bac* Murat i ja skupili oko 1500 maraka u jednom danu, sve vreme. I on je došao i pravio mi društvo i naravno to je bilo njegovo selo, i bio je lokalac, poznavao je i ljude, koje porodice imaju [novac], koje prodice nemaju, jer je bilo teško staviti porodice koje nemaju u još težu poziciju, da uđete i tražite im novac. Kako ih ne bismo izolovali, morali smo ipak da uđemo i kod njih i kažemo zašto smo došli, ali, "Nećemo ništa da vam namećemo jer znamo vašu situaciju."

Dakle ljudi, htela sam da kažem, iako nisu imali aktiviste тамо, kada smo išli u сela, nismo se vraćali nazad ali smo i birali jednu osobу koja je imala autoritet u selima. Porodice, kao što sam rekla ranije, bilo je slučajeva u kojima ste išli sa aktivistom koji je htio da pomogne i znao je porodicu i znao njihovу biografiju, ali nisu dali novac. Možda je razlog zbog kojeg vam ne bi dali novac bila osoba koju ste poveli sa sobom. Mnogo puta nisam bila uspešna jer kao što sam ranije rekla, Novo Čikatovo je imalo nova lica, ljudi koji su se тамо preselili i niko nikog nije dobro poznavao jer je то selo bilo naseljeno ljudima koji su тамо došli. I kad sam preuzela kasu, morala sam to da radim za njega. Trenutak kad sam doila taj zadatak, postala sam osoba odgovorna za skupljanje sredstava u то vreme 2003... to je bila 2005²⁴ kada sam preuzela kasu, morao si da nađeš jednog člana porodice kojeg ljudi vole i koji ne pravi probleme sa ljudima u čije dvorište ulazite.

I razmišljanje, i razmišljanje, bila je tu porodica Šabana Bajraktarija u Novom Čikatovu, koja me je podržavala su svemu što sam radila i [porodica] Islam Bajraktarija. Mislim, jer je zbog porodica, čak i da bi jeo, morali ste da birate kad uđete u *odu*, na primer, kada bi stiglo jelo. I da vas podržavaju, ohrabruju druge, morao si da biraš dobro porodicu. I nakon što sam preuzela kasu, morala sam da nađem drugu osobu da bude partner Veća umesto mene. Afrim je u to vreme, Afrim Graljeva, partner Veća za finansije, za skupljanje, znate, za skupljanje sredstava od biznisa pored Aziza Morine. Njihova odgovornost je bila, imali su sve biznise koji su bili u opšтини Glogovac, njih dvojica su morala da skupljaju [sredstva] po selima.

I svaki član Veća je imao oblast, Ferat Šala je imao oblast Lapušnika тамо, Selim Šabani je imao jedna ogrank Veća u Obriji sa te strane, a Fehmi Haradini je imao Fušticu u оvoj oblasti ovde. Izet, iako je bio glavni u Opštinskom Veću za finansije, on je proglašen za vođu, imao je Komorane. Mislim, svi smo imali posebne oblasti, razdelili smo сela sa skupljanje sredstava. I sada sam pomislila, rekla sam, "Hoću da idem, Ramadan Bajraktari ima puno sinova i oni su poznata porodica, jer nisu stavljali neku nepoželjnu osobu za prikupljanje sredstava." Niko im se nije protivio, i otišla sam u *odu* Ramadana Bajraktarija i rekla, "Uzela sam... možda ste čuli, Veće me je zaposlilo, dali su mi odgovornost da upravljam finansijama u Opštinskom Veću za finansije kao blagajnica. Za sada sam na terenu, ali samo subotom i nedeljom jer svakog dana ako budem radila, ne mogu više da budem na terenu i za Novo Čikatovo," rekla sam, "kad dođem i kad odem, još uvek će mi trebati pomoći u Novom Čikatovu. Došla sam da vas pitam da mi date jednog od svojih sinova, bilo kojeg sina za kojeg znate da nije lenj i da se vaspitan, dajte mi ga da doprinese društvu," rekla sam, "Bac Rama, zato što vi imate puno sinova."

Počeo je da se smeje, "Došla si baš kod mene?" Rekla sam, "Vidite bac Rama, mogu ja da odem i kod drugih porodica, ali rekla sam da u ово vreme vas ne pušta svako u porodicu. Svaki aktivista... aktivisti koji takođe pripadaju dobrom porodicama imaju svoju vrednost jer niko ne može da im se suprostavi." Na primer, da kaže, "Imaš tu manu u porodici, ili ovo. I ne treba ti da mi dolaziš u porodicu ili da mi daješ savete ili [da mi pričaš] o organizaciji ili da mi pričaš o nekom doprinosu za državu Kosovo, za Republiku Kosovo." I nakon što sam mu se obratila, rekla sam, "Jedan vaš sin, kojeg god želite." I

²⁴ Sagovornica mislim na 1993. i 1995.

pogledao je sve svoje sinove i počeo da se sveje i rekao, "Ovaj, *imam*." Imao je sina koji je sad svetac nacije, Halim Bajraktari. Završio je školu i postao *imam*, i dao mi je Halima.

Halim je bio jako dobar dečak, bio je jako uporan dečak, i kada je išao u... počeli smo, on i ja, prvi put smo počeli da skupljamo sredstva u selu, on je oklevao, "Hajde," rekao je, "ti idi kući, ja ću ići od vrata do vrata i tražiti sredstva." Bio je šest godina mlađi od mene, uhvatila sam ga za ruku, "Hajde Halime, ti si moj brat. Mi smo brat i sestra, i ako te izbace napolje, izbacili su i mene. I nemoj da se plašiš, gde god da idem, u kuću - u kuću, kroz dimnjak - kroz dimnjak, u kuhinju - u kuhinju, i ti ćeš ići tamo" (smeje se). I tako nam se ljudi nikad nisu supotstavljeni. Puno su ga voleli i on je bio jako uporna. Sad, kasnije je obukao uniformu [OVK] vojnika, a sada je svetac, ubijen je u selu Lapušnik u Granelji.

Muslim, uz [činjenicu] da si morao da izabereš ljude, jer si imao probleme ako si išao kod porodica tek sa bilo kime. Imala sam jedan slučaj, imala sam sreće, na primer, ljudi iz Drenice su poznavali dedu mog oca, Hidea Ramu, jako dobro. Znali su ga zbog sjajne *ode* koju je imao, bio je velikodušan i, kao što je moj deda govorio, mi smo izdržavali puno porodica u to vreme, oko četiri-pet sela, hlebom, jer su oni imali puno zemlje a sva zemlja se zalivala iz jednog izvora. Imali su oko 25 hektara zemljišta i 10 hektara planina. I kada sam ušla u kuću, objasnila sam ko sam i čija sam unuka... "A, unuka Hidea Rame, uđi." Svuda su me stvaljali u čelo *ode*, gde god da sam ušla puno su me poštovali. Ipak, ono što hoću da kažem je da porodica igra veliku ulogu, jer mislim, zbog onoga što je radio moj deda i njegovi dedovi, koje su znali, i moj deda, koji su bili ljudi vredni hvale... Moj deda je bio prkosan u *odi*. Nije bio obrazovan, ali je bio popriličan političar (smeje se). Ali u *odi* ih je toliko izazivao da su govorili, "Kada Tahir Hidi priča, oko nedelju dana kasnije bi selo razumelo šta je htEO da kaže."

Eh, aktivisti iz dobrih porodica, oni su igrali svoju ulogu i imali su, mislim, imali su više uspeha. Posao Opštinskog Veća za finansiranje obrazovanja u to vreme, prosvetnih radnika, je dosta kočila srpska policija, srpska vlast u to vreme, koja je bila rešena da ukloni Veće i da mu zaustavi rad. Ipak, naša organizacija, naša upornost je istrajala tako da smo nastavili da radimo, da ostvarimo obrazovanje na albanskom jeziku, u to vreme predviđeno programom Republike Kosovo, iako je Srbija prestala da plaća prosvetne radnike i ostavila ih bez plata. Samo je jedan deo administracije, mislim, čistči, otpušteni, na početku su im davali plate. I na početku su pokazali takvu solidarnost, da kada su platili sve radnike u administraciji, kada su dobili svoje plate, podelili su ih na pola sa prosvetnim radnicima na početku. Kada je Veće osnovano, kada je stvoreno Veće za finansije, završilo se sa organizacijom, nije bilo više... znači da nije više bilo potrebe da se dele plate, delili su plate sa nastavnicima samo neko vreme. 2. jul, mislim, 2. jul 1997. je bio praznik...

Kaltrina Krasnići: '96?

Zahrije Podrimčaku: '96, 2. jula 1996. je kancelarija Opštinskog veća za finansije u to vreme u Glogovcu bila pretrešena, tu su me uhapsili. Oduzet mi je pečat, sav materijal iz Veća za finansije, znači, sve finansije. I zaplenili su, to je bilo... plate koje su skupljene u toku jednog dana, 3145 maraka

u to vreme i 2525 dinara, to su mi uzeli iz kase. Nisu uspeli... imali smo trezor u kancelariji u školi... nismo imali kancelarije tamo gde smo provodili vreme i organizovali sastanke i okupljanja, ali naš drugi sprat je bio poseban, bivši kabinet Odbrane je [bio posvećen] obrazovanju, gde je u to vreme bilo oružje i policija, tamo je bio naš trezor. I kad si išao da radiš u trezoru, da odradiš posao za trezor, mi smo balansirali sredstvima i sve je moralo da se odradi u školi.

I tog dana, 2. jula, direktor nam je rekao, "Svi završite svoj posao i dođite sutra na posao." I onda, rekla sam direktoru Hizetiju, rekla sam, "Direktore, sutra je 2. jul, praznik, da li je moguće da će nas policija napasti zato što je praznik." On je rekao, "Zahri, sutra svi moraju da budu na poslu nebitno ko ste i šta ste u organizaciji. I moraš da budeš u trezoru." Jer smo u školi u Dobroševcima uspeli da skupimo polovinu plata, jer kad su sredstva prikupljena, dali smo pola sredstava školama. Tako da u tom trenutku kad je *bac* Aziz predao sredstva koje je sakupio od raznih poslodavaca, i jedan saradnik, negde oko... dvoje saradnika je dalo oko 800-700 evra koje su dugovali. Uspeli su da prikupe ta sredstva jer nije bilo ničega u blagajni i uvek smo balansirali tim sredstvima uveče i uzimali ih brzo iz blagajne i slali ih školama. Pola plata je davano jednoj školi, pola-pola, jedan deo u dinarima, jedan deo u markama. I onaj koji je bio u trezoru je znao kako da raspodeli jednako dinare, šta su bil emarke, sve marke na jednake delove, tako da smo uspeli u toku jednog dana. Ja sam napisala račun, samo sam čekala na onog ko je radio u trezoru u Dobroševcima ili nekog drugog da dođe i pokupi plate, jer se dešavalo da ako nema osobe koja radi u trezoru, došao bi prosvetni radnik ili neka druga osoba.

Plate, kako nas ne bi uhvatili, su uvek morale da se nose brzo do škola i da se podele radnicima. I tog dana, obezbeđenje dole u školi, ja sam bila na drugom spratu, nije uspeo, nije primetio policiju na vreme da bi mi rekao, kako bih sklonila sredstva, skarila ih. Došli su, našli su novac kod mene, odmah u kancelariju i uzeli su tih 3145 evra, 2525 dinara. Uzeli su materijal iz trezora, izvadili su ga, znači, dokaz, uzeli su toliko novca. I pretresli su kancelariju ovde kod kuće mog ujaka, blizu moje kuće, kuću *bac* Šeće gde smo imali naše kancelarije. I tamo su pretresli, uzeli su kompjuter iz Veća za zaštitu prava tako da su svi aktivisti pretreseni i njihove kancelarije i odveli su me u stanicu, odveli su i profesora Jakupa Krasnića i ispitivali su njega i Izeta Ibrahimija i Imera Elšanija. Svi ti aktivisti su tamo bili ispitani i mene i Jakupa su odveli u stanicu.

Zadržali su me pet sati, skoro ceo dan, zadržali su me u stanicu skoro pet sati i maltretirali me. n e fizički, nisu me tog dana maltretirali, već psihički, pretili mi sa, "Ti radiš... ti, žensko, kako? Ne gledaš svoja posla... Zašto radiš?" Svakave reči, reči koje ne treba da se spominju ili izgovaraju, pretili su i na druge načine i tako su tog dana uzeli novac. Nakon nekog vremena, Veće za zaštitu prava sa strancima je tužilo policiju. I uspeli su da navodno stvore svoju grupu, da nas ispituju jer je Veće za zaštitu prava njih tužilo jer im je bio zaplenjen računar.

Nakon nekog vremena su pozvali sve aktiviste na informativni intervju u policijskoj stanicici, i tom prilikom su me odveli u stanicu na četiri dana. I od tog trenutka, to je bio trenutak kad sam se tokom svih svojih aktivnosti osećala jako loše. Mislim, nisam se osećala loše jer sam se plašila kad su me

odveli na informativne intervjuje, odveli su me u stanicu, već sam se osetila loše zbog ljudi čiji je novac zaplenjen je rje to bio njihov znoj, bio je novac građana. Kako mogu na obrazu, sada uopšte nisam mogla sebe da ubedim, rekla sam sebi odakle mi obraz da odem i tražim plate za prosvetne radnike kad mi ih je policija uzela. To sam jako teško podnela. Jer sam rekla, ljudi su odvajali taj novac koji bi išao za hranu za njihove porodice i dali ga prosvetnim radnicima a Srbi su mi ga uzeli. Znači, to je bio incident gde sam ja kao mlada osoba u to vreme shvatila tu zaplenu novca jako teško jer je to bio direktni doprinos ljudi. To je bio jedini razlog zbog kojeg sam se osećala loše i zbog kojeg sam brinula.

Ipak, profesor Jakup je puno tada pričao sa mnom, jer me je puno podržavao a puno me je podržavao jer je video moj doprinos, da se nikad nisam zaustavljal. Bilo je prilika, venčanja braće moje majke, kada su se njena braća ženila, da li mi verujete da nije išla na venčanja. Moja majka je htela da me vodi na venčanja njene porodice, ja sam rekla, "Ne majko, jer su subota i nedelja i htela sam to da iskoristim, subotom ili nedeljom skupljam sredstva za školu. Idi ti slobodno na venčanje jer ja neću ići, ja hoću da idem da skupljam sredstva, plate za prosvetne radnike jer prosvetni radnici čekaju."

Kaltrina Krasnići: Da li su vas tada fizički maltretirali?

Zahrije Podrimčaku: Ne, ne fizički, samo informativni intervjuji, oko četiri puta su me privodili zbog ovog incidenta kad su nas pretresli i pronašli novac.

Kaltrina Krasnići: Šta se desilo 1997?

Zahrije Podrimčaku: Ovde bih htela da spomenem jedan incident tamo, nakon što je Veće tužilo zbog incidenta u kojem su im uzeli kompjuter, i Veća za zaštitu prava, pozvali su sve aktiviste da odu u stanicu. Otišli su po zvaničnom pozivu. Profesor Jakup je otisao na informativni razgovor u stanicu. Predsedavajući Veća, Izet Ibrahim, Ferat Šala je isto otisao, Selim Šabani, Gezim Šišani, Uke Krasnići, svi ti ljudi su bili u policijskoj stanicu zbog događaja koji se desio Veću. Mislim, Imera Elšanija i mene su ispitivali zbog tog pretresa, Imer Elšani mi je rekao, to je pesnik kojeg, sa celom njegovom porodicom, Srbija... samo je jedna devojčica iz porodice preživela, zapalili su ih u Popleku 17. aprila '99. I on mi je rekao, "Ej, Zahrije?" Ja sam rekla, "Da, bac Imere." Jer sam ja bila najmlađa, mislim, uvek sam oslovljavala starije ljude sa *bac*. Oni koji su bili moje godište, njih sam zvala "brate", i kako bih našla podršku kao jedina žena sa njima u to vreme, i zbog njihove podrške sam ih puno cenila. Ali istovremeno njihovo poštovanje prema meni je bilo uzvraćeno istom merom.

I on mi je rekao, rekao je, "Slušaš li me? Ti i ja uopšte ne idemo u policijsku stanicu." Ja sam rekla, "Slušam te." Nisam se plašila, ali pošto je rekao, *bac* Imer je bio stariji, "Slušam te." I svi su bili tamo, i došao je profesor Jakup, kad je došao nakon što je bio završio, rekao je, "Nije bilo strašno, ne." Mislio je o tome da sam ja bila mlada i da li se Zahrije plaši. I kada su oni otišli, mi smo bili u kancelariji, kada je Džafer Čori došao sa još jednim policijcem. Zaboravila sam njegovo ime, a znala sam i ime tog Srbina, ali Albanac je bio Džafer Čori.

I ja sam bila u kancelariji, Idriz Hajdari, *bac* Imer je isto bio tamo i oni su došli, "Da li imate zvanične pozive?" "Da." "Šta čekate?" *Bac* Imer je rekao, "Ako vam baš toliko trebamo, dođite da nas dovedete." On je rekao, "Nemamo razlog da idemo tamo." Rekao je, "Ustanite, hajde, ulazite u kola i odmah u policijsku stanicu." Tad je Idriz Hajdari krenuo za njim, ja sam rekla, "Idriz Hajdari nema poziv." Idriz je bio mlad čovek i bilo mi je krivo zbog njega, bio je mlad i šta da su ga fizički maltretirali, bio je i malo temperamentan, temperamentan tip. On je rekao, "Zašto si ti glavna?" Meni se obratio (smeje se). Rekao je, "Jesi ti šef ili ja?" Reako je, "Ja kažem, polazite!" Ja sam mu rekla, "Nemoj da ideš jer nemaš poziv. Samo *bac* Imer i ja imamo poziv."

I kada smo otišli tamo u stanicu, izašli smo iz kola, ulazimo u policijsku stanicu, Idriz Hajdari mi kaže, jer me je uvek zvao tetka, znate. Nije me zvao mojim imenom, nego tetka, jer je taj unuk od Elšanisa od Baiza misleći da sam ja isto iz Krajkove, uz klana Elšani. I sad, zove me tetka. "Tetka," rekao je, "izvolite, posle vas." I ja sam rekla, "Ovde gde treba da vas biju mi dajete prednost?" Rekl sam, "Ovde mi dajete prednost? Odnosite se profesionalno prema meni negde drugde a ne ovde gde biju" (smeje se). I tu smo se smejali.

Sećam se *bac* Imera, nikad neću to zaboraviti, otišao je i očešljao kosu pre nego što je otišao i popravio svoju kravatu, "Malo zvanično, Zahri? Možda će se malo sažaliti na nas ako izgledamo malo drugačije. Kad vide i da smo malo stariji..." Rekla sam, "Ne, hajde, ne. Hajde, drugi su dobro prošli, i mi ćemo proći dobro" (smeje se). To je bio slučaj Odbora za finansije, ali n ataj način je Odbor za finansije bio napadnut i bilo je nelegalno da nađete marke u džepu obične osobe, a kamoli da institucija rukovodi njima. A sakupljanje sredstava je počelo do '98, mislim, i tu smo uradili... '98, kada je stanica postavljena u Glogovcu, bilo je toliko maltretiranja, taj događaj u Likošanu koji se desio 28. februara '98. I po prvi put, to me je ohrabrilo, na primer, sve što sam žrtvovala, moja najveća želja je bila da se pridružim Oslobođilačkoj Vojsci Kosova.

Moja uključenost u aktivnosti Oslobođilačke vojske Kosova je bilo direktno povezano sa incidentom u kojem je ubije nastavnik Halil, 26. novembra... 27. novembra, jedanaestog meseca 1997. se desio incident, u Rezana e Re, bilo je direktnih napada od strane srpske vojske. Mislim, mašinerija srpske vojske je imala direktan susret sa vojnicima Oslobođilačke vojske Kosva. Izgubili su sve što su radili tamo, jer su pobednici bili naši vojnici i oni koji su preuzeli pozicije tamo. Kad god su išli putem, kad god su išli u škole, pucali su automatskim oružjem i nastavnik Halit, mislim, Halit Geci, je bio ubijen dok je ulazio u učionicu sa sveskom u ruci.

Mi kao Veće u to vreme, mi smo išli sa Ibrahimom Makolijem, Limkom, Halime Morinom koja je još uvek živa. Ona je bila jako dobra aktivistkinja i jako vredna i podržavala puno ljudi na terenu, pored opština, i opština Glogovac, puno je podržavala. Došli su iz Prištine, pokupili su nas, mene su kupili sa Odbora u Glogovcu i onda smo otišli u selo Lauša. Tamo smo sreli vojнике [OVK] koji su sedeli u *odi*, i oni su nam ispičali čitav incident. Povređeni su u ovom slučaju, niko nije bio od naših vojnika, osim što

su ubili nastavnika Halita. Uzeli smo informacije, beleške, fotografisali smo, i na ovom slučaju je zahtev došao direktno meni od strane vojnika, ili uniforme, "Trebaju nam žene koje će pomagati jer rone mogu lakše da se kreću, posebno kada moramo da nosimo oružje, ili uniforme, iz grada, da ih odnesu na mesta gde će biti vojnici, bilo kod porodica, u *odi* ili gde god da su vojnici smešteni."

I ovde, mislim, u tom trenutku, mi smo odlučili da ne treba da me zovu mojim pravim imenom, "Nađi [nadimak], kad te pozovemo na telefon, ili ovde, nećemo da ti spominjemo ime da te ne bismo stavljali u opasnost." I ja sam rekla, "Nemam pseudonim jer moji ljudi, kada idem da skupljam plate za prosvetne radnike i svaka aktivnost koju obavljam, zovu me *malësorë*²⁵ (smeje se). I to ime mi je dao otac Šćipeja Ahmetija, Arif Ahmeti, skoro svi su me zvali *malësorë*, mislim, na osnovu posla koji sam obavljala tamo.

I ovde, uvek nakon što bi me pozvali ili me kontaktirali, nikad me više nisu zvali Zahrije, samo *malësorë*. Ipak, srpska policija me je našla. Sećam se incidenta, kad sam napuštala autobusku stanicu, poslali su ih d auzmu... To je bila mala greška sa njihove strane jer sam im rekla, "Da li ste pročitali knjige jer to ne može da se obavi preko telefona, telefone prisluškuju, mogu da ti prepoznaju glas." Ipak, napravili su neke greške tu i možda sam zbog toga pala u ruke policajaca kasnije. Trenutak kad su mi rekli, "Ti Zahrije češ otići da uzmeš kesu sa uniformama, žena iz Gnjilana će ti je doneti," imam zapisano ovde, "jedna Dije Lohaj i izači češ d aih uzmeš. To su uniforme, panceri, neka vojna oprema, verovatno su i neke manje bombe u torbi. Da li češ otići da ih uzmeš?" Rekla sam, "Da, da, otići ću."

I tog dana sam otišla na autobusku stanicu, otišla sam da ih preuzmem kao što su mi rekli u jedan sat. Nisu mi opisali... nisu mi dali ime te devojke. Rekli su, "To je devojka obučena u farmerice, ima neki džemper, mršava je u licu, kosa joj je dovde {dodiruje rame}, i uzećeš torbu od nje." I otišla sam na stanicu i na osnovu opisa, n aosnovu onoga kako su mi opisali devojku, tražila sam je. I dok sam je tražila, lutajući tamo kod kružnog toka za autobuse, pomislila sam da hoću da uzmem novine i da ih držim u ruci, da se pravim da nešto čitam. Osoba koja je radila u prodavnici me je poznavala, osoba koja je radila u prodavnici je bila iz Rezale ja mislim, koliko se sećam iz Likovca, ne znam. Rekao je, "Ja tebe znam, devojko," rekao je, "znam te dobro. Ti si aktivistkinja, ti si iz Glogovca." Ja sam rekla, "Da. Odakle ste vi?" On je rekao, "Ja sam iz Rezale, ali nije bitno da ja to tebi kažem, bitno je da ja tebe znam i da ti kažem, da li vidiš one ljude pravo tamo, okreni glavu i pogledaj tamo." Rekla sam, "Da." Dvojica visokih muškaraca, jedan u farmerkama, drugi u trenerkama. Rekao je, "Oni su inspektor i od kad si došla te posmatraju."

I taj incident je na primer, kad mi je to rekao, ja sam rekla, "Dobro, hoćeš onda da izadeš iz prodavnice? Hajde i da prošetamo zajedno jer sam došla ovde da obavim jedan zadatak i ako ne ispunim zadatak, svejedno, ako misle da me uhapse, uhapsiće me ovde i... neću otići a da ne ispunim zadatak koji sam

²⁵ Bukvalno znači planinski ljudi ali može se koristiti i za ljudе iz Malesije (bukvalno Veliko brdo), prostor koji uglavnom naseljavaju albanski govorunci, a nalazi se istočno od Podgorice u današnjoj Crnoj Gori, pored jezera Skadar u modernoj Albaniji, pored Kosova. U ovom slučaju znači, žena sa planine.

došla da ispunim. Ali, ako možeš, izađi i budi sa mnom kao da izgleda da se družimo, ili da pričam sa tobom.” I onda je ovaj dečko izašao i šetali smo okolo. Pratili su nas dok smo odlazili, dok smo šetali, videla sam torbu, videla sam torbu ali ne i devojku. I rekla sam, “Idi sad jer sam našla torbu.” Gledala sam i prišla torbi jer si mogao da vidiš da je torba bila velika, ona u kojoj se donose stvari iz inostranstva. Moj otac, kada je išao u inostranstvo da radi, on je nosio velike torbe, skoro iste torbe. I ja sam rekla, “Ovo mora da je ta torba.”

Kada sam gledajući torbu i posmatrajući je, došla je ona djevojka, *trrak* {onomatopeja}, prišao mi je ovaj Šehadija. A ona je rekla, “Jesi li ti devojka koja me traži?” Rekla sam, “Da, to sam ja”, kada sam je videla u farmerkama, mršavu, onako kako su mi je ti momci opisali. A ona je rekla, “Evo torbe.” Rekla sam, “Onda dođi da mi pomogneš, hajde da uzmemo torbu i stavimo je u autobus.” Tu je rekla, “Kunem se da ne mogu, ne mogu da je podignem, ljudi su mi je poneli u autobus, ne mogu ni da je nosim.” Rekla sam, “Hajde, jer ču podići torbu, podići ču i tebe, samo je pomeri malo u stranu.” Rekla sam joj i ona je počela da se smeje (smeje se). Stavile smo torbu u autobus gde ide prtljac, zatvorili smo ga, autobus je bio popunjten. On me je posmatrao, primetio me, sigurna sam da je vozač autobusa primetio inspektore. I on je otišao i otvorio gepek autobusa i izvadio moju torbu. Rekla sam, “Zašto je vadite?” Rekao je, “Neću da pustim ovu torbu, jer čim odem, pogledaj tamo na izlazu tamo na ulazu,” rekao je, “policija tamo uvek radi temeljnu proveru i pravićeš mi probleme i meni i ljudima i svima, donećete mi probleme.” Rekla sam, “Ostavite torbu, nije ništa, ja imam odgovornost za tu torbu. To nije ništa. Poslala mi je tetka iz Nemačke odeću, imam tetku i ona mi je poslala. Jedna pisača mašina, nemam ništa u njoj.” “More,” rekao je, “neću pustiti torbu u autobus i neću te pustiti.”

Video sam da je rešen da me ne vozi autobusom za Glogovac da dođem ovde. I tamo sam rekla ovoj devojci, jer je htela da ode odmah, rekla sam, “Ne, ne možeš da odeš a da ne znaš šta se dešava sa mnom.” I zgrabile smo torbu, opet mi je rekla, “Ali ne mogu da je nosim jer je daleko.” Rekla sam, “Pomoći ćeš mi sa ovim gepekom pravo gde je most danas, kružni tok, kada ideš ispod mosta da ideš na put za Glogovac.” Rekla sam, “Izaći ćemo pravo tamo,” rekla sam, “a onda ti idi kući i nema problema.” Rekla sam, “Ja ču podići torbu, ti samo zgrabi torbu, ja ču podići torbu.” Ja hvatam torbu, ona uzima jednu stranu. Tamo smo izašle na put. Čim smo izašle na put, zaustavila sam se na trotoaru, ona me je čekala, rekla sam, “Sada idi!” I gledala sam u automobile da vidim da li postoji neko, neko koga pozajem iz Glogovaca da vozi, ili osoba koja je član porodice.

Kada sam pogledala, dolazio je 101... i pogledala sam da li su to inspektori u njihovom autu. Kada sam pogledala, narandžasta boja 101, imala je zeleno čebe na zadnjem sedištu. I tad sam pomislila, “Ovo je porodična osoba.” *Trrak* {onomatopeja}, prvi put u životu sam kao devojka stopirala i izašla sam, *trrap* {onomatopeja}. Skoro sam izašla na put kad sam ispružila ruku. Rekao je: “Molim vas, šta je bilo, koji problem imate?” Rekla sam, “Ne, nemam nikakav problem, ali ako je moguće, pošto imate prazan auto”, rekla sam, “da me povezete. Platiću vam da me odvezete do Glogovca.” “Ali gde, Glogovac je daleko.” Rekla sam, “Platiću vam deset maraka,” u to vreme je to bilo mnogo. A sada sam imala novca da platim. Rekla sam, “Daću vam deset maraka, vodite me u Glogovac. “Da,” rekao je, “imam, u Slatini,

moja radnja je u Slatini, do tamošnje prodavnice.” Ali pre nego što sam rekla, “Hoćeš li me odvesti?” rekla sam, pitala sam ga, “Odakle si, dečko?” Rekao je, “Ja sam iz Slatine.” Rekla sam, “Kako se prezivaš?” Rekao je: “Ja sam Zogiani.” Rekla sam, “Jeste li vi neki ljudi, vi Zogiani?” Rekla sam mu, on je rekao, “Pa jesmo, ali sad ne znam, videćemo.” Znate (smeh). Rekla sam, “Dobro, onda ćeš me voziti, ja ću ti platiti, i tako dalje.”

Onda je rekao, “Ne, idem do Slatine. Rekla sam, “Možete li me odvesti u Koreticu? Imam tetku tamo sa Bekoljijevima, u kući Zećira Bekolija. Moja tetka je sa Zećinim bratom,” i [rekla sam] ništa drugo, “i platiću ti, i platiću ti da stigneš tamo. Tamo ti je blizu.” Rekao je, “Vrlo dobro, nije problem, ulazi.” Rekla sam, “Vrlo dobro, izvadite ih, pomozite mi da stavim ovu torbu u prtljažnik, jer ne mogu sama da podignem torbu.” Izašao je, pomogao mi, a mi smo stavili torbu u prtljažnik i otišli za Glogovac. Kada smo krenuli za Glogovac, pre nego što smo došli do kružnog toka u Kosovu Polju, postoji put koji ide ovim putem {objašnjava rukama} koji je danas... Mislim da je fakultet tu negde. Kuća je bila negde na sredini, a taj put vas je odveo do reke Sitnice, do mosta. Mislim, prođete celo Kosovo Polje i tako dalje kroz Batušu.

Rekao je, “Ali ja ne poznajem ovaj put.” Rekla sam, “Ja ga poznajem, dobro je što idemo ovim putem, da ne bismo ulazili,” jer sam mislila da će im to reći preko telefona, preko toki-vokija kao što su ih tada zvali. Reći će policiji da ta aktivistkinja dolazi i da treba da je sačekaju. Rekla sam, “Definitivno me čekaju na kružnom toku u Kosovu Polju,” gde je bila stacionirana policija. I prošli smo kroz to selo, izašli smo prema reci, do mosta, do reke Sitnice i otišli smo pravo prema Glogovcu. A samo sam gledala automobile u retrovizoru. I stigli smo u Krikovu, mesto koje se zove Kroni i Mredit u Koretici, tamo dole gde je tamo poslovni centar. Na putu sam video braon mercedes i naša dva inspektora u ogledalu. Hajde, rekoh, jer nisam znala kako da mu sada kažem, kako da mu objasnim.

Dok sam razmišljala, dok sam razmišljala, rekla sam, “Idemo!” Približili smo se tetki kod Bekoljija, Bekolji *lagje*²⁶. “Ti momče,” rekla sam, “ja sam aktivistkinja”... dok smo se približavali, dok smo razgovarali, pre nego što sam videla inspektore, pre nego što mi je rekao, počeo je, “Mogu li da razgovaram sa tobom o nečemu?” Kao i muškarci, znate kakvi su, “Sviđaš mi se mnogo, ti si veoma, devojka veoma... lepo se ponašaš, ti si veoma dobra devojka. Mislim da sam te negde video. Odakle si?” Rekla sam, “Ja sam iz Glogovca...” i tako dalje, i tako dalje, “tetka mi je poslala nešto odeće.” Na putu, dok smo dolazili, onda je rekao, “Hteo bih da porazgovaramo o nečemu sa tobom i...” u tom pogledu je sigurno bio neoženjen... Nisam pitala. I sad sam mu rekla, “Hajde, ovaj put nemam vremena, sledeći put kada se sretnemo” (smeje se), to sam mu rekla.

A sada sam se stalno gledala u retrovizor. Kada sam videla inspektore, onda sam mu rekla, “Dečko, ja sam aktivistkinja Opštinskog veća za finansije i prati me policija. Tamo na stanici me je pratila policija, samo da te obavestim, ali ne boj se! Preuzeću svu odgovornost za sve što se desi. A za torbu, ja ću

²⁶ *Lagje* može da znači samo komšiluk, iako se preciznije, u tradicionalnom plemenskom životu seoskih albanaca na severu, odnosi na grupu porodica koje imaju zajedničkog pretka.

preuzeti odgovornost. Trebalo bi da budeš odlučan da kažeš da je me poznaješ, da ne znaš odakle sam, ali sa si me vozio zbog novca. Rekla sam, "Evo deset maraka." Rekao je, "Ne, neću ih uzeti! Ne, pošto je situacija ovakva, nikada ih neću uzeti." I nije uzeo novac. Rekla sam, "A ti se okreni ovamo!" "Put," kad smo se približili Koretici, rekla sam, "put je tu! Moja tetka je ovde. Vodi me ispred vrata! Izađi i zajedno ćemo izvaditi torbu, a ti ćeš nastaviti put."

Rekla sam, "Uzeli su ti podatke o registraciji, pratiće te, ići će u vašu kuću da pitaju sve o meni, ali ne boj se. Drži se svojih reči. Recimo, platila mi je deset maraka, a ja ni ne znam ni nju ni odakle je." I izašli smo i on je počeo da se plaši i rekao je, "Kuku, sestro moja, kako... kako to da mi nisi rekla, kako si mogla da mi uradiš ovo." Ali ja sam rekla, "Ali ne brini, jer sam u svakom slučaju morao da smislim nešto. Ja preuzimam odgovornost. A ako pokušaju da te uhapse, ja ću reći, evo me, on nije kriv." Rekla sam, "Ne brini za to." Došli smo ispred vrata Bekollisa, tamo do moje tetke i oni su prošli pored našeg auta oko pet metara pre našeg auta i stali su, videla sam da pišu. Rekla sam, "Znaš šta? Oni su više uplašeni od nas." Ali rekla sam mu, "Izlazi!" njemu, ovom sinu Zogijanijevih. Rekla sam, "Izađi i pomozi mi sa torbom. Ako misle," jer ovi naši rođaci su velika porodica, mislila sam da im ne pravim probleme, "da me uhapse, neka me uhapse ovde."

Čekaj, čekaj, otvorili smo gepek i oni se uopšte nisu pomerili iz auta, već su ostali u autu. Onda sam mu rekla, "Zgrabi torbu odmah iza..." dvorište je bilo podeljeno zidom, rekla sam, "odmah iza zida, ja ću zatvoriti vrata, a ti nastavi svoj put." Rekla sam, "Juriće za tobom. Neće te ostaviti a da vas ne ispitaju. Ali ne brini, drži se svojih reči, ništa ti se loše neće dogoditi." I tu sam dovukla kesu, rukohvat se polomio, jer je torba bila teška. U tetkinoj avlji nikoga nije bilo i odnela sam je u kokošnjac, tamo sam ga sakrila. I otišla sam kod tetke i rekla sam tetki, "Nađi mi neku drugu odeću da se presvučem." Rekla sam, bar da me ne prepoznaju po odeći da se presvučem u nešto. A od tetke sam uzela jaknu sa ovakvom kapuljačom {pokazuje kapuljaču} i presvukla sam se i rekla sam joj, "Nađi Burima za to [nerazumljivo], neka donese kolica." Uzeli smo torbu, stavili smo je na kolica i rekla sam dečaku, "Ti idi sa kolicima, ja ću da pođem nakon što prođeš asfalt i izađi dole i idi..." moja druga tetka je bila odmah u Balavi, jer sam rekla, "Doći će ovamo, opkoliće kuću i upasti u nju." Rekla sam, "Odatle ću promeniti lokacije."

Nakon što sam se presvukla, uzela sam tetkinu odeću i torbu sam pokrila čebetom, u kolicima, rekla sam dečaku, "Ustani i ostani tu ako otvore torbu da vide šta je u njoj, nije dozvoljeno, zabranjeno je otvarati kesu." "Ne, tetka," rekao je, "Selam [alekum], dok ne stigneš kod tetke [nerazumljivo]. Ostaću u dvorištu." Sišla sam u njivu, pa sam otišla drugim putem i posmatrala teren dok nisam otišla kod druge tetke. Kada sam otišla kod druge tetke, rekla sam, "Imate li sobu sa ključem?" Ona je rekla "Da!" Ja sam rekla, "Pronađi ključ i dodji da mi pomognes sa ovom torbom." Uzeli smo torbu, stavila sam je u sobu, zaključala sam je ključem. Htela sam da obezbedim torbu da ne otkriju šta je u torbi i da ne bude primećeno gde sam i šta sam i sa čime sam povezana, kojim aktivnostima se bavim, osim legalnih radnji koje su brojali: Veće za finansije, Veće za zaštitu prava i druge institucije.

I tu sam napisala pismo, zlepila sam ga lepkom i dala sam tetkinoj čerki. Rekla sam joj, "Idi u Glogovac i ne daj to ni ujaku Rami, ni mom ocu, ni tetki [nerazumljivo], nego daj direktno ujaku Arsimu, [majčinom] najstarijem bratu." Zato što mi je najstariji brat, Arsim, svuda pomagao, bilo kolima za prevoz kao vozač, ili... podržavao me. Zato što ne bih izlazila pred roditelje po pitanju vojske, jer sam mislila da ako se izlanu, bili bi ugroženi, ugrozili bi i mene i ja cbih ugrozila druge prijatelje. I eto, ova devojka je donela, dala mu je pismo i kaže mom bratu i kaže, "Ovako i ovako su je inspektorji pratili. Promenila sam lokaciju od starije tetke tamo do *dada* Šehide, odatle sam otišla u Balavi kod druge tetke i večeras sam ovde. Ako neko dođe, ako te neko pita, znaj da sam tu. Dodi po mene."

Sada je ona, moja tetka, znala da ja ovde spavam i ustala je iz [nerazumljivog]. A ja sam, u svojim zamislima, rekla, "Tetka! Ima li neko ovde telefon?" Rekla je, "Da, komšija ima. Oni su ovde ispred." Onda, samo porodice... obično, u selima nije bilo telefona, jedini koji jesu imali su sinove u inostranstvu [i imali su to] da razgovaraju sa njima. Zato što mnogi ljudi nisu imali [telefone] kao danas. A onda, "Hajde..." rekla sam, "obuci kaput i odvedi me pravo toj porodici, jer ja [njih] ne poznajem." Otišla sam sa svojom tetkom, zatvorila sam torbu u sobi i imala sam njihov broj telefona u Lauši. Upravo sam ih nazvala telefonom i rekla, "Ja sam osoba koju ste poslali na put, stigla sam! Večeras sam ovde. Dobro sam stigla." I spustila sam slušalicu. Bez imena ili bez ičega. I razumeli su. A sada su mislili da sam ovde, u svom domu, znaš? I otišli su kod mog brata naoružani. Rekli su da smo stigli, ovaj, a ova Zahrije je donela uniforme za vojnike. Rekao je, "Ne, Zahrije mi je poslala pismo. Ona nije ovde. Ali ja ću ići s tobom i mi ćemo ići." I došli su u Koroticu kod Balavovih. Ali uveče, mrak... već je bio pao mrak.

I ja [nerazumljivo] pobegla sam odatle, nakon što su došli po mene i uzeli torbu... muž moje tetke nije bio tu, samo moja tetka sa decom. "Vrati se," [rekoh] svojoj tetki, "vrati se i vrati se." Nije se vratila, bilo je besmisleno. Nešto je primetila. Bila je jednostavno radoznala, "Evo ja ću ti pomoći." Rekla sam, "Vrati se, evo da se pozdravimo s tobom, jer će mi Arsim pomoći." Stavila sam torbu u prtljažnik sa bratom. Imali su automatsko oružje u autu, mislim, bili su naoružani i u uniformama, vojnici i moj brat sa njima. Stavili smo torbu tamo, kada je otišla da otvori vrata... kada je otvorila vrata videla je vojnike (smeje se) i otišla ovako {podize obrve}, povukla se. "O, sestro," rekla je, "kako to ovde?" Rekla sam, "Sestro, ne želim da čujem ni reč. Tvoj muž, pazi da ne pogrešiš da mu kažeš, niti bilo gde, da nigde ne pričaš." Rekla sam, "Što se mene tiče, možete da pričate, ali oni će vam oduzeti braću, jer mene (smeje se), jer ne mogu da me uhvate. Oni će praviti probleme vašoj braći (smeje se), praviće probleme vašoj braći." [nerazumljivo] Moj otac i druga braća... Govorila sam o svojim stričevima. Rekla sam, "Ti *trrak* [onomatopeja], umukni i nemoj slučajno da nekome nešto kažeš."

I nastavili smo put tamo, kroz Vasiljevo, prečicom, prošli smo sve planine tamo ne silazeći uopšte na glavni put, ovde pravo na Poklek. Kada smo došli u moju kuću, moj brat je izašao i rekao: "Ideš li Zahri?" Rekla sam, "Ne, more! Sva ova nevolja i sva ta patnja, sa inspektorima koji su me pratili sve do Koretice... Zanima me za šta je bio taj moj trud? Želim da idem tamo." (smeje se). I otišli smo, tamo... otišli smo... ovaj učitelj, ne sećam se njegovog imena... u njegovu kuću. Da! Skender Reci. U porodici

Skendera Recija, večerala sam tamo, njegova žena nas je poslužila večerom, svi vojnici su bili tamo. I uzeli su ih, obukli su uniforme, imali su dvogled, pancire i četiri bombe. Ali samo za vojнике... za desetak, 15 vojnika u toj torbi su bile uniforme. Ali ovo je bio događaj koji nikada neću zaboraviti.

Kaltrina Krasnići: Onda su vas uhapsili?

Zahrije Podrimčaku: Slikali su me tamo na stanicu, bili su me slikali tamo zajedno sa Šehadije... sa torbom, dok smo stavljale torbu na leđa, fotografija jer... onog trenutka kad su me uhapsili, pokazali su mi fotografiju.

Kaltrina Krasnići: Kada su vas uhapsili i gde su vas uhapsili?

Zahrije Podrimčaku: E sad, to se desilo nakon godinu dana. Hapšenje se dogodilo nakon godinu dana. Kažem vam, jer sam tada radila i druge usluge. Bila sam u selu Demjan. Sećam se imena te osobe, izvesnog Halita, koji je bio bivši politički zatvorenik, gde su me vojnici tamo odveli kod nekog Ibrahima, uzela sam torbu napunjenu oružjem... sa ovim... štapovima dinamita. Bio je to barut. Svih pet kompleta osigurača, bili su vezani. Odnela sam torbu tamo Ibrahimu i ovaj Halit me je pratio i odatle sam otišla u... sve planine oko Paštrika, pet sela, u planine Paštrik, sve planine gore skoro do granice gde je ovaj Ibrahim imao svoju kuću... gde sam dobila taj barut. Bilo je mnogo snega, zimi, o Bože! Bio je decembar, decembar '97... ili je bio početak januara, ne sećam se dobro. Ali gde god da ste hodali...metla, metla, metla... ali ja sam imao čvrste čizme (smeje se), jer sam ih kupila u Prištini, kupila sam ih baš za vojsku.

Šta se desilo, učestvovala sam u protestu sa Agimom Vreljakuom, ušli smo u prodavnicu i imala sam novca, jer je moj otac mnogo radio, bio je odličan radnik i trgovao na pijaci. Nakon što su ga otpustili sa posla, radio je na pijaci. Ali nikada nije dozvolio da nam zafali novac. Uvek mi je davao [novac]. "Evo novca, uzmi koliko hoćeš, ostavi koliko hoćeš. Ti si samo žena i tvoj otac ti daje priliku da se nikada ne pokoriš nijednom muškarcu." Uvek mi je govorio da budem svoja, nikada me nije ostavljao bez novca. "Ne," rekao je, "jer ako završite bez novca, možete da odstupite i snosite posledice, tako da bi trebalo da imate više novca od onih koji rade sa vama."

I tamo tokom protesta sam imala novac kod sebe. Kada smo ušli u prodavnicu, Agim me je gledao, Agim Vreljaku je bio šef Veća, ja sam bila sa njim i rekla sam prodavcu, "Nađi mi par čizama koje mogu da izdrže blato, sneg i kišu." Rekao je, "Ali skupi su, devojko!" Rekla sam, "Ali koliko bi mogle da budu?" Rekao je, "100 maraka." Rekla sam, "Evo 100 maraka." I uzela sam te čizme, uzela sam ih samo za vojsku. Još ih imam kod majke, čuvam ih za uspomenu. Rekala sam im (smeje se dok priča), "Nemojte ih izgubiti!" Nisam uspela da ih istrošim (smeje se), tada su me uhapsili. I tako, kad sam otišla u planine Paštrik, bio je sneg, pomislio bi čovek da se se neću probiti, do ovde {pokazuje rukama}. *Brram, brrap, brrap* {onomatopeja} svih pet, šest sela i nisam se umorila.

Jednom prilikom mi je ovaj Halit rekao, rekao je, "Dobro, ti! Kako možeš da ideš na ovo putovanje sa mnjom kao jedna devojka. Kako mi veruješ? Kako mi veruješ?" To je bilo zbog toga što sam kao devojka mogla da doprinesem otadžbini, moj doprinos treba da se vrednuje dva-tri puta više od muškog, jer žene imaju različite izazove, ono što žena doživljava, i različite su prepreke koje ti ljudi postavljaju, ali bila sam odlučna i nikada nisam prestajala sa svojim aktivnostima. Kada mi je postavio ovo pitanje, na trenutak sam bila povređena. Zbog čega sam rekla, "Šta ta osoba misli?" Znate? Bila sam mlada i on je znao da sam aktivistkinja. Imala sam poverenja u njega jer je bio bivši politički zatvorenik, na primer, '81. je bio u zatvoru zbog događaja iz '81. I kada je rekao, "Kako možeš, pet, šest sela kroz sve ove planine, da ideš u planine?" Prošli smo kroz planine Paštrik. Rekao je, "Ti ideš na [putovanje] sa mnjom, i kako možeš da mi veruješ?" Rekla sam, "Dobro ti prijatelju, ti si otac dece, oženjen si, ja bih mogla da ti budem čerka. Ovde je moje poverenje. I plus ljudi na ovom svetu su došli sa *din e iman*,²⁷ što bi rekli stari ljudi ovde." Rekla sam, "I čoveče, ja pre svega verujem sebi, imam veru u sebe. A kada verujem u sebe, niko mi ništa ne može." I tokom ovog putovanja, on se tada okrenuo i izvinio se za reči koje je rekao, "Izvinjavam se. Izvinjavam se, samo sam htio da vidim kako ćeš reagovati, a ti si reagovala veoma oštro, i tako dalje. Nemoj da si povređena i nemoj da se vređaš jer te poštujem kao sestruru..." Rekla sam, "Sve je u redu između tebe i mene. Put koji sam započela je doprinos za nacionalne stvari i poštujem te kao brata." Rekla sam "I ja sam aktivista, imam deset godina aktivnosti i među muškarcima sam se uvek osećala kao sestra sa mnogo braće." I on je bio iznenađen mojim rečima i nekoliko puta se izvinio.

Kad smo otišli u *odu*, kod Ibrahima, odneli smo tu torbu i razgovarali smo. I on je pričao o nekome, "Imao je kuću, vrlo malu..." obično su ove porodice blizu granice bile [nerazumljive], bile su i žrtve... Mislim, sarađivale su i sa neprijateljem. Govorio je, rekao je, "I tako dalje, i tako dalje," govorio im je, "ova kuća pripada nekome ko nosi poštu u Albaniju i Kosovo tamo i radi sa Srbima." Rekla sam, "Ispuniću ovaj *amanet*²⁸ za tebe." I dao nam je tu kesu sa fitiljima i tu noć sam prespavala kod porodice ovog Halita. Bila je velika porodica, mislim, majka sa ovom haljinom sa drvenim daskama koje su žene imale u tim krajevima²⁹, i dobro su me primili i sve. U tim krajevima ne prave čaj, ali su imali kuvala na plinskom šporetu za gosta iz Drenice. I ustali su (smeje se) da mi skuvaju ruski čaj (smeje se) iako nisam puno pila čaj, znate? Zato što smo u Krekovi uvek imali voća i više smo koristili voće.

I sad sam tu prenoćila i ona starija žena sa radnicom, meni, odlučna, dala mi je. "Uzmi, uzmi!" Rekla sam, "Ne, vi to držite ovde jer ovde nema rata, jer mi u Drenici imamo rat i ne mogu to da podnesem jer oni tamo pale kuće. A tamo su svaki dan racije, hapšenja ljudi i ne zna se šta će biti." Rekla sam, "Bolje je da zadržite narodnu nošnju. Uživam u ovim albanskim narodnim nošnjama jer je to naša stara tradicija, ali dugo nisam mogla da ih nosim i da se opterećujem njima, jer se bavim drugim poslom

²⁷ Turski: *din e iman* - religija i vera.

²⁸ *Amanet* bukvalno znači poslednja želja, ali u albanskoj usmenoj tradiciji ima jako bitan značaj.

²⁹ Radicionalna nošnja žena iz Hasa je sačinjena od kratke bele suknce i bele lanene duge haljine. Duge bele gaće služe kao donji veš, tradicionalni pshtjellak (kecelja napred i nazad) na leđima ima ugrađenu drvenu dasku. Jelek je ukrašen perlama koje su uglavnom crvene boje.

(smeje se). Nemam vremena da ih nosim.” A ta starija žena sada... bila je veoma neupadljiva i tako me je dobro primila.

Sutradan me je Halit ispratio autobusom do Đakovice. Nisam znala da postoji kontrolni punkt u Klini. Ali bila sam spremna sa odećom. Imala sam crni kaput ovde dole {pokazuje na kolena}, ravnu maramu ovako široku {pokazuje veličinu sa rukama}, dugačka oko dva metra, i kada sam se umotala u nju, postala sam kao stara tetka. I jednostavnije, trebalo je improvizovati. Ja... Halit me je pratio, uveo me je u autobus svu umotanu u taj šal... a ja sam nosila *dimiju*, sa čizmama koje sam kupila za vojsku, ali sam imala i šal koji sam pripremila, da izgledam kao stara tetka od kuće da improvizujem sa odećom... da izgubim trag, da mi izgube *trag* [govori na srpskom], da im yavaram tragove. I eto, tom prilikom, kada sam stigla u Klinu, video sam *punkt* [govori na srpskom] pun srpske policije. Mmm. Bila je jedna žena blizu sa decom. Sedela sam kraj prozora, torba, samo sam stavila odeću u torbu, ovakvu stolicu i pokrila sam je sakoom i šalom i umotala sam se u njime. I tamo sam uzela iz mojih dokumenata, izvadila sam srpsku ličnu kartu. Imali smo samo ove legitimacije, bile su jugoslovenske... i ja sam to pripremila i stavila sa strane.

Rekla sam toj ženi, “Približite dete ovako sestro, jer imam nešto opasno u torbi. I nasloniti se nekako na moje rame i svu decu pored mene, i želim da izgledam kao da spavam. “Ništa,” rekla je, “ne brini.” Rekla sam, “Jer ovaj put, ako je *kismet* da preživim, to je dobro, ako nije ja ovde nestajem, završila sam” (smeje se). I tu sam se naslonila na prozor, sva umotana kao stara tetka i sa tim kaputom i pokrila sam i torbu, a ta žena mi je mnogo pomogla. Ona je svu svoju decu približila meni na tom sedištu tamo, ja sam se pomerila i dala joj prostora da sedi sa svojom decom i pored mojih nogu. I ta žena me je mnogo štitila, ta žena kojoj ne znam ni ime, niti znam gde je, ni ko je, a ja sam bila uza zid i razmišljala o Bogu i u tom trenutku sam rekla šahadu³⁰... iako se nikada nisam molila ili bilo šta drugo osim... molila sam se Bogu i govorila, “O Bože, radim za pravednu stvar i za svoj narod koji je potlačen i za svoja prava. I ako Bog da, o Bože, sada će me Bog spasiti.” I razmišljajući o ovome i izgovarajući šahadu i bez prestanka se moleći Bogu...u svojim mislima, ali ne naglas, jer sam se pretvarala da spavam, ali sam mislila direktno na molitve Bogu.

I policija je ušla, autobus je stao, od svih su uzeli lične karte i proverili kako se ljudi zovu. Nisu mi tražili ličnu kartu, jer sam se pravila da spavam. Samo je ispružio glavu ovako, ta žena mi je rekla... ta žena mi je samo rekla, jer nisam mogla da vidim jer sam se pravila da spavam sa maramom skoro ovako {pokazuje kako joj je šal pokriva lice} pokrivenih očiju, nagnutih ovako... ali sam bila i umorna, jer sam slučajno ostala budna cele noći ne spavajući tamo gde smo mi prespavali u toj ekonomski stabilnoj porodici, pričali. I tamo smo prošli kontrolni punkt.

Kada smo tamo prošli kontrolni punkt, kada smo stigli u Lapušnik, ja sam izašla u Lapušniku. Zato što sam znala da u Komoranu postoji kontrolni punkt, a ovde u Lapušniku sam ušla u auto koji me je vozio do mog sela i iz mog sela je došao moj brat, i ja sam otišla u svoju kuću tamo i poslala ih. I iz moje

³⁰ Jedan od pet stubova islama, muslimanska ispovest vere u jedinstvo Boga i Muhameda kao njegovog proroka.

kuće, onda sam ih poslala u Laušu, dala sam ih tamo vojsci. Ali ovo je bilo... Bog mi je pomogao svaki put kada sam radila za naciju (smeje se), jer sam prošla kroz mnoge (smeje se) različite incidente i razne opasnosti. Ali Bog me je uvek spasavao. I... zato što se sada zaboravljuju događaji i ima mnogo događaja koje treba ispričati jer... (duboko diše) sada se zaboravljuju čak i događaji koje treba ispričati i tako dalje. Ali što se tiče ove, ove aktivnosti, ovog velikog doprinosa, ali ja vam kažem da doprinos žena, na osnovu onoga što sam iskusila, na osnovu puta kroz koji sam prošla, za mene žene koje doprinose albanskom narodu treba ceniti duplo više od muškaraca. Jer pored doprinosa i muke i znoja, žene imaju i još jedan izazov, drugačije izazove koje doživljavaju drugačije od drugog pola.

Vredi pomenuti još jedan incident, na primer incident u Likošanu 28. februara '98, kada se incident dogodio u Likošanu. A u Likošanu, sa svim članovima Veća za zaštitu prava i timom lekara koji su bili [tamo], dr Hafir Šalja je bio u timu lekara, danas više nije sa nama... Doktor Arsim Hadžiju, bila je jedna medicinska sestra, Eldira Ahmeti i moj brat Arsim Podrimčaku. Otišli smo u Likošan kamionom iz bolnice, mislim da je vozač bio Kšavit Musliu, koji je vozio kamion. Otišli smo u Likošan i otišli smo da pomognemo tim porodicama i kada smo otišli tamo, sve žene su bile okupljene u jednoj prostoriji u jednoj staroj kući, zid te kuće je bio oko 50 centimetara, sećam se kao danas, bio je debeo. I prvo smo obišli tela, sva ta tela, doktori su beležili, doktor Hafir i doktor Arsim. Doktor Afir je obično beležio gde su ranjeni, gde su svi ranjeni i... doktor Arsim je sa mojim bratom skinuo svu odeću sa leševa koji su se nalazili, osim tela porodice Likošan koje je policija odnела sa sobom. Fotografisali smo ih i snimili podatke, beleške, o svima i tamo su mi se obratili doktor Arif i roditelj ove četvorice braće... od ova dva blizanca koji su bili iz Kerezija, čiji su sinovi ubijeni i on sam.

Zato što su porodice Kerezija iz Likošana bile zajedno, na jednom [odvojenom] mestu od žena. Svi su me molili da odem do žena, jer su žene poludele. I otišla sam direktno kod žena tamo. Imali su, sećam se kao danas, dve sofre položene i nikog kod te sofre. Sve daleko, dve *krelane me duqa*³¹ kako su se pekli sa kukuruznim [belim] brašnom, i paprikom u kajmaku na sofri, a niko ne sedi i ne jede od tuge, od plača. Tamo sam razgovarala sa ženama, razgovarala sam sa tom staricom sa kojom sam radila intervju, ne sećam se njenog imena, jer pored 24 žrtve koje su bile tu je bila i žena, Rukija, trudna 24 godine, skoro u vreme porođaja. Mislim, i ne znam čime... Nikad neću saznati, ali prema onome što su rekli, sa *dum-dum* {onomatopeja} metkom njena glava je bila ravna. Glava je bila sva deformisana, potpuno ravna na ovaj način, i bila je deformisana.

I te noći, osim prve pomoći, doktor Arsim je davao, doktor Arif, injekcije ženama i devojkama, ko je htio da ih uzme, bilo je i onih koji nisu prihvatali. Dali smo im i lekove. Ostali smo do kasno u Likošanu, mislim, tamo je bilo strašno. Sve mladići, svaki lepši od drugog. Porodicu Likošan [Ahmeti], sve su ih, jednog po jednog, masakrirali, iza njihove kuće tamo. I... kako je rekao jedan svedok, dva mladića, blizu, na krovu jedne kuće, preživela, blizu dimnjaka, očima su videli taj teror. Ti momci su danas živi. I

³¹ Hleb se peče u rerni na specifičan način, a onda se razdeli (rukama ili viljuškom) dok je u takvom grudvastom obliku. "Duqa" se može prevesti kao grudvast.

ja sam zapisala njihova imena u izjavi, sve što smo primetili, napravili smo fajl sa fotografijama, sa svime, sa celim incidentom.

Celo Kosovo je postalo poznato zbog tog incidenta u Likošanu i samog sahranjivanja, na primer, hiljade građana je bilo na sahrani. To je bio težak slučaj, kao što sam rekla. I tamo su bili aktivisti, svaki od njih, neki sa timovima lekara, neki su otišli u Likošan ana drugaćiji način, a Šćipe sa Ilfete Spahiu. Zato što je u Veću za zaštitu prava bilo mnogo žena, bila je Elmije Blakaj, mislim, partner na terenu tamo, Šćipe je bio odgovoran za oblast Glogovca, za Veće za zaštitu prava i Ilfete se pridružila kasnije. Mislim, 1995. godine prvi put je ušla u Veće za zaštitu prava, tada je bila student Pravnog fakulteta. Ona je takođe bila u Likošanu kada smo otišli, sreli smo se, bila je tamo sa Šabanom Šalaom, oni su bili u Likošanu, Ilfete. I bila sam sa timom lekara. Kasnije je Šćipe bio kod Ilfete, čak su prespavali kod porodice Likošan.

Ali to je bio veoma težak slučaj, bio je to veliki teror. I tako svi ljudi tamo, njihove sestre, imali su jednog u Švajcarskoj, za svoju braću, jer deset muškaraca [pobijено], svi mлади, svaki lepši od drugog. Rekla je, rekla je javno, onog dana kada je došla iz Švajcarske i kada su sahranjeni, "Da su bili na frontu, ne bi umrlo svih deset." Znate, njena braća. Dakle, to je bio veoma težak slučaj, incident u Likošanu, ali incident u Likošanu se desio i narod, svi, svi ljudi su ustali da podrže Oslobodilačku vojsku Kosova. Ali koliko god bila jaka želja ljudi da se bore, nije bilo oružja.

Pre nego što se desio incident u Likošanu, vojska [OVK] me je poslala u Prištinu kod Agrona Ramadanija, što znači da je bilo dve nedelje pre nego što se dogodio incident u Likošanu. Otišla sam u Prištinu kod Agrona Ramadanija, oni su mi poslali, "Idi u Agron, on ima oružje i daće ti ga." I pozvala sam taksistu, platila sam mu i otišla do Agrona i on mi je dao oružje. Rekao je, "Da li ta osoba zna zbog čega ste ovde?" Rekla sam, "Ne, taksista ne zna šta je ovde." Stavili smo ih u kola, došla sam u Glogovac. Kad sam dolazila prema Glogovcu, ovde su obično stajali autobusi, kada dolaze studenti da uđu u lokalni autobus da idu na fakultet, ovaj deo ovde – ne znam kako se zove, pre nego što odete ispod prištinskog mosta, ovde na ulazu, ovde, kod Tehničke škole i tamo je bila prodavnica - ispostavilo se da je policija bila tamo.

I u tom trenutku su zaustavljali automobile, zaustavljali ih jedan po jedan, znate, da ih pretresu. U tom trenutku, pre nego što su došli do našeg auta, auto koji su tražili pre našeg... jesu, pretražili su ga i vratili se da kupe cigarete iz prodavnice, i tu smo prošli i došli do Glogovaca i doveli smo ih, mislim, oružje koje je imao Agron, da ga pošalje u Laušu po dogovoru sa vojnicima. I... onda, tokom noći, u mojoj porodici, pošto sam ih poslao svojoj porodici, tokom noći kada su svi spavali, sa mojim bratom, sa ovim Arsimom - imali smo veliki auto, moj otac ga je dobio za 17.000 franaka iz Švajcarske, doneo nam ga je neki Rahim iz Damaneka i bio je to jako dobar auto, da, ispod si mogao da sakriješ šta god hoćeš, ispod kola – i moj brat ih je uzeo, tamo ih je parkirao. I oko jedan ujutru, pošto su naši roditelji spavali, ništa nisu znali, sa mojim bratom smo ih poslali i seli smo taj auto i poslali smo ih u Laušu.

Dok smo ih prevozili policija je već posmatrala, mislim, kada smo i mi otišli tamo, vojnici [OVK] su bili iznenađeni kako smo uspeli da ih pošaljemo čak tamo. Jer na neki način, kao ženu, i ko zna kako su te ocenili, da li ona može da obavlja zadatke ili ne, da li joj se mogu poveriti stvari i da li može da nosi tako veliku odgovornost. I tako, pošto smo ostavili oružje, molili su nas, "Hoćete li doći da jedete, da ostanete?" Rekli smo, "Ne, niko ne zna da smo došli, ako bi se nešto dogodilo." I zatvorili smo vrata, sve smo ostavili da spavaju, ni jednog, nismo nikoga obavestili. Dok smo se vraćali, pucali su na naš auto sa autobuske stanice u Srbici, a moj brat je veoma dobar vozač, jer je i instruktor u auto-školi, i... ko zna kako smo uspeli da izbegnemo napad kad su nas tamo napali oružjem i mi smo preziveli. Konačno smo stigli kući, ušli smo da spavamo, porodica ništa nije znala i ništa nije čula (smeje se), jer se auto nije baš čuo, ali smo i vrata polako otvarali i polako ih zatvarali.

I... posle incidenta u Likošanu, masakr u Pokleku i Ri se desio 31. maja. I masakr u Pokleku i Ri 31. maja, kada se desio, mislim, bio je policajac sa imenom, zvali su ga po pseudonim Lutka. Njegov pseudonim je bio Lutka, u beleškama Veća sam mu znala ime po izjavama koje završavamo imenima i prezimenima, sve smo posmatrali. Ti podaci se i danas nalaze u Veću. Ko zna kojom brzinom se kretao kada se srušio, ovde u Pokleku i rekao je, pozvao je snage, "Zato što su teroristi pucali na mene, pucali su na mene Albanci i OVK." I došao je veliki broj snaga, išli su temeljno kroz Poklek, ovo područje, naselje Poklek i Ri. I ja sam posmatrala ceo incident sa udaljenosti od 500 metara i odmah sam obavestila Veće o incidentu koji se desio i prenela sam informaciju Veću i Komitetu za informisanje, Džemailu Mustafi. Izvodili su sve porodice odjednom, sve, i žene i decu i muškarce.

Odvojili su muškarce na jednu stranu, smestili ih u sobu, u kuću. I poređali su žene i decu na putu prema Vasiljevoj, sve. Pucali su na sve kuće, videlo se mesto incidenta odakle sam ja to posmatrala, videlo se... pucali su, imali su velike limenke, zapalili su gorivo, gas i benzol i zapalili su ih. Pre nego što su ih spalili, prvo su upali u njih, [uzeli] televizore, uzeli nameštaj, napunili kamione, prvo su ih upali, [uzeli] šta god su našli da im je vredno, da im je od koristi i da im se dopalo. Onda su spalili sve kuće. I nakon što su završili... da, muškarci koji su bili zatočeni, žene i deca za Vasiljevu, muškarci koje su zatočili, svi su pogubljeni tog dana. Posle povlačenja snaga, odmah po povlačenju snaga, došala sam u Poklek. I tamo, kada sam pokušao, bio sam funkcijer Veća, bilo je oko 20 ljudi i rekala sam im, bilo je i drugih ljudi, ali ja sam bio aktivistkinja.

Džema Binaku, znate, iz Globara, koji je sada direktor uprave, u to vreme je bio novinar. A ja sam mu rekla, "Džema, ti imaš dužnost kao novinar da ne dobijaš spremne informacije od mene, dođi na mesto incidenta, ja želim da idem tamo." I molila sam ga, a on nije došao, "Ne," rekao je, "neću da idem, jer su ubijeni, neću da idem da budem ubijen." Tom prilikom mi je došao Izet Binaku i rekao, "Evo doći ću i neću te ostaviti samu." Rekla sam, "Ne, nećeš doći, ti si običan građanin i ako te ubiju," rekoh, "niko neće ništa reći o tebi, jer ti se ne tereti bilo kakva dužnost." Rekala sam, "Ostani, imaš šestoro dece, ostani, nije tvoj posao da dolaziš. Oni koji imaju dužnost da odu," rekla sam, "ne idu. Ja ću ići sama." Sama sam otišla u Poklek. Kada sam prošla most, na putu za Krajkovu, tamo mi je prišao Kerkin Beriša. I Kerkin Beriša u tom trenutku... nakon što mi je prišao, rekla sam, "Zašto si i ti došao?" Rekao je, 2Ne,

kunem se, nikada te neću ostaviti.” Kada smo prošli kružni tok, koji je danas u centru grada i spaja saobraćajnicu, izašli smo na trotoar.

Ovde su putevi bili puni malih vojnih tenkova, policijskih automobila, svih oklopnih automobila, svega što je dolazilo na glavni put do stanice. I mi, hodajući tako, i tamo, obratio mi se Kerkin, rekao je, “Nemoj da se vređaš Zahri, želim da ti kažem nešto. Sestro, mogu li da te držim za ruku kao da smo,” znaš, “supružnici,” rekao je, “možda će to pomisliti, ako nam se nešto desi.” I tamo sam rekla, “O, slobodno,” rekla sam, “daj mi ruku i uzmi me za ruku Kerkine, jer ja nemam takve komplekse, ne patim od takvih kompleksa.” Rekla sam, “Ali kunem se da je to besmisleno, brate moj, jer me prepoznaju iz aviona. Poznaju me kao novčić [poznaju me veoma dobro], jer su navikli da me vide ovakvu svakog dana na terenu i u aktivnostima.” Rekao je, “Da, ali možda su autsajderi, barem nisu iz Glogovca i ne poznaju nas.” Rekla sam, “To uopšte nije problem.” I tu smo došli zajedno, pravo na put, jer nije bilo druge mogućnosti da se sakrijemo od njih.

I kada smo ušli u Poklek, ovde smo primetili, mislim, kako su odvodili ljudi, ostavlјali su ih na metar i po jedan od drugog na mestima gde su ih streljali. Tamo se prolila krv, mogli su se videti tragovi krvi, mislim. I oko metar jedan od drugog, i video se kada su vučeni i utovareni na prikolicu. I sada je od tih deset ljudi pronađen jedan, Arđian Deliu, njegovo telo je pronađeno iza njegove kuće. Imao je metak ovde {dodiruje joj vrat} i jedan pravo u čelo {dodiruje joj čelo} pucali su na njega iz neposredne blizine iz revolvera. Sigurno su sva ostala tela utovarena [u prikolicu]. Video se kako je krv prolivena, jer su pronađeni na šljunku, u kući jednog od Plužina ovde, više. Tamo su pronađene pantalone, i kaiš, i zubi, i kosa i mislim, jedan od njih je tu pružao otpor i masakrirali su ga.

Ali to je bio težak slučaj, kuće su spaljene. Krv je tamo bila sveža, video se to. A tamo je bio jedan pas, veoma veliki pas i lajao je na Kerkina, pravo na mene i gledao je pravo u moje oči, da me napadne. I da Kerkina nije bilo, taj pas bi me tamo ubio. Zato što je i pas sigurno bio drogiran, jer je taj pas bio prestravljen, od lupanja, od vatre, toliko je vatre izlazilo. I Kerkin je izvadio dasku i pretio psu, a onda je pas otrčao i ušao u svoju kućicu za pse. Pregledali smo sve kuće, jednu po jednu, i vodili beleške od ljudi i sve samo da bismo dobili aktuelne informacije. Onda smo sutradan došli, fotografisali se. Nismo imali kameru u Veću, uzela sam kameru, otisao kod Rasima Musliua, pitala sam ga, rekla sam, “Hajde, da li ti smeta da podeš sa mnom,” rekla sam, “to je tvoja kamera, znaš kako da je koristiš”, rekla sam, “ja ću praviti beleške, a ti ćeš fotografisati.” Sama sam kupila film, kamera je bila njegova. Sama sam kupila film da bih ga imala ako treba. Koristili smo pet rolni filma kojima smo dokumentovali ceo incident. I sa tim filmom i izjavama koje smo uzeli od ljudi, napravili smo ceo fajl.

Zatvor

[Isečeno iz videa: osoba koja vodi intervju pita sagovornicu da govori o periodu tokom rada i kakvo je bilo njeno iskustvo]

Zahrije Podrimčaku: Dana 8. juna '98, nazvao me je Šaban Šalja i rekao, rekao je, "Zahrije, ideš u Prištinu po uniforme za specijalne jedinice. To su crne uniforme sa džepovima, sa prslucima, imaju džepove gore i dole. A pantalone su crne sa velikim džepovima, Bedžet zna," Bedžet Šalja, bio je u Veću, sekretar Veća. Rekao je, "Idite zajedno, izaberih sa Bedžetom i donesi nam uniforme za specijalne jedinice." Rekla sam, "A novac?" "Novac," rekao je, "Veće će platiti sve tamo." Rekao je, "I takođe nam donesite, trebaju nam kamere, kamera da imamo ovde.." I tamo sam mu rekla, "Kunem se Šabi, što se tiče odlaska, ići ću, ali kažem ti, neću se vratiti." Rekao je, "Bojiš li se?" Rekla sam, "Ne plašim se, Šabane, ali pošalji Elfetu umesto mene, umorna sam, idem na teren, a ti samo sediš tu" (smeje se). Rekla sam, "I pošalji Elfetu." "Ne," rekao je, "Elfete je primećena." Rekla sam, "A gde je Elfeta primećena?" Baš sam to rekla. Rekla sam, "Kasnije se verila i Elfete nikada nije bila na terenu da bi je policija primetila. Mene znaju, mene su ispitivali pet puta." Onda je rekao, "Hajde, hajde, ne šali se, idi. Plašiš li se?" Rekla sam, "Ne, ne, ne plašim se," rekla sam, "dobro, idem." Tako da sam mogla da im kažem da su me pratili i da su mogli...

I jednom prilikom sam im pobegla, ali protesti, učestvovala sam u protestima posle incidenta u Likošanu, mi smo održavali neke proteste sedeći, tiho ili bolje rečeno sa zvonima, sa...udarajući ih. I nakon što su se ovi završili, inspektor su me pratili, a ja sam im pobegla, zamalo me nisu uhvatili. Četiri-pet, ili koliko ih je ostalo kola, išla sam pravo kroz grobove, prolazila kroz kuće po kvartovima, i ovako sam se vrtela, onda sam otišao u kancelariju gde sam imala faks mašinu u kući Šabana Nezirija na putu za Krajkovu. Imali smo faks mašinu koji smo platili za kancelariju Veća da tamo šalje informacije. Kada sam otišla tamo, bio je profesor Jakup i ja sam teško disala od bekstva, a on mi je rekao, "Pa šta je bilo Zahrije?" Rekla sam, "Kunem se profesore, inspektori me prate i tako dalje, ali su se vratili kada sam prošla kroz kuće, možda su se uplašili da ne bude nešto, da ne najdu negde na otpor," rekla sam, "i oni su se vratili." Rekla sam, "Ali pošto su me pratili, prošla sam pravo kroz grobove," rekla sam, "prešla sam ogradu." I smejući se, da me oslobođi [straha], "Ne, bila si uplašena, jer nema ničega, nije ništa" (smeje se). Ah, dobro sam znala da me posmatraju jer ste mogli da primetite prismotru.

I sad, slučaj odlaska tamo, tog dana sam otišla peške iz Krajkove, otišla sam rano. Ali uveče, kada su rekli da idem sutra, mislim, da idem 8. juna po uniforme, ja sam ustla i otišla uveče, otišla sam da razgovaram lično i pitla sam, rekla sam, "Gde je Šaban?" "U Likovcu." I ja sam ustala i otišla u Krajkovu, a iz Krajkove sam otišla u Likovc. Otišla sam peške u Krajkovu i auto me je odvezao iz Krajkove prema ovamu, ali nisam znala ko je ta osoba i otišla sam u Likovac. Kada sam otišla u Likovac, potražila sam Šabana Šalu i srela sam se sa Elfete. Rekla je, "Šaban nije ovde." Pošto je rekla, "Šaban nije ovde," pitala sam i ostale vojнике i srela sam Rasima Kecinu koji je danas svetac. Tamo mi je Rasim kupio šveps, sok, "Kunem se, umorna si, sedi, odmori se malo, diši, sad ćeš u Glogovac." Onda sam odatle, znači iz Likovca, stigla do Terdevca, došao sam kolima i od Terdevca i Bainca sam otišao peške do Krajkove.

Kad sam otišao u Krajkovu peške, tako sam se umorila i oznojila, sela sam ispred škole u Krajkovoj. I ostala sam tu i odmarala sam se jer sam ostala bez daha, morala sam da prođem većinu sela, skoro sva peške. I sastala sam se sa Šabanom da objasnim stvari, da mu kažem da ne mogu da idem jer sam u opasnosti. I ostavio me je sa ovim rečima, "Ne ideš jer se plašiš." Rekla sam, "Ne, što se tiče samog odlaska, ići će, uopšte se ne plašim. Ali kažem vam da što se tiče povratka, ja se neću vratiti" Dok se odmarao, došao je brat Šabana Šale, Elmi Šalja, automobilom. Rekla sam, "Da sam znala, sedela bih i čekala," rekla sam, "tamo u Terdevcu, i ne bih hodala sve vreme," rekla sam, "jer sam bila u Likovcu." "Kuku," rekao je, "žao mi je tebe Zahrije. Vidim da si izgorela od sunca i da si se oznojila." Sva koža na mom licu je pocrvenela od umora. Rekla sam, "Ne, sada je gotovo..." "Sada?" Rekla sam, "Idem, odmaram se ovde sa stričevima i idem dole sa nekim jer idem u Prištinu."

U tom trenutku sam krenuo na put pravo za Glogovac. Iz Glogovca sam samo rekla svojoj porodici, ali tamo me je moja baka molila: "Ne idi kćeri, ne idi i ne idi." Da, pošto je Glogovac bio potpuno prazan, tamo nije bilo porodica, nijedne. Samo ja, tamo u kancelariji, koja sam morala da radim izveštavanje. I ja sam pokušavala da odem tamo gde je trebalo da oni ostanu sa vojnicima. Ali Šaban mi je rekao, "Trebaš nam u Glogovcu, Zahrije, trebaš nam u Glogovcu." I evo sad me je baka pratila u... daleko u komšiluk, preklinjala me, 2Ne kćeri, ne idi kćeri, ne idi molim te, molim te jer te više nikada neću videti," rekla je, "Neću te više videti" (smeje se). I molila me, "Slušaj, i slušaj oh..." jer sam zvao svoju baku *nona* [baka] Hane, jer je Mihane [bilo njeno ime] i sada, "O, *nona* Hane, nemam izbora nego da idem jer su mi rekli da idem, a ja sam im rekla da će ići i ići će."

I tako sam otišla, došla sam u kancelariju ovde. U kancelariji sam srela Džemu i on mi je rekao, "Šta se desilo Zahrije?" Rekla sam, "Idem u Prištinu," i tako dalje, "Idem ja." Rekla sam, "Ali otišla sam da se nađem sa Šabanom, da mu objasnim stvari, da mu kažem da sam u opasnosti i ne usuđujem se. Ali nisam nikoga srela," rekla sam, "i tražili su od mene uniforme za specijalne snage, moram da im pošaljem [uniforme]." Odnela sam ceo dosije u Poplek i Ri, pet rolni filma za kameru, sve sa deklaracijama sa fotografijama, sa svime, i poslala sam. Mislim, otišla sam čak do Gladnog Sela sa Džemom. U Gladnom Selu sam tražila Fehmija i Dževu da ih upoznam obojicu, ali oni nisu bili u Gladnom Selu. Tamo u Gladnom Selu, srela sam Gezima, Gezima Šišani. Rekla sam, "Gezime, prati me," jer je noć počela u Dobroševcu. Rekla sam, "Vodite me kod svojih žena da prespavam večeras, pa da ujutru idem u Prištinu." Misnila sam da odem u Grabovac, da uđem u autobus i odem za Prištinu.

U tim trenucima, Gezim me je odveo kući, kada me je odveo kući, rekao je, "Evo kuće, evo ključa, zaključaj. Ima dosta soba, sama si." Rekla sam, "Ne, nikada neću ostati ovde." Rekao je, 2Ali i mi smo ovde." Rekla sam, "Ne mogu da ostanem, jer sam pre svega devojka, neudata sam, mlada, neko će mi nešto reći ili dobaciti. Gde je tvoja žena?" "Kunem se," rekao je, "moja žena je u Grabovcu." Onda sam rekla, "Vodi me u Grabovac." I te noći, dok su išli tamo noću, vojnici su nam rekli, "Nemojte da idete jer ima napada u Obiliću," i otišli smo u Grabovac. Prespavala sam sa porodicom u Grabovcu.

Kada sam otišla u Grabovac, prespavala sam tu noć kod Gezimove tazbine, žena Gezima Šišanija je tamo bila sa decom. I te noći sam bila umorna od hodanja zbog dugog puta koji sam imala u Likovcu, i od Likovca do Krajkove i do Glogovca, pa onda Gladnog Sela, i od Gladnog Sela u Dobroševac, i iz Dobroševca pravo u Grabovac. I tako, odmah sam zaspala na krevetu na kome sam sedela. I samo su mi dali čebe, pokrili me i ostavili me tako. Domaćica je pripremila kokošku, snaja Gezimove žene, Hakijeva žena, Haki Mjekići. A onda me je probudila iz sna, "Ustani da jedeš." Rekla sam, "Zašto si me probudila? Nisam bila gladna jer sam uzela hleb koji mi je dala Džemina žena. Usput sam ga jela sa sirom, i bila bih zahvalnija da si me pustila da spavam, umesto da me probudiš da jedem piletinu." Ali bila sam tako pospana, san me nije puštao, rekla sam joj, "Znaš šta? Tu supu koju ste planirali, poslužite me da jedem na brzinu i nadite mi mesto gde će spavati." Ja sam tamo jela to meso, svi su ustali [da jedu], samo meso i ništa drugo. Ustala sam, oprala ruke i otišla pravo u sobu i zaspala.

Nekako sam imala osećaj, i dok sam se češljala u ogledalu, razmišljala sam i rekla, "Kunem se, neću se više vraćati kući," i pogledala se u ogledalo. I rekla sam tooj ženi, rekla sam, "Bre, nekako oklevam da idem, jer će me uhapsiti." "Ne, hajde," rekla je, "idi samo ovaj put, reci mi [gde je Veće]." Jer, ona je htela da podje sa mnom u Prištinu, da sazna [lokaciju] Veća, tako da, "Kada ti sledeći put nešto zatreba, da se radi u Veću, moja porodica je iz Prištine i neću biti primećena, i ja ću ići. Samo mi pokažite Veće, drugi put će poslati materijal i uzeću ga i doneti vam ga bez problema." Ta žena, bila je veoma sposobna. Rekla je, "Zato što sam i ja napunila dve flaše mleka da ih pošaljem bratu pošto sam pomuzela kravu," rekla je, "i idemo danas. Hajde, idemo, idemo."

Otišli smo do autobusa, ali dok sam bila na autobuskoj stanici, primetila sam da je došao auto inspektora, skrenuo i otišli smo pravo u Prištinu. I bio je neko ko... neželjen, nisam...video me je u autobusu i poznavao me, pa mi je rekao, "Zašto mi nisi javila da moraš da ideš u Veće?" Mislim, ušao je u autobus sa svojom ženom i tamo sam mnogo sumnjala u njega. I otišli smo u Veće. Tadašnji inspektor su me čekali u kući Bajrama Kelmendi³². Ali nisam otišla pravo u kuću Bajrama Kelmendi, niti sam ušla tamo gde je bilo Veće u dvorištu stare medrese, nego sam otišla... tamo je još jedna stara kuća, kad skrenete ka tamošnjim kancelarijama vlade, a onda ide put koji te vodi pravo do ulice medrese. Prošla sam pored te stare kuće ovako {pokreti rukom udesno}. I tako kad sam otišla, samo sam prešla ulicu pravo četiri metra i sa ta četiri metra pravo u dvorište Veća.

Ušala sam tamo, predala fajl. O svemu sam razgovarala sa Limkom. I ova žena je otišla kod svog brata tamo, pa je rekla, "Evo telefona, pozovite me iz Veća, i kada odemo, idemo zajedno da idemo u Glogovac." U tom trenutku dolazi kolega iz Veća, on je radio u Veću, bio je dosta star, Ismet, ali se ne sećam njegovog prezimena i kaže, "Kunem ti se, devojko, Zahrije, Veće je bilo okruženo policijskim inspektorimam" nastavlja, "i traže devojku sa kovrdžavom kosom." I imala sam dugu kosu, znate, do ovde {pokazuje dužinu njene kose}, imao sam kosu svu kovrdžavu, svu... i tada sam bila mlada, sasvim

³² Bajram Kelmendi (1937-1999) je bio advokat i borac za ljudska prava. Podneo je tužbe protiv Slobodana Miloševića na Međunarodnom sudu za bivšu Jugoslaviju 1999. Prvog dana NATO rata 1999, srpska policija ga je uhapsila sa dvoje dece, Katriotom i Kuštrimom. Njihova tela su pronađena sledećeg dana.

drugačija. Nije bilo druge devojke sa kovrdžavom kosom, osim mene (smeje se). Baš tu, Ibra mi kaže, Ibrahim Makolji, "Kakva posla imaju oni sa Zahrije? Zahrije ima nizak čin." Da li razumeš? Nisu znali ko je praćen, kakve sam zadatke obavljala i kako sam bila praćena i kako je policija, na primer, dobro znala moje kretanje.

A oni su rekli, "Ako neko treba da bude odveden, ja sam sekretar Veća, Bedžet Šalja, ti si član predsedništva, bac Adem, direktor," rekao je, "treba da uzmu nas sa visokim činovima, sa Zahrije nemaju posla." "Pa, Zahrije, jesu li jela?" Rekla sam, "Ne, nisam." "Hajde, kod Veća je buregdžinica, hajde da pojedemo po burek."

Oni su mi spremili te kamere, ali sam čekala fotografije, kopije fotografija. Rekli su, "Hoćeš li da ih poneseš sa sobom?" Rekla sam, "Da, neka i meni ostanu kao dokaz, da imam kopiju dok čekam da se fotografije razviju." "Fotografije će se razvijati veoma brzo, neće trajati duže od 15 minuta." Rekao je... jer su tamo poslali naš film, rekao je, "Ponesite kopije fotografija sa sobom, pripremili smo kamere, uniforme, sve smo pripremili. Otpratićemo vas kolima do Grabovca. Vojska OVK je tu od Grabovca pa nadalje i odvešće vas u Generalštab gde ćete poneti uniforme."

Kada sam stala, znate, otarasila sam se brojeva telefona koje sam imala u zoni tamo. Sve brojeve koje sam imala, celu beležnicu sa brojevima telefona vojnika, generalštaba, sve. I... dala sam ih Limki – Halime Morina, zvali smo je Limka. A ja sam samo uzela srpsku ličnu kartu u džep. Kad smo izašli, upala sam im u zasedu, inspektor su došli pravo do mene i odjednom su počeli da me pretresaju, misleći da imam oružje i da sam naoružana. Izvadila sam samo svoju ličnu kartu i oni su je pogledali, a sad Bedžet, nisu hteli da ga uzmu, sigurno... Ibrahim Makolji i ja, da. Ali za Ibrahimima Makolja su mislili da je Agron Ramadani. Zato što su [policija] preko telefona... kada je Agron razgovarao sa brigadom iz Lauše, telefoni su prisluškivani.

I u tom trenutku, kada su odveli Ibrahimu i mene, ubacili su nas u kola i zatvorili vrata i on je obavestio tamo glavnu stanicu, 92, rekao je, na srpskom, i ja sam odmah razumela, rekao je, "Uzeli smo Zahrije i Agrona Ramadanija." Znala sam da ne znaju da je Ibra Ibrahim Makolji, ali su mislili da je Agron Ramadani, jer su po svojoj fizionomiji oboje imaju plavu kosu, slični su. Ovaj Ibrahim Makolji je bio ministar za... emigraciju... migraciju.

Jeta Redža: Stranih poslova?

Zahrije Podrimčaku: Da, stranih poslova.³³ Tada je bio član Veća. I sada su nas poslali u stanicu, u 92, i smestili su nas u sobe. Jedan u sobi broj jedan, drugi u sobi broj dva. Prvo su smestili Ibru, mene poslali u sobu broj dva. I tu je rekao, "Sada ti ostani ovde, čekaj, jer ćemo da slavimo, jer imamo Šotu

³³ Ibrahim Mkaolji (1968-) nikada nije bio ministar spoljnih poslova, već je bio ministar dijaspore od 2011- do 2014.

Galicu³⁴ u policijskoj [stanici].” I tamo sva policija, odveli su lbru na ispitivanje, i policija je ušla jedan po jedan, otvorili su mi vrata i skinuli kape i rekli mi, “Gde si, Šote Galica?” [priča na srpskom] (smeje se). Rekao je, “Danas imamo proslavu, slavićemo što smo te uhvatili jer smo te dugo tražili i živa si nam pala u ruke. A ja sam samo stajala, svojim stavom, *trrak*, i Bog mi je poslao snagu da se smejem... (smeje se), ne znam kako da objasnim. I kad su nas ubacili u kola, ja lbru, ja sam ga ovako dodirnula po kolenu, i pogledala sam lbru, nisam znala, nisam poznavala Priština. Na primer, znala sam da idem u Kancelariju za izveštavanje Demokratske lige Kosova, na autobusku stanicu, u bolnicu... neki centri su ovakvi, ali ne sve, na primer sve ulice kao ljudi koji su građani Prištine.

A sada, oni, u kolima, vode nas prema Tokbahče. lbra je razmišljao, “Bože, šta je ona uradila?” Onda, nakon što sam izašla iz zatvora, rekao mi je, “Sad će nas odvesti da nas streljaju i bog zna šta je Zahrije uradila,” (smeje se), “da nas ovde ovde, jer sam znao da nije 92.” Proveli su nas kroz Tokbahče, prošetali su nas i doveli do stanice 92. I ja sam [gestikulirala] lbi... znaš, “Ibro?” {dodiruje koleno}. Rekao mi je, “Ne diraj me, ne diraj me u kolima” {dodiruje koleno}.

Tamo se lbra uplašio da nas negde vode na streljanje. Ja se nisam nikako uplašila, imala sam neku smirenost u sebi, neku snagu i nekako osmeh na licu, Bog mi je čudno poslao taj osmeh i snagu. Došli su kod mene i rekli, “Oslobodili smo tvog kolegu, ti ostaješ ovde, jer znaš gde si bila i šta si radila,” mislim, ušao si u Oslobodilačku vojsku Kosova i to je po njima bio pogrešan put. Rekao je, “Vaš kolega je oslobođen.” I tamo su me pitali za Agrona Ramadanija, ja sam apsolutno odbila da dam bilo kakve informacije o njemu. “Da li ga poznajete ili tako nešto? Da li si bila tamo?” Ništa nisam priznao, iako su oni sve znali jer su ga špijunirali, jer je Agron imao telefon kod kuće, a oni, u zoni Lauše, imali su telefon, sve telefone. I fizički su me maltretirali drvenom šipkom, gumenom palicom, šamarali, dok se nisam onesvestila. Pokvasili su me vodom, a onda su me polili vodom.

U dvanaest uveče pokušali su da me puste, “Odlazi!” uz pretnje, “Izlazi iz stanice! Izlazi iz stanice!” Rekla sam, “Neću otići.” Rekao je, “Zašto nećeš da ideš?” Rekao je, “Hoću da idem kod svoje žene.” Rekla sam, “Idite kod svoje žene, idite kod svojih žena, ovo je državna zgrada, ja ću ostati ovde. Ako treba da idem ujutru, idem ujutru, nemam gde da idem noću.” “Idi, idi!” “Dobro,” rekla sam, “imam tetku ovde u Prištini, da li je moguće da mi date telefon da pozovem njenog muža da dođe po mene u stanicu.” “Ne,” rekao je, “nemate pravo na telefon.” Znala sam da nije laž da će me pustiti, ali su hteli da me zlostavljaju i da me izbace iz stanice, jer su našeg kolegu Dževata Bilikbašija, kada su ga uhapsili, mislim ovako, naterali da izade iz stanice u jedan ujutru, a zatim ga uhapsili po drugi put, pa su mu stavili vreću na glavu kako bi ga dizorientisali. Uhapšen je sa Džemom Binakuom, ali je imao sreće što su ljudi intervenisali u Džemino ime. Mislim ljudi su intervenisali, izvukli su ih preko ličnih veza, onda

³⁴ Šote Galica [Shotë Galica], rođena kao Kerime Halil Radiševa [Qerimë Halil Radisheva], je bila pobunjenik i borac, žena Azema Bejta, vođa pokreta *Kaçak* (odmetnici). Galica je učestvovala u nekoliko napada protiv kraljevske jugoslovenske vojske na početku 20. veka i pokret *Kaçak* je uspeo da privremeno uspostavi kontrolu nad nekoliko slobodnih zona.

su se inspektori međusobno raspravljali zašto je jedan pušten zbog ličnih veza, a ne drugi. A zbog Džeme je oslobođen i Dževat.

I zamislila sam incident, i da je njihova svrha bila da rekonstruišu Dževatov slučaj. Oni su kategorički naređivali, "Izlazi!" Još imam odluku koju su pripremili u ponoć, kada su me naterali da je potpišem. "Izlazi," rekli su, "gotova si, sada idi kući." Bilo je tačno jedan noću, između dvanaest i jedan. "Izlazi, izlazi!" Nisam to uopšte prihvatile, "Neću napustiti zgradu. Ovo nisu vaše zgrade, ovo je državna zgrada i možete ići svojim kućama. Ja ovde nikome ne smetam. Stražar je [ovde] ... i neću da izađem napolje, ne prihvatom to uopšte." Videli su da sam jako odlučna, a bila sam u veoma lošem stanju. Bila sam veoma umoran i maltretirana. Oni su me, opet, ispitivali, ispitivali su me, ni minuta [odmora], celu noć, nisu mi dali da spavam oko tri dana.

Kaltrina Krasnići: Da li su to bili Albanci ili Srbi?

Zahrije Podrimčaku: Ne, bili su Srbi, ali su albanski kako jasno govorili. Bio je inspektor Behanke, on je ranije bio inspektor i u Glogovcu. Bio je inspektor Perić i još jedan čovek koji je bio njihov inspektor, ne znam kako se zove. Mislim, pitali su za aktiviste, za komandante, za Fehmija Ldrovcija, za Jakupa Krasnićija, za Šabana Šalu. "Da li je Jakup Krasnići u OVK?" Rekla sam, "Nije." Rekao je, "Kako nije Jakup Krasnići?" Rekla sam, "Nije, nikad ga nisam videla u uniformi," rekla sam, "a vojsci su potrebni zdravi mladići, profesor Jakup je star i bolestan od dijabetesa, politički zatvorenik. On nije u OVK." I, da, pitao me je za Šabana Šalu, rekao je, "Zašto je Šaban Šala pobegao kolima u Poterku... kada je... zašto je pobegao? Bio je uniformisan, naoružan, zašto je pobegao i ostavio auto u Poterku?" Rekla sam, "Ne, ni on nije bio u uniformi, ali nije imao vozačku dozvolu." "Ne, nije istina," rekao je, "da li je to on?" "Ne, nije." Insistirali su, "Ne, nije." Odbila sam, pa su me tukli i tako dalje...

Kaltrina Krasnići: Šta se onda desilo?

Zahrije Podrimčaku: I za Fehmija, mnogo su me mučili zbog Fehmija i Dževe. Čak je i napisano u mojoj optužnici (smeje se). Kada sam im rekla, "Umirem što nikada nisam videla Fehmiju i Dževetu Ldrovciju." I to piše u mojoj optužnici (smeje se).

I otprilike tri dana su me držali u stanicu, maltretirali, ispitivali, nikad mi nisu dali da se odmorim. Ni sam nisam znala da sam toliko jaka i da mogu da izdržim takvu nesanicu. Nisam verovao, ali sam tamo dokazao ono što govor stari ljudi, "Čovek je jači od kamena." I štap, načini na koji su me mučili... (plače) sa dve ruke na stolu... sve dok... dok nisam počela da krvaram." Izvinite... (plače).

I tamo, posle tri dana koliko su me držali tamo, posle svih tih maltretiranja, posle svih pitanja, poslali su me u Lipljan, u zatvor u Lipljanu. A kad sam otisla tamo, kasno su me odveli u zatvor. Na putu su mi rekli, "Ne, hajde da te izbacimo ovde, ne, hajde da te izbacimo ovde, hajde da te ubijemo ovde." Razne pretnje, "Ne, nikad nećeš izaći iz zatvora." Svakakve pretnje, svakakve reči. I pre nego što je stigao u

Lipljane {briše suze}, rekao je, "Završili smo s tobom, ali ako ne želiš da ostaneš u zatvoru, imaš tri ponude. Tvoja prva ponuda, ako želiš, dobićeš pasoš i bićeš deportovana u koju god zemlju želiš, mi ćemo te ukloniti, samo da se ne vraćaš u Drenicu." Rekla sam, "Ne, nikada neću ići u inostranstvo, jer neću napustiti svoju zemlju. Nemam razloga da idem u inostranstvo." Rekao je, "Dobro, tvoja druga ponuda je da živiš ovde u Prištini. Tvoje tetke su tu, ako sarađuješ sa nama, ne moraš u zatvor." Rekla sam, "Ni ovo nikada neću prihvati. Čak i da znam da nikada neću izaći iz zatvora, jer je ova ponuda da radim protiv svog naroda, nikada, ne prihvatom je." I "Imaš treću ponudu," rekao je, "ovde nas je troje, ako prihvataš da podješ s nama u kafeteriju," direktno je rekao, "da spavaš sa nama." Rekla sam, "Ne, nisam čuvala nevinost za vas," rekla sam, "ili zbog tebe da me nateraš da izgubim nevinost da bih bila oslobođena zatvora," rekla sam, "moj život je bezvredan, ako budem oslobođen iz zatvora, posle deset godina aktivizma, aktivizma sa muškarcima jer nije bilo žena, ja sa tobom na kraju propadam, nikad to neću prihvati. Pre bih prihvatile smrt nego ono što mi ti nudiš." "Dobro," rekao je, "nije problem, ostaješ u zatvoru do starosti, a mi ćemo te poslati u ženski zatvor u Lipljanu." I poslali su me u ženski zatvor u Lipljanu.

U kasnim popodnevnim satima, kada sam otišla tamo, medicinska sestra me je pregledala, rekla je, "Dođi kod doktora na pregled." I naterala me da se skinem tamo, videla je u kakvom sam stanju i rekla im, "Nema ništa," rekla je, "dobro je, zdrava kao jabuka, ustani da se opereš." Otišla sam u kupatilo, okupala se, dali su mi pidžamu i neku odeću nekog zatvorenika, lošu, dok mi nisu oprali odeću, pantalone i blejzer koji su bili moji. I onda, ostajući tamo, ostajući tamo, nakon nekog vremena, nakon što sam se okupala, kosa mi se potpuno osušila, stavili su me u sobu broj jedan sa Behare Tavalari. Behare je bila iz Prizrena, tamo su bile tri studentkinje, koje su uhapšene mesec-dva pre mene, 20. maja, mislim '98, a ja 8. juna. I eto, čula sam ih u hodniku kako pričaju, ovu Nadicu Bošković i Slađanu Arcić, obe su bile iz Lipljana. Kasnije sam saznala njihova imena, našla sam dokumentaciju ispod stepenica gde su bila imena svih stražara i pročitala sam ih, jer su se uglavnom spominjali pod pseudonimima i kratkim imenima. I saznala sam njihova imena tamo, iz tog registratora ispod stepenica u hodniku koji sam našla u zatvoru, imena stražara.

Izveli su me i tukli u hodniku, a onda su me odveli u sobu i tu ostavili. Onda sam spavala, dolazili su i pratili me redovno tokom cele noći dok nisam otišla u Lipljan, sva vrata su bila otvorena za zatvorenike. Onog trenutka kada sam otišla, mislim, promenila se disciplina, promenili su se prema svima, jer su me u zatvoru tretirali kao najopasniju osobu. Mislim, najopasnija žena od svih žena. U jednom trenutku sam čak počela da uznemiravam i Albance, žao mi je što to kažem, jer su mi rekli, "Dok nisi bila u zatvoru, bilo nam je lepo. Od kako si došla, svi patimo. Zbog tebe nam zaključavaju vrata rešetkama i ključevima, nisu nas ovako zaključali. Međusobno smo komunicirali, sva vrata su bila otvorena." I, eto, reče mi staratelj, kaže, "Čekamo te tri dana." Mislim, moje hapšenje je bilo planirano.

I želim da pomenem jedan incident, tokom ispitivanja kada sam bila u 92, inspektor je razgovarao sa nekim direktno u Glogovcu na albanskom... pričao je na albanskom sa njima, slušao ih je telefonom jer se glas čuo preko telefona dok je sa mnom razgovarao. I, došao je... sutradan ujutro je došao stražar,

neka Sanije, stražar, bila je Albanka. I tamo sam joj rekla, rekla sam, "Mogu li da ti kažem nešto u poverenju i da li si osoba od poverenja?" Ona je rekla, "Da." Rekla sam, "Ako je moguće, morate apsolutno poslati poruku Veću za zaštitu prava i poslati poruku Agronu Ramadaniju da ode, oni će ga uhapsiti jer su bili upoznati sa svime." Prisluškivali su mu telefon. Pošto tokom mučenja nisam ništa priznala, pustili su telefonski snimak kada je Agron razgovarao direktno sa glavnim osobljem tam. A oni su rekli, "Poslali smo Zahrija po oružje." I kada su me mučili i pritiskali [da kažem] "Ti si vojnik Oslobođilačke vojske Kosova sa pseudonomom *Malësorja*," nisam ništa priznala, predočili su mi moju fotografiju koju su slikali, ja na autobuskoj stanici. A oni su mi rekli, "Poznaješ li ih? Ko je ona?" Rekla sam, "Ja." "A ova druga?" Rekla sam, "Ne poznajem je." Opisali su mi je, "Mršava je, nosi džins odeću, slabo je građena," "Ne znam ko je, ni gde je!" Rekla sam, "Slobodno me ubijte, ali ja ne znam ništa o njoj." I to je bila činjenica, da nisam znala.

I tri meseca uzastopno, tokom mog boravka u zatvoru u Lipljanu, ili su dolazili i ispitivali me od deset ujutru, ili uveče od sedam do deset, jedanaest, ponekad su me ispitivali do dvanaest po tri meseca zaredom. Hleb na stolu uveče, kada je bilo vreme za večeru, hleb je tako ostao nepojeden, dok su me ispitivali. Sve žene su jele, mene su ispitivali, psihički i fizički zlostavljali. Zlostavljanje koje sam doživela u zatvoru u Lipljanu je bilo neprestano.

Zbog jedne stvari sam duboko zahvalna Behare Tavalari, ona je pušila cigarete, a ja nisam, nikad nisam volela duvan. I pušila je ove cigarete na kojima je pisalo Lucky Strike, a tamo u sredini imaju crvenu boju sa crnim slovima. I sad mi đavo nije dao mira, jer kad si vojnik i strastven za neku aktivnost, i rekla sam, stavila sam dva prsta preko cigarete i rekao sam joj, "Vidi, vidi, simbol OVK, U-Ç-K³⁵ samo Ç i mali znak tamo i, UÇK." I Behare, "Onda ćemo ih iseći," i isečemo dve kutije cigareta, jednu njenu, jednu ja i sa po tri slova, ja u džepu, ali Behare, šta ona sada radi? Kad nas izvedu u šetnju, ona ode i stavi deo... plastične kese i prekrije paklicu cigareta. I stavila sam taj crveni deo sa crnim slovima i ona je napisala na papir, njena drugarica Jehona koja je bila u drugoj sobi je imala rođendan. A ona je rekla, "Želim joj srećan rođendan." I napisala je tamo da napuniš 120 godina, srećan rođendan i tako dalje. A ona joj piše hemijskom...šibicom ne hemijskom, nismo imali olovke, šibicom.

A sad, kad smo izašli da šetamo u dvanaest, kad je bilo vreme, izvedu te da napraviš dva-tri kruga u prostoru za šetnju. I Suzana je otišla, imala je sitnu građu, od Batuše, Srpskinja, ali se ne sećam prezimena, samo se sećam da se zvala Suzana, bila je male građe. Pušila je i svakako je išla da krađe cigarete jer ih je uvek krala, kad god bi nas izveli u šetnju koristila je priliku da ukrade cigarete od zatvorenika. I sada, ona ide tamo da uzme cigarete, međutim, kada ih pogleda, primeti to. I kunem se, za nekoliko sekundi je samo otvorila prozor i povikala, "Uđite odmah unutra, hitno u sobu." A Behare je rekla, "Kuku, našli su moje pismo."

Napisala je, "Hoću da kažem, da molim čuvara jer je Jehonin rođendan, može li da joj pošalje ovo pismo," znate, da joj ga ne da na ilegalan način, jer nije bilo načina. Zato što su nas gledali, mislim,

³⁵ Ushtria Çlirimatrë e Kosovës je naziv na albanskom.

kada su nas izvodili u šetnju gledali su nas, kada su vas dovodili gledali su vas; nije bilo načina da se komunicira. Samo smo iskoristili priliku kada je bila albanska straža, na primer. Tamo su mogli da iskoriste priliku da pošalju žene špijune i daju neke informacije i razgovaraju sa njima o nečemu dok čiste hodnike, ko god da je bio, sobe su doobile zadatak da čiste hodnik po redu.

Kada smo otišli tamo, donela je dve bele stranice, dve olovke, rekla je, "Napišite izjavu da je pismo vaše i Beharino," rekla je, "i da je OVK vaša jer ste vi OVK." I sad je u mojoj optužnici pisalo da sam ja bila vojnik Oslobodilačke vojske Kosova sa pseudonimom *Malësorja*, a sada su pročitali optužnicu, znali su moje aktivnosti. I zvali su me, "Xhevë UÇK." Zamislite, došao je direktor sa svojim ljudima kada su me izveli da šetam i posmatrao me dok hodam, jer nikada, uz sve to maltretiranje, nikada nisam hodala pogнуте glave. I danas mi to pominju ljudi, jedan Štimljanin je čak rekao, "Ona sa visokom glavom, ona može da bude samo iz Drenice, jer vidi ove naše," jer je on tamo imao svoje dve Ćerke, a ove druge su bile tamo. Znate, "Pogledajte ove naše. Ona može samo iz Drenice da bude, jer samo ona drži glavu visoko," rekao je našim momcima iz Drenice i u zatvoru.

Onda sam rekla, "Neću to pisati. Zašto bih to pisala?" Nije ga našla kod mene. Sada kada je otišla, dogovorili smo se sa Behareom. Behare je rekao: „Zahrije, što se tiče batinanja, tući će nas obojicu, ne priznaj... nemoj pisati izjavu. Ne preostaje mi ništa drugo nego da to napišem, jer se to našlo u mojim cigaretama” (smeh). „Oni znaju da ne pušiš, a što se tiče batina, već te svaki dan tuku, mene nikad nisu tukli, pokušaću ovaj put. Pošto nisu zlostavljeni ove nove, nisu fizički zlostavljeni nijednog od njih. Behare je tada prvi put bila maltretirana.

Međutim, njima je bilo žao mene, meni je bilo žao Behare i sada je Behare rekla, "Da se nisi usudila da napišeš tu izjavu, da on uzima tvoju izjavu dok još nisu našli tvoju. Gde je tvoja, Zahrije?" Izvadila sam ruku koju sam držala u džepu trenerke, rekla sam, "Imam je ovde, u džepu." A sada, gledajući u džep, nije bilo primetno, jer je to bio tanko pocepan papir. I sada, kada je došla, Behare je to napisala, kako sam ja to napisala, "Imam prijatelja, danas joj je rođendan, i napisala sam da joj ga da čuvar, da joj ga prenese preko čuvara." I uzeli su, "Ne, rekli ste 'Živila brigada 120 OVK', napisali ste to u šiframa..." Mislim, uzeli su (smeje se) vojnu zonu, sa brigadom, sa brojem 120... i OVK.

"Zapiši," rekla je, "sa OVK." Rekla sam, "Neću to pisati! Jesi li ga našla kod mene? Ne. Ne pušim. Zašto bih to napisala? Neću i neću to napisati!" Rekla sam, "More, napiši," pritisak i... pretnje i odbila sam da to napišem. Behare je to napisala, uzeli su onaj Beharin papir, uzeli su moj prazan, bez pisanja. I šta su uradili? Došao je nadzornik i pozvao Albanku koja je bila zadužena za zatvor u Lipljanu. Oni, tamošnji zatvorenici koji su bili iz Glogovca, rekli su mi da je ona glavna, jer ja tamo nikada nisam bila. Kada sam prvi put krenula tim putem, kada smo išli na seminar u Prištine, prošli smo kroz Lipljan. Kada sam prvi put primetila zatvor u Lipljanu, umalo sam se onesvestila tamo, prolazak tim putem mi je bio tako težak, ne možete da zamislite.

A onda joj je rekla, "Tuci je," a direktor... Pokušala sam da joj kažem, "Nemoj da je tučeš. Budite oprezni jer pravite grešku, nemojte je pobediti. Ne morate," rekla sam. Ja sam sve vreme govorila, "Skini uniformu, zašto dolaziš ovde da radiš sa škijama³⁶? Albanci imaju dovoljno hleba da vas izdržavaju." I mislim da je njen muž radio u inostranstvu. Zato što je [imala] mnogo, uniformu i zlato koje je visilo sa njenog vrata {dodiruje vrat}. I tamo je pristala da tuče Behare, i tukla ju je. I osetila sam inat zato što ju je tukla Albanka. Onda ju je drugi put tukao druga stražarka, ja mislim da je Nadica, da Nadica ju je tukla jer je rekla, "Ova Albanka te je samo malo naljutila." I bila je istina, a Behare je rekla, "O Zahrije, udarila me je, ali nije me udarila tako jako kao oni, već samo da bi ispunila naređenja. Lagano me je udarila." "Nije trebalo da sledi njeno naređenje da tuče Albance, nije trebalo da tuče tebe." A ja sam rekla, "Trebalo je da je zgrabiš batinom, da je tučeš time," rekla sam joj. "Ne," rekla je, "nikako, malo me je udarila, šta god, zaboravi ih."

A sad, od stresa izazvanog zlostavljanjem, nikada ranije nije bila zlostavljana, i bila je mlada devojka pravo sa fakulteta, znate, prve godine fakulteta, iz škole pravo ovde, i upiškila se (smeje se). Piškila je po sebi dok su je tukli. I tu se presvukla, telo joj je bilo u modricama kada ju je škina udarila drugi put. I tako je izgledao ovaj incident. Veoma sam zahvalna [Behari] za ovaj incident, jedinu priliku u kojoj sam pobegla bez batina. Zato što je to preuzela na sebe, jer je rekla, "Često te tuku, maltretiraju te, mene nikad nisu tukli. I oni će me pobediti u svakom slučaju, ali ćeš bar ovog puta biti pošteđena." I tako dalje...ali svakog meseca su me maltretirali u zatvoru u Lipljanu.

Kaltrina Krasnići: Gde ste otišli posle zatvora u Lipljanu?

Zahrije Podrimćaku: 25. decembra sam bila osuđena u Prištini, održano je moje suđenje, poslali su me.

Kaltrina Krasnići: To je bilo godine 19...?

Zahrije Podrimćaku: '98. 25. decembra 1998, mislim, otišla sam tamo u Prištinu na suđenje, i bili su uhapsili i Agrona Ramadanija. Tamo sam saznala da su ga uhapsili. Iako je Agron bio u Gladnom Selu u trenutku kada sam uhapšena, otišao je u Drenicu. A Fehmi ga je molio, Fehmi Ladrovci, "Ostani, ne idи, jer će te uhapsiti pošto je Zahrije uhapšena, pala im je u ruke i sve." Ustao je i otišao. A mogao je da izbegne hapšenje, da ostane u Drenici na primer. Ali on je ustao i otišao, "Ne, jer mogu da naprave probleme mojoj porodici, mogu da naprave probleme mojoj porodici zbog mene, pošto je moja porodica u Prištini, bar neka se bave samo mnom." U stvari, on ode kući, odu i odmah ga uhapse.

Kaltrina Krasnići: Vi?

Zahrije Podrimćaku: I ja, suđenje je održano tog dana. Izašli smo na suđenje, Lirije Osmani je bila moj advokat, Ahmet Gjinovci drugi. Imala sam Dastana Rukića, tri advokata, sva trojica su bili aktivisti u

³⁶ Shka (m.); shkinë (ž.), množina škije - pogrdni naziv kojim Albanci koriste za Srbe.

Veću. Inspektori su me pitali, "Hoćete li srpskog advokata?" Rekla sam, "Čak i da sada znam da nikada neću proći kroz ova vrata, jer ste me uhapsili, tukli ste me, zlostavljadi ste me, ubili ste moju braću," rekla sam, "ubijate Albance svaki dan i štitite me? Sa mnom nema nikakve šanse, čak i da ste mi danas rekli da će te me pustiti iz zatvora, ne bih uzela srpskog advokata."

I trojica aktivista iz Veća, znači Veće ih je angažovalo za mene. Zahvalna sam im i puno im hvala. Dosta su me posećivali, međutim, kasnije su uhapsili Dastana (smeje se). A koleginica u sobi mi je rekla, dok su ga vodili kod doktora, [jer] su ga toliko maltretirali, rekla je...dok sam ja...zname, dok nisam bila optužena, pre nego što je došlo vreme suđenja, oni je uhapsio Dastana. Sada Dastan nije mogao da dođe na suđenje, došli su samo Lirije i Ahmet, samo njih dvoje. A ona je rekla, "Zahrije, advokat..." "Zašto, zašto ne dolazi?" rekla je, "Ne, kunem se, on je ovde, vode ga kod doktora." Rekla je, koleginica tamo u prostoriji, "To je Dastan."

I 25. decembra, kada je održano suđenje, tamo na suđenju i moja optužnica danas kaže kada su me ispitivali, da pripadam terorističkoj grupi... Ja, terorista. Pitali su me, "Čija si ti građanka?" Rekla sam, "Građanka Republike Kosovo" (smeje se). Rekli su, "Gde je ta tvoja republika?" Rekla sam, "Prvi put u životu sam veoma srećna što sam dobila platu od Opštinskog veća za finansiranje. Dobila sam platu, bez obzira koliko mi je mala, veoma je velika, samo zato što sam prvi put u životu primila prvu platu od Republike Kosovo."

Tamo je i policija skoro poludela, i sud, i sve sudije tamo. Tužiteljica i policajac su se obratili mom ujaku, jer su me jednom držali, došli su moji roditelji, ali su me poslali u policijsku stanicu lisicama na rukama i to je propalo, jer su izgubili ključeve od tih lisica, a suđenje je propalo jer nisu mogli da ih pronađu, a sada, nisu imali pravo da vam sude ako su vam ruke bile vezane na suđenju. Drugi put moji roditelji nisu mogli da dođu, samo je ujak došao i učestvovao. I cela Agronova porodica je bila tamo, svi ujaci njegovog oca su bili prisutni. I kada je rekla, rekla je, "Ona pripada terorističkoj grupi... ovo je teroristička vojska... oni su kriminalci," a taj tužilac je rekao sve o našoj vojsci.

Rekla sam, "Veoma sam srećna što pripadam Oslobodilačkoj vojski Kosova i ne priznajem ovaj vaš sud" (smeje se). Sve ovo piše i u mojoj optužnici. Oni, u tom trenutku... Agron je dao svoju izjavu, ali je dao na srpskom. Nisam znala srpski, razumela sam ga tu i tamo, ali da pratim ceo događaj, ne. I sada na suđenju, kada je dao intervjup na srpskom, Lirije mi je rekla, ona je rekla, "Zahrije, on te spominje, rekao je da ga je Zahrije dovela na sastanak koji je održan u Dobroševcu, gde je bio sa bac Ademom. Od tada me je silom naterala u OVK. Pretila mi je i nisam imao izbora nego da se pridružim." Rekla je, "Ustani i izazovi ga." Rekla sam, "Ne, neću se protiviti." Rekla je, "On pooštrava optužnicu." Rekla sam, "O, on je oženjen, on je otac dece. Neka ga danas puste. Preuzeću sve to jer je on moj brat. Neću ustati i prigovoriti. Ako bude potrebe, odslužiću i njegovu kaznu, jer neću nikoga da stavljam u još gori položaj. Ja nemam dece kod kuće, jedno telo, samo da ne umrem gde budem pala," rekla sam, "bac Adem je koristio, često koristio ovaj izraz. A moj otac ima dosta devojčica i dečaka, ja sam izabrala svoj put, moram da ga pratim do kraja."

Na putu mi je stražar, dok me je vodio u zatvor u Lipljanu, pretio govoreći mi, "Ti si za Republiku Kosovo? Ti si za Republiku Kosovo? OVK?" I uopšte nisam ispuštala niti jedan zvuk. Kada su me poslali u Lipljan, unutra me je stavila u ćeliju, otišla je i razgovarala sa stražarom tamo i odmah je otišla i izvela me i stavila me je položila u hodnik. "Ovo je," rekla je, "za Republiku Kosovo" (smeje se). Šta da radim? I tako dalje...

Sad, iako sam osuđena, zlostavljanja su i dalje bila ista, nije bilo nikakve razlike jer je bila osuda...

Kaltrina Krasnić: Koliko je to dugo trajalo?

Zahrije Podrimčaku: Osuđena sam na četiri godine i u drugom stepenu, iako je advokat uložio žalbu, mislim bez obzira, nije mi oduzet ni jedan dan. Ista sudska odluka mi je potvrđena, dakle, onog momenta kada... ali za vreme mog boravka u Lipljanu, otprilike tri dana, najhladnije vreme, znate, septembar, oktobar, novembar, poslali su me, ostala sam sa decom na betonu bez svetla, bez prozora. Pre izlaska na sud ovo se dogodilo. A tamo je bilo tako hladno, sa nekim čebadima kakvim pokrivaju konje, takvim. Išala bih da spavam u trenerkama, sa svom odećom, onako kako sam bio obučen i [čak] sa tim je bilo previše hladno. Od hladnoće sam imala velike bolove, imala sam reumu i štucanje. Postalo mi je kao bolest, jako me je uz nemirilo, mislila sam da će to ostati sa mnom ceo život, ali me je napustilo, oslobođila sam se toga. Kad sam otišla u Požarec, rešila sam se toga.

Kaltrina Krasnić: Kada ste otišli u Požarec?

Zahrije Podrimčaku: Dana 10. juna '99. I evo sad, posle tri meseca, kad sam otišla, oči su mi se zacrvenele, sva krv unutra jer je bio totalni mrak. Mislim, uopšte nije bilo svetla, a hladno je u podrumu, osim kad su stražari došli da mi donesu hranu, nisi imao nikog drugog. Kada je štucanje počelo da me muči, i jako mi je smetalo, bio je jedan Dastan Thaci koji je radio, zvali su ga vešeraj, tamo u zatvoru, gde se zatvorska odeća pere u mašini. A on je svakako bio slobodan tip, osuđen u drugom stepenu, i prosto rečeno imao je novca, ko je htio da se s njima dogovori, lakše se infiltrirao. Ali nisam želeta da se slažem sa njim. Ja sam se prema njima odnosila kao prema neprijateljima, a oni su se i tamo odnosili prema meni kao prema neprijatelju (smeje se).

I pričao je o prozorima, čula sam ga kako kaže, kada bih štucala, rekao je, "Oh, imaj snage, jer smo skoro, skoro, napolju. O, imajte snage," rekao je. Kada su me izveli iz izolacije, jer mi se vreme bližilo, verovatno su imali vremena, kada sam ranije išla na suđenje, i vodili su me na sud, kada su me poslali u ćeliju, svanulo je jutro... bila je neka Nadica, starica, stražar. Što se batina tiče, mene nikad nije tukla, nikako. Vikanje i pretnje i tako dalje da, ali ona me nikada nije udarila, od svih ostalih čuvara, nije me udarila. A ona je rekla, došla je, otvorila [vrata], došao je red da očisti sobu. U zatvoru naizmenično čiste zgradu, zatvorenice [čiste] sobe naizmenično, a ona je rekla, rekla je, "Hajde, danas je red na vašu

sobu da se očistite,” rekla im je. Tamo je bila Mevlide Saraci, izvesna Kumrije Vocaj iz Mitrovice, bila je psihički bolesna, kao... jednostavno rečeno, bila je tih tip, ali je u trenutku mogla da postane agresivna. A sada se ne sećam koja je od žena bila tamo, jednostavno rečeno, bile smo nas tri. Bio je mrak, samo su mi se malo videle zenice, a iz usamljenosti, kada su me uklonili, umešala se neka Lumturije Ferizi, ona je bila unutra zbog svog posla, bio je u stečaju, Azem Vlasi je bio njen advokat. A ona... ovaj Azem Vlasi se obračunao sa direktorom zatvora i intervenisala je kod Azema da tu devojku iz Drenice udalji iz izolacije jer, “To je grešno, samo je zlostavljuju i ubijaju.” Rekla je, “Vrlo je mlada i žao mi je je.” I da, pošto su me pitali, rekli su, “Šta je tebi Azem Vlasi?” Nisam rekla ništa. “Da li ga znate?” Rekla sam, “Videla sam ga samo na televiziji” rekla sam.

Ali onda se sećam da je Lumturije, kada su išli da kupaju žene u izolaciji, došla i otvorila [moju ćeliju] i rekla mi, “Ako ostanem živa, nikada neću dozvoliti da ne intervenišem da te izvučem odavde.” A sad, jer kad su me izveli pitali su me. Kada su otvorili vrata izolacije [ćelije] pitali su me, “Šta je tebi Azem Vlasi?” Rekla sam, “Nije mi ništa.” “Da li ga znaš?” “Videla sam ga samo na televiziji, nigde drugde.” I tu sam čula da je intervenisao.

Onda sam tamo završila suđenje, onda su oslobodili Mevlide. Ne sećam se tog događaja, mislim da su je oslobodili januara '99... ili su je oslobodili krajem novembra '98, ne sećam se tačno kada su je oslobodili, samo se sećam da je padaо sneg, susnežica, i tako dalje, sa kišom, kada su oslobodili Mevlide. I ostala sam u sobi sam sa Kumrije, onom bolesnom. Ali još ranije, kada sam otišla, u trenutku kada sam otišla, provela sam kratko vreme sa Abetareom. Tada sam bila u ćeliji sa Gjike Memaj.

Nakon što je Gjike puštena, imala sam Srpskinju. Ne, Gjike su stavili u drugu ćeliju, pre nego što su je pustili, i doveli su jednu Srpskinju u moju sobu. Mislim, dugo sam ostala kod ove Srpskinje koja je bila tamo zbog ubistva, ona je ubila nekog Aslana, starca iz Uroševca. Imala sam je u svojoj sobi. I preko nje su me čuvari dovoljno zlostavljadi. Da, a onda nakon što je Mevlide otišla, preko ove Kumrije. Terali su je da mi kaže, “Čim zaspis, udaviću te.” A ona sad... imali smo posete, nikad nije, ubila je rođenog brata klijestima kada je bio maloletno dete, a onda su je doveli tamo. I ona je ostala tamo, a njena porodica je od tada odbijala da je uzme.

Sada su manipulisali njome, manipulisali su njom sve vreme, a ona mi je rekla, rekla je, “Čim zaspis, zadaviću te.” Morala sam da joj dam sve što mi je otac doneo da jedem, pomorandže, jabuke, sve što sam imala, samo da je lepo počastim. I jednom prilikom mi je pala loša pomisao i rekla sam da je ona imbecilna, budala, ne zna ništa i zato rade sa njom, preobraćaju je. I zabrinula sam se dok sam spavala, videla sam u snu, “Hoćeš da me zadaviš.” Vikala sam.

I još jedan incident, u jednom incidentu ova Nadica me je terala kao jer joj smetam i ja sam je ošamarila. Ali da budem iskrena, udarila sam je jer nisam mogao da izdržim i pretila sam joj. A onda je došla i donela mi parče papira, “Zapiši da si je tukla.” Odbila sam, “Nije istina da sam je tukla.” I nisam priznala da sam je tukla. “Napiši!” Bre ovo, bre ono, “Napiši to!” Apsolutno sam odbila da to napišem,

a ona me je tada uhvatila i maltretirala, ova Nadica. I šta joj sve nisam rekla, rekla sam, "Imaš li dece? Zar ne...?" Čula sam da je kod kuće imala dete sa smetnjama u razvoju i kada sam joj to pomenuo, ona je to veoma loše prihvatile. Rekka sam... a oni, što se dece tiče, Srbi su veoma osjetljivi kada ih dodirnete [na temu njihove dece]. I zbog nje, radeći sa njom, sa ovom Kumrije Vocom, mislim, preko nje su me zlostavljali.

Kaltrina Krasnić: Onda su počela NATO bombardovanja.

Zahrije Podrimčaku: Da, onda...

Kaltrina Krasnić: Da li ste bili u zatvoru u to vreme?

Zahrije Podrimčaku: Sada, kada su počela NATO bombardovanja, strpali su me u ćeliju sa Ilirijanom Jahom. Ilirijana Jaha je isto bilo zbog ubistva, i bila je njihov saradnik. Dakle, tokom mog boravka u zatvoru u Lipljanu, ovi Srbi su pokrali stoku koliko su mogli od albanskih porodica. Mislim, krali su kokoške, petlove, ptice, tamo su sve pokrali. Verujte mi, čule su se životinje, mukanje krava, njihovo mukanje je zvučalo ljudski. I ova, ta Vera sa ovom Ilirijanom, otišla je, i jedna mlada dama koja je bila tamo zbog ubistva, ona je takođe ubila svog muža. Bila je kriminalni tip, mogu slobodno reći, i to sa punom odgovornošću. Nisu imali ni mrvu milosti prema nama jer smo bili Albanci. Išli su, uzimali krave, kuvali ih u kuhinji za Srbe, kada su Srbi odlazili u ratna područja u Drenici i drugim selima, u Štimlju i drugim gradovima gde su bili skloništa i spavalji.

I tokom ovog incidenta rekli su im da i Zahrije ima porodicu, ona je iz velike porodice, ona je imala krave i koze u porodici, njenog dedu, i nema zadatka koji Zahrije ne zna da uradi. A oni dolaze i pokušavaju, ova Sladanja sa Nadicom pokušavaju da me nateraju da odem da muzem krave i ja sam to odmah odbila. Rekla sam, "Možeš me ubiti, možeš me ubiti, jer nisam došla da ti služim." I odbila sam da idem.

Sada, tokom bombardovanja, bio sam u ćeliji sa Ilirijanom. Na dan bombardovanja 24. marta 1999. godine, istog dana, dakle uveče, počela su bombardovanja. Pre nego što se popodne smračilo, sa prozora u daljini, jer se uopšte nisi usuđivao da prideš, videlo se da je ova Ilirijana dovela novu devojku kovrdžave kose. Mislim, bila je izvesna Dhurata Beriša, novinarka koju su uhvatili u zoni Lap. I oduzeli su joj kamere, sve što je imala, snimke, sve i odveli je pravo tamo. Kada su je doveli u zatvor u Lipljanu, te noći su joj skinuli svu odeću, onako kako ju je majka napravila, i fizički je maltretirali na način koji ne možete zamisliti. A gore se sve čulo jer je zid bio tanak, čuli su se svi razgovori. Rekli su, "Čak i zidovi imaju uši u zatvoru i oči." I posle njenog zlostavljanja pitali su nadzornicu, tamo je bila srpska nadzornica izvesna Lilijana i oni su joj rekli, "U koju ćeliju da strpaju ovog teroristu?" Rekla je, "Pošaljite je u najopasniju sobu, znate, kod drugog teroriste." U moju ćeliju.

I doveli su je u moju sobu sa mnom i Ilirijanom. Te noći Behare je bila u lošem stanju, imala je temperaturu i jezu, bila je tako zlostavljana da ne možete ni zamisliti. Sve vreme sam u strahu mislila šta ako umre, šta ako te noći umre u zatvoru. Pitala sam je, "Behare, kako si?"

Kaltrina Krasnić: Behare ili Dhurata?

Zahrije Podrimčaku: Ova Dhurata. "Dhurata, kako si?" "Oh, loše," rekla je. "Ja sam Zahrije, i smrzavam se." Bila je samo obučena u pidžamu i potpuno gola i bosa dok su joj uzeli svu odeću da je operu, nosila je samo pidžamu. Tamo sam rekla, "Čekaj, jer nosim dva para pidžama," jer je čovek morao da se obuče toplo da bi se malo zaštitio od palica. To znači da bi te udario gumeni štap... kada bi pao na tanku odeću, mogao bi da skine i kožu. I... znam da sam im bila trun u oku, za maltretiranje, kad god su hteli da se zabave, imali su mene. Nisu imali druge žene. Zato što nisu zlostavljali druge žene.

I pre Dhurate, zaboravila sam da istaknem incident, ali ovde želim da završim sa Dhuratom. Dala sam joj pidžamu i ona ju je nosila, a kasnije sam je redovno pitala jer nisam mogla da spavam. A ja sam joj rekla, "Dhurata, jesli li dobro?" Rekla je, "Zahrije, zagrejala sam se, spasila si me sa ovom pidžamom." I evo, Šaha Isafi iz Đakovice je došla pre Dhurate. Danas je policajac u Đakovici. Ona je moja veoma dobra prijateljica koja je veoma odana prijateljica i bila je hrabra. I rekla nam je da smo morali da znamo tokom noći, kada je počelo bombardovanje, rekle su joj žene koje su joj čistile sobu i ona je rekla, "Mi smo pobednici, pitanje Kosova ide jako dobro. Stranci su došli ovde i bombardovanje će početi 24." Mislim, već smo znali datum kada će početi, jer nas je Šaha obavestila. I te noći u zatvoru kada je počelo bombardovanje, sva policija, svo osoblje, svi sa čuvarima, sa svima, svi su tražili mišje rupe da se sakriju (smeje se). Otišli su u podrum zatvora. I zaključali su nam vrata rešetkama i ključevima i sve što su mogli, ostavile su nas zaključane.

Dhurata sada, svakodnevno, tokom te noći nakon što su zlostavljali Dhuratu, zlostavljali su i Šahu, Šahu Isafiju. I mene su izveli, maltretirali, mislim, te noći je počelo bombardovanje. Svakog dana tokom bombardovanja zlostavljali su mene, Dhuratu i Šahu. Hvala Bogu, Dhurata [bila je zlostavljana] pet dana, mislim do petka, nije ostala duže jer je bila novinarka, verovatno su se umešali Crveni krst i međunarodni predstavnici i pustili su je. Puštena je, ali smo se plašili, nisam verovala da je živa. Rekla sam, čim je izašla iz zatvora, samo su je negde ubili, ili na nekom punktu, ili su je zaustavili, ili su je zlostavljali. A Dhurata je sada u Americi, srećna sam što je uspela i da se uda, ima decu. I ja komuniciram sa njom.

I nakon Dhuratinog oslobođanja, redovno su zlostavljali Šahu i mene. Zamislite, nisu pošteli ni Igbale Džafu koja je bila trudna, iz Uroševca. Ali nisu maltretirali njeno telo, maltretirali su njene ruke jer su se plašili da je registrovana od strane Međunarodnog krsta, Međunarodnog Crvenog krsta da je trudna i... Ali su i palicom dali neke udarce po njenim rukama. I Šaha i ja, redovno dve nedelje bez prestanka. Verujte, dok zatvorska ekipa nije došla sa direktorom, i ušla u sve prostorije. Žao mi je svih koji su mi bili kolege i uopšte žena jer nisu sve žene imale hrabrosti da kažu istinu. Ušao je direktor, ko

zna, bio je sa nekom delegacijom koja ga je poslala u posetu zatvoru i tako dalje, "Kako si?" "Dobro." "Kako si?" "Dobro." "Kako si?" "Dobro." Kada je došao u moju sobu, kada je ušao u moju sobu i rekao, "Kako ste, kako ste?" Rekla sam, "Kako to misliš 'Kako si?'" Rekla sam, "Zašto ne znaš? Po vašem naređenju nas tuku kao krave." "Ja," rekao je, "ne znam ništa." Bio je ozbiljan, tih, "Ne znam ništa." Rekla sa, "Ne znaš? Nijedan vaš službenik ne može po zakonu da tuče zatvorenika bez vašeg naređenja." Rekla sam, "Ovo je tvoje naređenje. Ti si osoba koja nas maltretira, dolaziš ovde i patroniziraš nas, 'Kako si?' Zato što ne znaš. Znaš šta jedemo, znaš šta pijemo. Znate i koliko puta dnevno nas maltretiraju."

Nisu imali... kada je postalo tačno dvanaest, upalili su zvučnik jako glasno, pojačali zvuk da se čuje do neba, i oko četiri-pet ljudi je došlo i izvelo mene i Šahu. Zato što je Dhurata spasena, hvala Bogu, dovoljno su je mučili, dovoljno su joj mučili ruke... ali mi smo bili tu.

Kaltrina Krasnić: Šta se desilo nakon što se bombardovanje završilo?

Zahrije Podrimčaku: I sad u trenutku kada je direktor bio tamo sa tim timom, nisam znala ko je taj tim koji je htio da nas poseti i [pred kim] sam dala takvu izjavu, ali su prekinuli maltretiranja. Šaha mi se i danas zahvaljuje, kaže, "Došla si... jer sa mnom... rekli su 'Dobro', šta da kažem, kad su moje kolege rekle 'dobro'?" Sada, kada je vaš kolega pretučen, a vi niste fizički zlostavljeni, naravno da ste zlostavljeni i psihički. Barem reći istinu, ali ne, nisu se usudili. Da ostanem u dobrom odnosima sa Srbinima i da se spasem. Ovo je veoma loše, jer kada ste povezani kao grupa, moćniji ste i tada vas niko ne može slomiti. Ali čak i tu je bilo... i zatvor nije bio isti za sve. Jer neko je ovako prošao kroz zatvor {mahne prstima} bez ijednog šamara, a da mu niko nije pretio. Ali neki su... preuzeli sve za sve ostale, to je bila moja sudbina.

I... 20. aprila, da, došla je 20. aprila, doveli su doktorku Floru Brovinu u zatvor. I tamo, kada su je doveli, doktorka je bio dole na ispitivanju. U trenutku kada je Sladana Arčić došla i otvorila mi vrata rekla je, "Stigla je jedna tvoja koleginica," rekla je, "znaš li je?" Rekla sam, "Ne poznajem je." Rekla je, "Doktorku Floru Brovinu, kako je ne poznajete?" Znam je, ali nisam želela da zna da je poznajem. Jer što se poznavanja tiče, ja sam je poznavala, bila je sa nama od početka kada sam počela da radim, bila je na centralnom nivou, kao šefica Foruma žena Demokratskog pokreta u to vreme.

I sad, evo, doveli su doktorku, ja sam bila u sobi broj jedan, nju su smestili u sobu broj dva jer su nam promenili sobe. Promenili su ih i... nisu ti dozvolili, čim su videli da razgovaraš sa koleginicom, nisu dozvolili [da ostanete zajedno], posebno meni, nikako. Stavili su mi tu škinu, ili onu bolesnu. Nikada nisam bila bez jedne ili druge u čeliji. Najbolje mi je bilo u čeliji kad sam bila sa Gjike Memaj, kada sam, mislim, bila sa Behare na početku. Kada sam otišla, onda su posle doveli Gjike Memaj, majku petoro dece, domaćicu, došla je u moju čeliju; stavili su Behare u čeliju sa Mevlidom Saračij. I tamo... Sećam se trenutka kada je ušla, zlostavljeni su je jer je njen brat bio vojnik, ovo... Muharem, ime njenog brata,

njegov pseudonim je bio Giča. On je tamo bio na strani Dečana, jer je bila udata u Žuru, njena porodica je iz Junika iz Dečana.

I... kada je došla, kada ju je čuvar stavio u sobu, ja sam ustala i primila je stojeći. Kada je čuvarka zatvorila vrata, ja sam je sela za sto, imala sam sok koji mi je tata doneo tokom posete, sokove. Stavila sam sok ispred nje, stavila sam kutiju kolačića ispred nje. "Jedi," rekla sam, "možda si gladna." Predstavila sam se, "Ja sam ta osoba, ova osoba, aktivistkinja, ja sam devojka, radila sam ovaj posao i zato sam u zatvoru." I pitala sam je, "Jesi li ti aktivistkinja?" "Ne," rekla je, "samo zbog mog brata, jer su me videli kako lutam sa bratom, odveli su me." Bila je uz nemirena, decu je ostavila kući. Pokušavajući da joj dam snagu, rekla sam joj, rekla sam, "Ne brini sestro Gjike, izaći ćeš odavde za mesec dana. Ti si nevina, ništa nisi uradila i pustiće te" (smeje se).

A sada se u nekom trenutku smirila, pogledala u sobu {pretvara se da pregleda sobu} rekla je, "Je li ovo zatvor?" Rekla sam, "Da." Rekla sam, "Zašto, kako si ti zamišljala zavtor?" Rekla je, "Mislila sam da će me u zatvoru poslati u neku mračnu celiju. Mi spavamo ovde, na ovim krevetima?" Videla je krevete sa belim čaršavima i ovako zategnute, kako to rade u zatvoru, ne daju ti drugačije. A onda je rekla, "Ovde je kao bolnica" (smeje se) i tu me nasmejala, ovaj trenutak nikada neću zaboraviti. "Ovde," rekla je, "kao u bolnici" (smeje se). Rekla sam, "Kao bolnica, ali malo drugačije, jer u bolnici te niko ne tuče, a ovde se pazi." Rekla sam, "Samo nemoj da pričaš, a ti si domaćica, majka, niko ti neće smetati, ne verujem da će te tući." I prema njoj se postupalo dobro, nisu je zlostavljeni. Ta Lumturija koja je puštena, našla joj je advokata. Njen muž u Švajcarskoj, imao je novac, muž ju je izvukao novcem. Tako da sam bila srećna kada je otišla kući, samo zato što je bila majka dece.

Imala sam i Fatime Bošnjaku, bila je profesor engleskog jezika, bila je sa mnom u celiji. Ali nisu je dugo zadržali, jer su videli da se dobro slažemo. Pošto je bila intelektualka, razumela je moj život, a ja njen, [bila je] iz Đakovice. I dobro smo se slagale, ali su nas ostavile na kratko, da kažem, ceo mesec... ostavile su nas zajedno mesec i po. I jednom prilikom je oklevala, rekla sam joj, "Profesorka, pazi jer si... pošto s aktivistkinja u Nëna Tereze, neće te fizički maltretirati. Pošto te nisu zlostavljeni u Đakovici kada su te odveli, kao što su mene zlostavljeni '92. godine, i ovde će se prema tebi ponašati dobro." "Ne," rekla je, "zakon je ovakav." Ona je dobro znala srpski, a ja sam rekla, "Ma, profesorka, ovde nema zakona. Kažem ti, ovde nema zakona. Ovo je ratno vreme. Ovo je ratni zatvor. Ovde nema zakona."

I ne znam šta, imala je nešto sa čuvarkom i rekla joj, "Zakon je ovakav." "Zakon?" "Da!" I izveli su je i mnogo tukli. A bila je stara, ionako lošeg zdravlja i bilo mi je jako žao. Sada, kada su je maltretirali, izveli su je iz moje sobe, stavili su je u drugu sobu. I služila je oko šest meseci ili sedam. Na isti način na koji su Gjike držali oko tri ili četiri meseca, nisu je dugo zadržali. Mevlide je takođe odležala šest meseci, pustili su Mevlide bez suđenja, bez ičega. Šalila sam se sa njom, "Hajde, ti si iz DSK, pustiće te bez suđenja" (smeje se). I to je zaista ono što joj se na kraju dogodilo. A tamo, što se batina tiče, nisu tukli ni Mevlidu. Ni ona nije bila zlostavljanja.

Dakle, 10. juna su nas odveli u Požarevac, tog dana, a da nam nisu rekli gde nas vode. Probudili su nas rano u pet ujutru, i izveli su nas u hodnik, vezali su nam ruke *sigjima* [tankim konopcima], sve žene. A onda su nas opet strpali u ćelije. Rekli su, “Želimo da vas sklonimo odavde,” ali nisu rekli gde. Ove dve koje su otišle, koje su radile u kuhinji, njih tri, Vera, Zoja i ova Ilirijana, saznale su tamo u kuhinji i rekле su, “Vode nas u zatvor Požarevac.”

Onda, dok smo mi tako ostali, čekali... čekajte, čekajte, vezane ruke i šta da radim, morali smo u toalet. Imali smo toalet u našim ćelijama. Tamo u prostoriji imali ste plastične posude napunjene sa malo vode na dnu. Mislim tamo ste morali da urinirate... sve, operete ruke, jedete tamo, sve što je trebalo [da uradite], imali ste tamo. Trudili smo se da ga sami održavamo čistim, stavljajući šampon da ne smrdi, pokušavali smo u drugim oblicima da budemo čisti tamo gde smo bili.

A onda, “O kuku, kako da...?” I odvezala sam ruke. Prvo sam uzela svoju ruku, izvadila sam svoju, vezala sam *sigjam* na način na koji sam mogala da stavim ruke i lako ih izvadim. I prijateljice koje sam imao u ćeliji sam vezala tako, u tom obliku. I spasila sam i njih i sebe. Rekao sam, “Sada, kada čujete korake nekoga kako hoda po stepenicama, ili za vaše potrebe, maknite ruke. Kada čujete stepenice, samo vratite ruku unutra.” I tada smo oslobođene, jer smo bili u lošem stanju vezanih ruku.

Kada smo krenuli za Požarevac, postrojili su nas po redu, stavili su me ispred iako je doktorka Flora Brovina bila starija, stavili su me na prvo mesto. Međutim, doktorka je bila humanista, drugačija, imala je drugačiji tretman. Na primer, imala je redovne posete u Lipljanu, a redovne u Požarevcu. Njen muž je dolazio svake nedelje, sve ih je posećivao. Obaveštена je o njenoj porodici da je pobegla... gde su bili. Nismo znali... 5. marta '99 kada su stali i zabranili posete, mi nismo imali i nismo ništa znali. Čak sam razmišljala i o svom ocu, mislila sam da su ga ubili na putu, i sada nema ko da dođe. Moj brat, znam da su ga tražili, Arsim. Zato što mi je mnogo pomogao i svuda me mnogo podržavao. Uporno su ga tražili, Arsim, znam da nije smeо da krene putem za Lipljane jer su hteli da ga uhvate, ali nisu mogli da ga uhvate.

I, želim da pomenem jedan incident koji je veoma važan. Tokom mog boravka u zatvoru u Lipljanu, pre... nakon što sam osuđena. I... ne, to je bilo pre nego što sam osuđena. Ujak mog oca po majci, Adem Bitići, je poslao svog sina, on ima sina u Švajcarskoj i poslao je ovog Mehđija Bitićija, mislim, rođaka, njih dvoje zajedno, u Krajkovu, mom ocu i rekao mu, “Reci Rami, imaćeš novca koliko hoćeš da izvadiš Zahrije iz zatvora.” A sad mi je to otac rekao u prisustvu stražara. Bio je policajac, jer kada su dolazili posetioci, koji su bili članovi porodice, dolazili su policajac i žene stražari. I rekao mi je u prisustvu policajca tamo, rekao je, “Čika Adem je rekao samo pošaljite nekoga, nikad ne morate da vratite novac, već izvucite Zahrije iz zatvora.” Znaš šta sam rekla svom ocu? Rekla sam, “Znaš šta ču ti reći, tata? Hvala ti što si došao da me vidiš, ali sto puta sam ti rekao da ne dolaziš da ubijaš moju braću, svoje sestre, da nam brat pogine zbog tebe,” rekla sam, “pa sam izabrala svoj put i hoću da ostanem ovde, a nisam došla ovde da radim posao sa škijama.” Rekla sam, “Ako čujem da ste Srbima dali cent za mene,” rekao sam, “ostaćete bez para, a ostaćete i bez čerke.”

A kada su advokati došli u posetu, rekla sam im, "Pazite, ja sam doprinela, radila sam za ljudi i ne želim da uzmem ni cent od oca osim onoga što vam ide za putne troškove." Zato što advokati nisu bili plaćeni. I odbila sam da dam novac bilo kome. I kao što sam rekala, rekla sam, kada su nas izveli iz celija da nas odvedu u autobuse za Požarevac tamo, rekli su, "Hajde Podrimčaku, ti prva vodi." I mi smo izašle, cela vojska je bila tamo u vojnim uniformama i sa policijom na jednoj strani, prošle smo kroz njih. A tamo nam se namrštilo Srbin u vojnoj uniformi, vojnik iz Srbije. I rekao je, vređao je zakon, rekao je, "Zato što znam šta bih im uradio." Ušli smo u autobus, oni su ih ubacili u autobus sa ženama i jednim delom zatvorenika koji su bili zavijeni, mislim, ranjenici, a neke rane nisu očišćene i počele su da smrde, a [oni] su bili u veoma lošem stanju. Bili su na kraju autobusa, a mi žene ispred.

Enver Sekiraća je takođe bio u autobusu. On je komunicirao sa Aferditom Zekom, ona je bila iz Vitomirice u zatvoru sa nama, ali Srbi je nikada nisu zlostavljeni u zatvoru, ni najmanje, ni uopšte, nikako. [Nikada] joj nisu pretigli, niti su je zlostavljeni, ništa. Zato što je po majci imala strica od oca, mislim špijuna Srbije, izvesnog Adema Muje i njen otac je bio šumar. Čak i ja, kada su je uveli u celiju, govorila je srpski na književnom dijalektu, ja sam rekla, "Znaš li ih, jesu li ti prijatelji?" Mislila sam da ih poznaje, slobodno je pričala sa stražarima. Rekla je, "Ne, ne znam ih, ali znam njihov jezik." Rekala sam, "Gde si naučila jezik?" Ona je rekla, "Imamo komšije Crnogorce i Bošnjake i..." Međutim, imala je i sestru udatu za Bošnjaka, ali nije rekla. Čula sam kasnije, nakon što sam izašla iz zatvora. Kada smo otišli kod njene porodice, čula sam je kako govorila na srpskom sa sinom svoje sestre. Pitala sam je, "Ko je ovo dete? Je li on [dete] Srba?" "Ne, on je od moje sestre. Bila je udata ovde u komšiluku za Bošnjaka." Jednostavno, njena porodica je bila pomešana sa njima i živila je kao gazda u zatvoru. I iako nije bilo poseta, nikada joj nisu pretigli. Tamo je bio pod zaštitom i otac njenog strica po majci, špijun Srbije, UDBE i tako dalje...

Dakle, u autobusu su stali na neko mesto da odmore autobuse, u Nišu, koliko se sećam. A u autobusu je bilo [ljudi] iz Drenice. I nisam ih prepoznaла jer su svi dečaci imali obrijane glave. I tamo u autobusu sam ustala i rekla, "Ja sam iz Drenice," rekla sam, "ima li ovde neko iz Drenice?" Ustao je dečak čijeg imena se ne sećam, tamo imam zapisano na poslu ko je bio u autobusu, u svesci. A ja sam rekla, "Reći će vam ko sam," rekla sam, "Ja sam ona devojka koja je radila u Drenici, koja je skupljala novac za prosvetne radnike po kućama, jer sam bila u Likošanu. Da li me znate?" "Da, Zahrije." Oni sa imenom "Zahrije!" (smeje se). Poznavali su me, ali ih nisam prepoznaла zbog obrijane glave i izgubili su fizionomiju od teškog zlostavljanja koje su im nanosili.

A u Nišu, kada su stali, jedan Srbin stražar nam je doneo flaše vode. Rekao je, "Žene treba da piju vodu, muškarcima je apsolutno zabranjeno da piju." A sada u trenutku kada je uneo flaše, rekao je, "Ko daje [vodu] ljudima, teško će se rastati od nas, biće pretučen." Uzela sam flašu i rekla, "Neću piti vodu pred muškarcima." Rekla sam, "Uzmi flašu, pij vodu i ne brini, ja će preuzeti odgovornost za to." Odlučila sam, tukli su me, tukli su me, navikla sam da me tuku, bila sam oblikovana (smeje se). I tako sam

rizikovala tamo i dala ljudima vodu, a nisam ih ostavila bez vode. I danas kada ih sretнем, pominju to i toplo mi zahvaljuju (smeje se).

I tako, želim da kažem, Enver Sekiraća je razgovarao sa ovom Aferditom Zekom i ja sam ga pogledala jer sam znala njegov slučaj, rekli su da su se preselili i sakrili svoje kancelarije i ova Vera, ova Zoja, i ova Ilirana iz Peći, rekao je da je bio [u zatvoru zbog] silovanja. Osuđen je na osam godina za silovanje, a silovanje Albanksi s tim u vezi, njih, studentkinje, predstavlja je Srbima, vezivao ih za radijator i silovao. E sad, to su rekli u zatvoru. Ako je to bio incident... samo znam da je bio [tamo] zbog silovanja. I ona je slobodno razgovarala s njim. Doktorka Flora Brovina je intervenisala i viknula na Aferditu, "Zašto razgovaraš s njim?" A on se obrati Aferditi i rekao joj, "Ko je ta nadrnana što se mršti na mene?" Bila sam ja.

Rekla je, Aferdita mu je rekla, "Ona je iz Drenice, ona je iz Drenice." Onda su nas poslali u Požarevac, tamo smo stigli oko deset ili devet uveče, dok nas nisu sve pobrojali i sve nas pretresli. I tamo smo sve mi žene koje smo otišle sa Kosova, sa političkim zatvorenicima, sa običnim [zatvorenicama], spavale smo u sobi punoj kreveta, jedan na drugom, mislim, i spavali smo svi zajedno. Doktorka Flora i ja smo približile krevete. Mislim, ovo je bio drugi put da sam srela Floru. Jednom u zatvoru u Lipljanu, kada su nas poslali da koljemo kokoške, izveli su nas da koljemo kokoške, tamo smo se sreli. A drugi put je bio u Požarevcu, kada smo te noći spavale jedna do druge.

A onda su sledećeg dana ovi [zatvorenici] koji nisu osuđeni poslati u pritvor. Ostavili su me sa njima, bila je jedna... ta žena koja je rodila svog sina u Požarevcu, Igbale Kšafa. I bila sam sa ove tri obične ovde. Znači, ja sam bila jedina politička zatvorenica ovde, ostali, poslali su doktora sa onim drugim devojkama tamo, sa onim [ženama] iz Štimlja, sa Zihrijem i ovom drugom čije ime sam zaboravila. Jedna se zvala Zihrije, druga Lejla, a bilo je i onih djevojaka koje su bile... kojima su također očevi bili u zatvoru, i braća, i mnogo su ih tukli.

I tokom boravka su nas držali u jednoj prostoriji mesec dana zaredom, zvao se karantin, tako su zvali taj zatvor. I ovu Igbale koja je bila trudna, poslali su je u onu zgradu gde su trudnice. Mislim, bila je odvojena, sama tamo, jer je dobijala posebnu hranu kao trudnica od Crvenog krsta.

I ostala sam tada samo sa ove tri, bila sam sa ove tri obične zatvorenice u čeliji ovde mesec dana zaredom. Mesec dana zaredom, dok sam ja bila tamo, u tamošnjem zatvoru je radila stražarka po imenu Nataša. Otprilike tri puta nedeljno... tri puta dnevno me je tukla. I te batine [su bile sa] tri ili četiri kilograma ključeva, sve čvrsto vezane, ovi veliki zatvorski ključevi {pokazuje veličinu}. Došla bi sa ovim ključevima, donela mi je doručak, kad je donela ručak i kad bi donela večeru, tukla me. I naterala je te kuhinjske radnike da ostave hranu na stolu. Ovim mojim običnim koleginicama koje su bile tamo je rekla, "Vi sedite i jedite, ona ima problem ovde sa mnom." Stavila me je u drugu čeliju i tukla tim ključevima. Koliko sam mogao da se zaštitim, jesam. Takođe, često imam problema sa glavom...

zdravstveni problemi. A ona je rekla, "Loše informacije o tebi su stigle sa Kosova. Zato što si terorista, snajperista, ubijala si policajce." I tako dalje...

Posle mesec dana došao je Međunarodni Crveni krst i tamo sam rekla Crvenom krstu. "Kako si?" "Vrlo loše," rekla sam, "moj raspored je tri puta dnevno, moj raspored je tri puta dnevno, tri puta nedeljno." Mislim, toliko da su naši Albanci, iako su tamo bili obični zatvorenici, kada je došao dan kada je trebalo da me tuku skoro po rasporedu, terapija, fizičko zlostavljanje, rekli su šta je sutra? Zato što su se plašili da neću znati. "Šta je sutra?2 Ali ništa nisi mogao da uradiš. I verujte mi, moja porodica je angažovala advokata u Požarevcu, ja sam imala Hisnija Bitića, on je bio iz Suve Reke ali je živeo u Beogradu, on je bio moj advokat. I on je tamo otisao kod moje porodice i rekao mi, "Vaša porodica je pobegla iz rata. Poslali su ih čak i u Nemačku od tada..." i kada mi je rekao da su ih odvezli u Nemačku u prisustvu stražara, rekla sam, "Udovoljili su škijama, napustili su Kosovo, a? Napravili su veliku grešku!" (smeje se). A on mi je rekao, "Ćuti, ćuti, nemoj sebi praviti probleme... nisu imali izbora, svi su ljudi," rekao je, "otišli. Ne samo vaša porodica." Rekao je, "Nasilno su ih isterali, izbačeni su iz svojih domova."

I...dok sam bila u Lipljanu, moj otac... kada je došao da me poseti, odveli su ga, odveli su ga u Prištinu, vezali su ga celu noć za radijator, tukli su ga jer, "Zašto šaljete hranu teroristi?" I dolazili su kod moje porodice, maltretirali moju sestru, tukli moju majku, ženu od strica i dedu. I maltretirali su mog dedu, zbog mene u zatvoru. I znaš šta su rekli mojoj sestri? "U zatvoru ne možemo [da pobedimo] Zahrije, a ovako joj se svetimo."

Kaltrina Krasnići: Onda 2001...?

Zahrije Podrimčaku: I Crveni krst je napustio to mesto koje se zvalo Karantin. Nakon toga me više nisu fizički zlostavljeni. Prestali su sa svim zlostavljanjima tog meseca. Ali dosta mi je bilo psihičkog zlostavljanja jer su me terali da spavam sa Srbima. Svi Srbi u paviljonu, ja sam bila jedina Albanka. Nikada nisam mogla mirno da spavam noću. Morala sam da izađem, zatvor Požarevac imao je skoro jedan hektar, morala sam da idem napolje da spavam, da spavam na travi, a danju spavam. Stavila sam karton na zemlju da bih mogla da spavam noću, jer su mi Srbi u svakom trenutku govorili, "Ne, ubićemo te, ne, davićemo te."

Jednom prilikom sam uhvatio jednu Srpsku, zaspala sam i čula sam drveni pod u Požarevcu. I ti udarci, *krrap-krrap* {onomatopeja} jer je pod bio tanak, oprali su ga vodom i ja sam zaspala. Kad sam tog trenutka u snu videla da mi je zadavila vrat i...{pokazuje}, skoro se nisam probudila, zamka, uhvatila sam Srpsku, osuđena je na dvanaest godina... dve ruke na mojim grudima. I rekla sam joj na srpskom, jer sam naučila srpski u Požarevcu, naučila sam, morala sam jer sam videla da njihove žene planiraju razne scenarije za mene. I morala sam da učim, a oni... nisu mi dali ni knjigu, ni novine, nisu mi dali baš ništa, nisam imala pravo ni na šta. Samo slušajući kako pričaju, a zamišljajući ova reč znači ovo, ovo ovo, ona reč znači ovo, tako sam naučila srpski u Požarevcu.

A u Požarevcu, nisam to pomenula, sve žene su prale odeću, osim moje, svu odeću su mi uzele. I samo su me ostavili sa zatvorskom uniformom, sa suknjom, bosu bez čarapa. Verujte mi, ova mlada Albanka imala je devet pari čarapa i sve nove u pakovanju, nenošene. Ne ove koje je nosila, već ovih devet pari koje nije nosila. Tražila sam par ovih dugih čarapa, ženskih, dobrih braon, oankve kakve su žene tada kupovale. I... pošto sam se smrzavala, hladno, nije pristala da mi ih da, ne bi mi ih dala ni pod kojim uslovima. "Ne," rekla je, "jer će imati problema sa čuvarom." Rekla sam, "Ali neću da kažem da si mi ih dala, ja će reći da mi ih je dala neka Srpskinja, ili sam ih negde imala ili..." Nije pristala da mi ih da, jer se nije slagala.

U tom trenutku, kada su nas izveli, Hata Kurti koja je bila tamo u Požarevcu zbog ubistva, osuđena na oko dvanaest godina, mi je rekla, "Znaš li da šiješ?" Rekla sam da. Rekla je, "Naći će ti iglu, naći će ti čarapu, pocepane su na kraju, i neke čarape, sašiću ih i daću ti ih." Rekla sam, "Nađi mi iglu i konac, jer što se tiče šivanja, ja će ih sašiti." Sada sam dobila i makaze koje je ona dobila od mnogih žena koje su tamo bile osuđene u paviljonu. I uzela sam ih, sašila sam te čarape, sašila te čarape. Čarape su bile dugačke do ovde {dodiruje koleno}, a hulahopke su bile dugačke do ovde {gestikulacije do noge}. Nosila sam ih tada sve vreme dok se moja porodica nije uključila, a od advokata su saznali za mene, jer nisu ni znali da sam živa. Neko je rekao, "Ne, izveli su je iz zatvora u Požarevcu. Ne, ubili su je." Najzad, kada je moj brat angažovao advokata, dobio je adresu tog advokata tamo u Veću i sastao se sa njim. Došao je iz Beograda, upoznao je mog brata i došao je da me poseti. Verujte mi, tada su advokata u jednom trenutku fizički zlostavljeni, imao je samo sina, devojčicu, dečaka i ženu.

I sada me je tamo mnogo poštovao, zaista me cenio. A ja sam mu rekla, "*Bac Hisni, ne dolazi!*" Dugo su ga maltretirali, uopšte nije dolazio. Kada sam videla novine, jedna Srpskinja je oblagala kantu za smeće, videla sam njegovu fotografiju. Rekla sam, "Mogu li da pogledam te novine?" Kad sam to pogledala, "Uh Zahrije, to je tvoj advokat." Kad sam pročitala, zlostavljanje, kojim redom su to uradili, oni su ga teško maltretirali, ostavili su muža i ženu tako mrtve u stanu i onda su intervenisala deca i Crveni krst. I napisala sam mu pismo, on u tom stanju, kada dobije pismo, pročita ga, kaže sinu, "Vodi me da vidim Zahrije" (smeje se i plače).

A sad, kad je došao kod mene, ne daj Bože, razbili su mu celu lobanju {pipa lobanju}, umotao je u zavoje, a ruka mu se ovako tresla {trese ruku}. Rekla sam, "*Bac Hisni, u jako si lošem stanju, ne dolazi više!*" (plače). Rekao je, "Sve dok krv teče mojim venama, sve dok mi ostavljaju otvorena vrata, za tebe i za Naita Hasanija, tebe kao ženu i za Naita Hasanija kao muškarca, nikada neću stati," rekao je, "zato što ste vi zaista Albanci." To je ono što je rekao za mene. Onda, i tom prilikom, a on nije mogao da dođe.

Na kraju, da, još jedan incident, da...uvek su mi slali pakete poštrom, on mi je donosio pakete. Možete li verovati... moj paket je uvek bio distribuiran na šest načina čim je stigao. Zato što sam našla dve u Požarevcu, Albanke, koje su bile optužene za ubistvo. Jedna zbog ubistva, druga je biciklom pregazila Srpskinju i osudili su je na tri godine. Ali skoro je poludela, ili se možda tako predstavila, ne znam. I

trudila sam se da je podržim i da... niko joj nije dolazio u posete, ali sam paket uvek delila na šest delova. Hata... zaboravila sam ime one druge, koja je pregazila dete one Srpske koja je osuđena na tri godine, da, bila je i ona Zoja, Vera, Iliriana, ona druga bolesnica iz Mitrovice Kumrije Vocaj i ja. Pitala sam mog advokata za helanke za zimu za sve, sve sam ih obukla jer niko nije imao iz svojih porodica.

U nekom trenutku tokom leta, stigao je kasno iz Švajcarske, moja majka je poslala paket, osim što nisam mogla dama da pojedem sve iz paketa, uvek sam delila hranu. Pošto više nisam jela srpsku hranu u Požarevcu, svinjetina mi se gadila do povraćanja od tih dlaka na mesu, kao žica a organizam mi je veoma osetljiv, muka mi je bilo. Ali imala sam novac na raspolaganju, moja porodica mi je slala, a ja sam uzimala... oni su poslali mleko, pakete svežeg mleka u prahu. Uzela sam lonac od *Nëna Tereze*, Selima Lekua koji je uvek davao stvari mom ocu da mi ih tamo pošalje.

A sad, uzela sam mleko u prahu, skuvala sam ga i imala sam para, kupila sam cigarete. Ja nisam pušila, ali Srbi puše, svi su pušili tamo. Sada su nas jednom nedeljno služili ljutim papričicama u kuhinji, a jednom nedeljno krastavcima. Sad sam ja sa dve cigarete uzela krastavac od Srpske sa dve cigarete. I skupila sam krastavce, uzela ih, iseckala i ukiselila. Odlični kiseli krastavci od krastavaca. Napravila sam jogurt sa kvascem za hleb. Ukrala sam mekan deo hleba iz kuhinje, jer su nas uvek pretresali iz kuhinje kada bi išli u paviljon. Ali stavila sam [hleb] u ovaj deo ovde {dodiruje ruku} košulje i sada kada sam ovako podigao ruke {podije ruke horizontalno} mekani deo hleba se podigao, ona je tražila ovde {dodiruje laktove}.

Uzela sam mleko, skuvala sam ga tačno onako kako se pravi jogurt i uzela sam limenke iz Lipljana. A stražarka mi je rekla, "Šta ovo nosiš sa sobom?" Rekla sam, "Ko zna gde će nas odvesti. Imamo li čime da se operemo? Mi ne. Trebaće mi, ko zna za šta." Ostale su konzerve sa marmeladom i sa ovom hranom koju mi je otac doneo od kuće kada sam imala posete u Lipljanu, ponela sam ih sa sobom. A škina mi je rekla, "Ostavi ih, ostavi ih!" Ali nisam ih ostavila. Rekla sam, "Ko zna za šta će mi trebati." I bili su mi potrebni za kiseljenje i za hranu.

I kao što rekoh, napravila sam... napravila sam jogurt, čim sam prokuvala mleko u prahu, dok se malo ne ohladi, dok ne stavim prst u... savršen... *trrak*, [ubacim] hleba, zatvorim. Kada sam se ujutru probudila, jogurt, hleb se nije tresao. Jogurt bi se pretvorio u hleb. I sad sam tako sa ljutom paprikom napravila *lang*³⁷ i onda sam te posude ostavila. Napolju su bili borovi, na drugom spratu zatvora, a ovde je imala ovu mrežu koju nisu srušili. I ostavila sam ih tamo, i sakrila sam ih od stražara, jer ako bi ih našli u sobi... sa vama bi se drugačije ponašali. A eto, kad sam otišla u kuhinju, stavila sam dve-tri ljute paprike u tiganj za halvu koju je otac poslao sa *tanhavëll*³⁸, suvim, malo *langa*, kiselog krastavca i *trrak*, ispod pazuha i sa time sam jela hleb.

³⁷ Mlečni proizvod koji ima ukus sira, samo što je tečniji.

³⁸ lečni pr Vrsta halve koja je popularna na Srednjem istoku i u Centralnoj Aziji.

Tako sam sve vreme obezbeđivala hranu u Požarevcu. Ili je bio neki incident, to meso... salama kako su je zvali, svinjetina kako su Srbi zvali, nisam je bacila... tražili su od mene, ali ne bih im dala bez nečega. Jer su nam ponekad služili jaja za doručak ili pecivo. Rekla sam, "Donesi mi pecivo, uzmi svinjetinu." Za svinjetinom su ludeli. I hranu sam menjala, ili bih imala posete od kuće, sad bih sa kupljenim stvarima uzimao bez problema jer su bile bezbedne. Zamenjivala bih [hranu] i na taj način sam obezbeđivala hranu tamo. A hleb, nisu pekli hleb posebno za nas jer su imali 150 svojih žena u zatvoru. Nikada nisam videla, prvi put, čak sam im rekla, kada su rekli da ćeš ostati ovoliko godina, rekla sam, "Ali ja bih došla da vas dobrovoljno vidim 150 žena mesec dana zaredom, jer ikada na Kosovu nisam čula da žene idu ovako u zatvor" (smeje se). Mlade žene, svekrve, devojke, sve za razne zločine.

Želim da pomenem još jedan incident, kada je jedna od Srpkinja tamo u zatvoru nešto donela i preko žena saznaju. Tamo se prenose informacije i čuju se kroz posete da je jedna žena dovela... pominjali su to tamo, neću da pominjem pred kamerama, neka vrsta oruđa tamo u zatvoru, žene. A sada su pretresli ceo zatvor. Kada su počeli da pretresu ceo zatvor, kada je stražar došao u moju sobu, ja sam strgla fotografiju Hašima Tačija iz srpskih novina [i stavila] u svoju jastučnicu. I bila sam radoznala da ga pročitam, ali napolju nisam smela. Nisam smela u hodniku, hajde, kad bih našla priliku da pročitam, pročitaću u čeliji ili kad sam sama, ili tako nešto.

A onda... kada su pronašli fotografiju, uzeli su je. Mislim, nakon kompletног pretresa kreveta, svih žena i mog kreveta, uzeli su tu fotografiju. Kada su završili ceo pretres, pozvali su me u kancelariju i odveli me pravo u podrum. Naterali su me da se skinem, tu sam se jako uplašila, mislila sam da mogu da dovedu nekoga da me siluje. Ispostavilo se da su me, kada su tako postupili, odveli u podrum i rekli su mi... na strani zatvorenika je bilo oruđa iz ranijeg boravka u zatvoru, iz vremena kada su ih maltretirali u... i rekla je da mene, "Ovde smo sve Albanke provlačili kroz te stvari, mučili smo, mučili smo ovim alatima. Ovo će ti učiniti ovo, ovo, ovo, ovo, ovo." Objasnili su mi ih, a ona je rekla, "a mi ćemo to uraditi i tebi." Nisam se plašila da budem zlostavlјana, fizički, imala sam drugi strah. Tamo sam se uplašila jer sam pomislila da bi mogli nekog da dovedu.

I tamo su mi pretili, tukli su me i uporno su pokušavali da me nateraju da gazim fotografiju Hašima Tačija, a ja je nisam zgazila. Možete li da verujete, četiri-pet ljudi, vuku ovamo, vuku tamo, pokušavajući da me nateraju da ga zgazim. Rekla sam, "Neću ga gaziti, to je simbol Oslobođilačke vojske Kosova i neću ga pogaziti."

Kaltrina Krasnić: Da li se kajete što je niste zgazili?

Zahrije Podrimčaku: Ne, a i da sam dan danas u zatvoru, ne bih je zgazila jer šta god neko uradi, uključujući i aktivizam, upropasti, upropasti ga svojim delima. Ako se to iskupi, otkupljuje se svojim delima (smeje se) i tako dalje...

Želim da pomenem još jedan incident, kada sam bila bolesna oko sedam dana zaredom, dobila sam otok. I imala sam velike bolove, suzilo mi je levo uvo i oko, suze su se spustile dole {dodirne bradu}. I osetila sam tako veliki bol, da ne možete ni zamisliti. I moje telo je oteklo od bola. Sva sam natekla, i ostala sam da ležim. I dolazili su, danonoćno su dolazile Srpske, "Je li živa, ili nije?" gledajući me, a nisu me odveli kod doktora.

Konačno na kraju... problem koji sam pomenula, bolest koju sam imala, prevazišla sam tu sedmodnevnu bolest, pojavila se alergija i celo telo me svrbelo, a ja sam krvarila od češanja. Tu su Srpske reagovale. Pritisak koji su vršili da me odvedu kod doktora, Srpske, sve žene iz paviljona su otišle. "Ne možemo da je gledamo u ovakvom stanju. Ne možemo da jedemo zbog nje ili bilo čega drugog." Jer sam postala sa svojim licem i svime, zhugë³⁹. Pojavila se moja alergija. Tamo, kada je ta [stvar] kao što je zhugë izronila kao alergija, jedna veoma stara Srpska, skoro 90 godina, bila je Srpska, izbegavala je škinu i rekla mi je, "Spašena si i ne brini, osvojili ste Kosovo. Spašeni ste od bolesti, jer je ovo alergija. Da je izbila unutra, ubila bi te na licu mesta. Dakle, zato što ste otečeni i imate spoljašnji zhugë ne brinite uopšte. Čak i ako vas ne odvedu kod doktora, ne brinite uopšte." Rekla je, "Radila sam, bila sam dugo na vlasti u Beogradu i pogledajte gde sam završila. Ovakvi su oni, takva je ova država. I budi ponosna, Kosovo je tvoje, osvojila si ga, i za svoj ponos, za svoju izdržljivost, jer si odlično izdržala. I eto ti lepog predsednika, dobrog, izabrala si Hašima Tačija" (smeje se). Da, jer su komentarisali kada su ovde bili izbori, čak je jedna Srpska rekla, rekla je, "Ako Rugova bude izabran, bolje je za nas. Ako Hašim Tačić bude izabran, to nije dobro za nas." Oni su komentarisali te izbore.

I ta starica Srpske mi je rekla, rekla je, "Ti si u Albaniji imala Envera Hodžu, zgodnog, a na Kosovu je zgodan tvoj Tačić. Svi predsednici koje birate su lepi" (smeje se). A kada mi je rekla za bolest, znala sam da je preko njih upoznata i da mi je dala tu informaciju. Sada su me odveli kod lekara, posle intervencije Srpske i izvršili su pritisak da me ne bi gledali u takvom stanju i dali su mi injekcije, poslali su me u Požarevac i izvadili mi poslednja dva zuba. I to me je uvek nerviralo, jer nijedan Zub nije bio pokvaren. Uopšte nisu davali znake da ih moraju izvaditi, rekli su, "Inače telo neće prestati da vam otiče i to zbog vaših zuba." Izvadili su mi zdrave zube. Da bih što bolje izvukla situaciju u kojoj sam bila, nisam ni znao kako i šta mi se dešava, pa sam pristala i izvadili su mi zube.

[Irezani deo – urednička odluka]

Rekla je, "Ja sam doktor, dala sam Hipokratovu zakletvu, neću te oštetiti. Naprotiv, prilično sam radoznala da vidim, ali moram da obavim pregled jer mo je naredio direktor zatvora." I sve m je proverila.

[Irezani deo – urednička odluka]

³⁹ Šuga

Sada, Flora, kad god... vratili su ih iz zatvora odakle su bili u pritvoru. Stavili su me u paviljon sa Srpskinjama. A kada su ih vratili u zatvor, ponekad smo ilegalno komunicirali sa Florom u zatvoru. Nikada neću zaboraviti incident, rizikovala sam, platila sam ciganku i poslala joj kafu kroz prozor. Ciganka je rizikovala jer sam joj platila, kupila sam joj dve kesice kafe i ne znam... Napravila sam joj korpu, jer sam napravila korpu od vrba iz zatvora koje su tamo rasle. I sa tom korpom sam ih prodala i obezbedila hranu. Dakle, sada sam poslala Flori kafu, rekla sam, "Stvarno bih volela kafu sada." Rekla sam, "Dođi jer želim da probam sa cigankom da ostane ovde, ja ču reći, 'Kupčiću ti nešto,' možda će rizikovati." Rizikovala je, prišla je prozoru, otvorila prozor i uzela je, i popila. A možda niko nikada nije znao, jer niko od stražara nije saznao.

I kada mi je Flora rekla, ujutru kada smo pričale, pratila sam slučaj, kada su Srpskinje kuvali kafu, nisam im nikada prišala jer sam mislila da će naći priliku da me zlostavljaju. Jer su jedva čekale razlog. Zamislite kad bi došli, da su me našle sa novinama u ruci, došle bi i brzo bi mi ih zgrabile. A sad, samo razlog da se borim sa njima, a onda da se sve one skupe i da me pobede. Međutim, ja... i ja sam se povukla da ne ispadnem zla, ali i da ne bih imala razloga da se svađam sa njima.

[Irezani deo – urednička odluka]

I tako je došlo vreme da su sve Albanke puštene.

Kaltrina Krasnić: Kako ste pušteni?

Zahrije Podrimčaku: Jedna po jedna, doktorka Flora je puštena, pušteni su neki iz Štimlja, puštena je doktorka Flora. Davala sam svakoj ženi koja je izašla iz zatvora, prvo Hati, onda sam davala ovim običnim [zatvorenicama], ili kafu, ili sok, jer sam rekla jedna Albanka manje u zatvoru, jedna Albanka manje u zatvoru. I tako sam ja poslednja puštena od svih Albanki. I trenutak kada su me jednog dana, pre puštanja na slobodu, poslali u njivu da sadim luk, bio je mart. I 15. marta poslali su nas na njive. Išli smo u njivu da sadimo luk i sad su mi ostavili seme luka da sadim tamo. Ostala sam na jednom mestu i kada su završili ono što su radili, staratelji u mojoj pravnji su doveli zatvorenice.

I dođe zatvorenica i kaže, "Zašto ne sadite? Ne radite. Stani, ja ču te naučiti." I tu sam se iznervirala, a bila sam jedina Albanka, i rekla sam, "Hoćeš li da se skloniš?" Zgrabila sam zemljanu vazu u ruci, rekla sam, "Skloni se od mene za nekoliko minuta, ne, ne," rekla sam joj na srpskom, "ili ču ti ovu vazu razbiti o glavu." I ona ne pobegne, govoreći mi, "Ja te učim." Rekla sam, "Beži od mene, kriminalko" Vikala sam tamo glasno. Rekla sam: "T si zločinac, svi ste vi kriminalna zemlja, jer ja neću da sadim i neću da sadim. Samo želim da ostanem na čistom vazduhu."

Usred toga okupila se sva straža. "Dođi ovamo," rekla sam čuvaru, videli su da je posao... Nisam pustila vazu. Došao je direktor da interveniše, on je bio direktor zatvora u Lipljanu, ali je govorio albanski. I on je došao i razgovarao sa mnom na albanskom. I svi stražari su znali albanski, nikada nisu prihvatali da

govore albanski, nikada, nikada, nikada, ni pod kojim uslovima. I svi su razumeli, jer su svi rođeni i odrasli ovde, u Lipljanu. A onda je taj čovek došao tamo u Požarevcu. I rekao im je, "Ostavite je, ne razgovorajte s njom jer je uznemirena i nemoj niko od vas da joj prilazi." Tamo su okupili sve žene, uveli njih i mene u autobus i prekinuli posao zbog problema koji sam napravila u njivi i poslali su nas u paviljon. Kada smo otišli u paviljon, pomislila sam, "Ha, sad!" Svaki trenutak sam čekala kaznu. Mislila sam da će me poslati u izolaciju, da će me vezati, da me vežu ili će me fizički zlostavlјati. Samo sam očekivala ova dva [ishoda], nešto će se dogoditi.

Čekaj, čekaj, čekaj... došla je večera, otišli smo u kuhinju. Obično u kuhinji čitaju imena da pošalju zatvorenice na polja. A onda su pročitali imena, uopšte nisu pročitali moje ime. Mislim, ako večeras ne preduzmu mere protiv mene zbog incidenta koji se dogodio na njivi, verovatno će to učiniti sutra. I sad smo završili sa kuhinjom, otišli smo na spavanje. A noću sam, tokom noći sam sanjala nekako zato što mesto gde sam rođena, mesto ima mnogo voćaka, imali smo pet stotina voćaka, jer smo vredna porodica i radili smo u mnogo se bavi poljoprivredom kao porodica. Nema voćke koja nije na tim zemljama, ali imamo i vodu. Tako da mogu da kažem Drenica, jer boljeg mesta od mesta gde sam rođena nema nigde, ne postoji. Ima puno vode, ima mnogo drveća i tu je sva dobrota, velika je svežina. I sad sam videla livadu u zelenom – san, jabuke sve istresene, u crvenim grozdovima, ali u tim jabukama kako ih gledam i lutam tom livadom, i u tom trenutku direktor i nadzornik zatvora je nekako došao. I prišala sam im i napunila dve kese jabukama i dala sam im, a oni su me gledali kiselo i nisu uzeli jabuke.

E sad, kad sam se ujutru probudila, imala sam... jer nakon što mi se desio taj problem, da sam uhvatila tu Srpsku kako me tada u snu davi, izričito sam tražila, jer nisam prihvatala da spavam u toj sobi. I tražila sam da mi se promeni soba. Sada sam tražila drugu sobu, nisu me stavili tamo gde sam tražila, ali je ispalo bolje jer su me stavili u manju sobu u kojoj sam bila peta osoba. I u celoj toj prostoriji je bila Bugarka iz Bugarske, iz Sofije, bila je jedna Ciganka i bila je Srpska iz Kragujevca, bila je jedna Mađarica i ja, Albanka. Mislim, niko od nas nije... svi smo bili iz različitih nacionalnosti. I rekla sam ovoj Lili, zvala se Lili, rekla sam joj, rekla sam, "Lili, stani malo jer moram nešto da ti kažem," i tako dalje, i tako dalje, "Noćas sam nešto sanjala." Rekla je, "Zahrije, sinoć su te zvali u njivu, zvali su te. U kancelariji imate odluku da idete kući jer zelena... crvena boja jabuke, to je sreća. Zeleno je... ljudi će biti srećni kada odete kući" (smeje se). "A jabuke koje ti nisu uzeli," rekla je, "besni su nisi odslužila još jednu godinu ovde i da odrdila celu zatvorskiju kaznu, jer su ti uvek nabijali na nos da ćeš ostati četiri godine. U stvari, nisu mogli ni da zamisle da ćeš ostati tri godine."

A onda je Amerika uslovila finansije Srbije i oslobođila sve zatvorenike po grupama. I na mene je došao red, iako sam bila poslednja žena koja je otišla, bila sam srećna samo zato što nisam ostavila nijednu od žena tamo. A sada mi je rekla, "A problem koji se desio sa tobom u polju, uvek su te zlostavlјali, uvek su te gledali u lošem svetlu. Ne bi ti dozvolili da se izvučeš da te ne tuku, ali najverovatnije imaš odluku da ideš kući." I tako, taj dan je bio petak, datum je bio 16, ja sam bila tamo, ona je napravila, u

sali sa televizijom, ona Bugarka, napravila je džempere, a ja sam čekala da me zovu da me maltretiraju, ili šta bi se desilo.

Kada me je pozvala... kada je kurir, "Podrimćaku, dođi u kancelariju u policiju!" Otišla sam tamo, čuvarka mi je rekla, "Bila si jako uznemirena juče, bila si bolesna, dođi da te odvedem kod doktora." Primetila sam da su je, kada su pustili doktorku Floru, poslali kod doktora. Aferdita, tako, videla sam ih u dvorištu kako ih šalju kod doktora. I svakog koga su pustili, prvo su ih poslali na pregled, kao da su pušteni, kao da si "oslobođen na pravi način i ideš kući zdrav.". Kada su me poslali kod doktora, ona mi je rekla, "Kako si? Hoćeš li uzeti ovu pilulu?" Rekla sam, "Ne, neću to uzeti." Pilula ružičaste boje poput ibuprofena. Rekla je, "To je za smirenje," i tako dalje, "uzmi jer si bila uznemirena." Rekla sam, "Ne, nisam bolesna, dobro sam." I, "U redu," rekla je. "Zašto idem kući?" "Ne, zašto, ko ti je to rekao?" doktor, "Ko ti je rekao?" Rekla sam, "Debele knjige koje vidim da su potpisane," rekla sam, "[su] samo za kada neko ide kući, jer ne znam zašto bi neko trebalo da potpiše nekoga kada je bolestan da ide kod doktora ." "Ne, ne," rekla je, "ne razmišljaš o odlasku kući. Potpišite ovde!" Potpisala sam.

Tu sam shvatila, i bila sam veoma ubeđena da idem kući. I stražarka mi je rekla, "Gde ti je ćelija?" Rekla sam, "Soba broj tri, drugi sprat." "Pođi sa mnom u svoju sobu." Kad sam otišla tamo, rekla mi je, "Sedi tu na krevet, otvori kofer", imali smo neke drvene kofere kao iz starih vremena, našu odeću, stvari koje smo imali za čišćenje i sve. "Koja god da je tvoja odeća, uzmi je i ostavi ove druge stvari." Rekla sam, "Zašto?" Rekla je, "Da, da, ideš kući." Rekla sam, "Stvarno? U redu." "Zašto," rekla je, "nisi srećna, uopšte ne reaguješ?" Rekla sam, "Zašto da se radujem? Zatvori puni Albanaca, samo ja idem kući šta? Ovde ima dosta muškaraca." "Ah," rekla je, "ali ti izlaziš iz zatvora sama." Rekla sam, "Nije važno što odlazim sama." A ona je rekla, "Uzmi odeću." Uzela sam odeću, "Idi u sobu za posetioce, pravo tamo! Ne govori nikome ni reč, нико не sme da zna, ne signaliziraj ni jednoj ženi da ideš kući jer će sve žene ustati na proteste i štrajkove." Rekli su, ako bude puštena, mi ćemo štrajkovati! Njihove Srpskinje.

Tu sam uzela svoju odeću, obukla sam je. Pozdravila sam se sa Crvenim krstom, došla je direktorka zatvora. Donela mi je ovu knjigu, i bila je ovako debela {pokazuje njenu veličinu}. Rekla je, "Pre nego što odeš, želim da ti postavim dva pitanja." Rekla sam, "Samo napred!" Ona je rekla, "Da li želite da dobijete automatsku pušku da ubijate Srbe čim odete na Kosovo?" Rekla sam, "Da, ali koliko ja znam rat je završen." Rekla je, "Ne, nije gotovo." Rekla sam, "Dobro, videću, na osnovu situacije." Ostavila sam je sa ovim rečima. Sada, "Zavisi od situacije, jer koliko ja znam više nema problema, rat je završen."

[Irezani deo – urednička odluka]

Odatle su rekli, "Danas je pušteno oko 46 muškaraca" kao da nije bilo mesta da se pošalje i nju, nema mesta. Rekli su joj, poslaćemo je večeras u Beograd. Izveli su me iz zatvora 16, poslali su me u Beograd u kancelariju Crvenog krsta i... ja sam rekla, "Zašto ja u Beograd? Zašto me ne pošaljete u Prištinu kao što šaljete sve zatvorenike?" "Ne, večeras nema [šanse]. Da li ste ikada bili u Beogradu?" Rekla sam,

“Ne, nisam bila.” Rekli su, “Nisi videla Beograd, vodićemo te da vidiš Beograd.” I poslali su me u zgradu Crvenog krsta, došla je jedna Albanka, pričala mi je na albanskom, rekla, “Ja sam iz Suve Reke, živim ovde sa porodicom.” Rekla sam, “Dobro, hoćeš li ostati ovde večeras sa mnom?” Ona je rekla da hoće. I ostavili su me samu, izašla sam u grad. Te noći su me ostavili samu na neko vreme. I celu noć sam bila sama, ni minut nisam spavala. Ta noć je bila kao celo moje [vreme u] zatvoru.

Vrata su lupala, *bam-bum, bam-bum, bam-bum, bam-bum*,{onomatopeja} nisam smela da zaspim, ili tako nešto. Video sam telefon u toj kancelariji i podigla sam slušalicu. I odmah sam pozvala svoju porodicu. I pozvala sam i razgovarala sa porodicom, rekla sam, “Izašla sam iz zatvora, ali sam u Beogradu, neću doći večeras. Ne čekajte me večeras.” Rekli su, “Čuli smo da si slobodna i čekamo te.” Rekla sam, “Ne, ne čekajte večeras, [neću otići] do sutra jer su me odveli u stan Crvenog krsta. Večeras sam u Beogradu i večeras sam u kancelariji u koju su me smestili. Ovde nema nikoga, sama sam.” I ja sam probala telefon, kad su, *trrak* {onomatopeja}, prekinuli telefon. Možda je bilo snimljeno, pa je prekinuto.

I tako, umorna i bez spavanja, ni spavanja, nisam smela da spavam jer su se vrata zalupila, pomislila sam šta ako neko uđe, tu sam sama. I sa stresom cele noći, sa strahom. Kad sam rekla, hajde, idem u kupatilo. Jer sam se od iscrpljenosti znojila, a kosa mi se zamastila, ni ne pitajte za lice. Mislila sam da idem u kupatilo da se okupam. Ušla sam, brzo sam se okupala u tom kupatilu, sa sto strahova. I izašla sam, peškiri, tu sam imala odeću koju sam imala u zatvoru sa sobom i ofarbanu kosu i voda me potpuno probudila i osvežila. A u osam... u osam ne, nego u sedam su došli i odveli me i ja sam otišla ovde na Kosovo. Negde oko dvanaest ili jedan stigla sam do Merdara.

(Smeje se) Tamo mi je jedan američki vojnik postavljao pitanja jer su izašli ovi [ljudi] iz našeg Crvenog krsta, iz Crvenog krsta Srbije. Uzeli su mi svu odeću i tu su bili taj Sebastijan i Nadia, internacionalci da, ali su govorili albanski, razgovarali su sa mnom na albanskom (smeje se). A oni, kada su mi uzeli odeću, taj vojnik me je zaustavio, rekao mu je, razgovarao je s njim na engleskom, rekao je, “Možemo li da razgovaramo?” I ovo je Sebastijan objasnio, rekao je, “On pita, kako se osećaš?” Rekla sam, “Odavde pa sve do granice, do sada skoro tri godine udisala sam veoma prljav vazduh, sada osećam svežinu u svom telu, čak su i čelije mog tela okrepljene. Osećam veoma dobru aromu, veoma čist vazduh Kosova (plače i smeje se).” A u kancelariji Crvenog krsta je bila moja porodica i rođaci, moji prijatelji, stričevi koji su me čekali, neki građani i onda sam sa njima došla u Drenicu.

Kaltrina Krasnić: Šta ste uradili?

Zahrije Podrimčaku: Pa, tada sam bila jaka (smeje se). Pozdravila sam članove svoje porodice, sve, ali nisam pustića nijednu suzu (smeje se). Sad, malo, možda zbog godina, ne mogu da izdržim, jer sam bila jaka. Jer [bio je] i incident kada je moja majka bila u zatvoru i posetila me 2. novembra 2000. prvi put posle dve godine... i ja sam to zaboravila da pomenem, a osećam obavezu da... da to spomenem, i eto izdržala sam veoma snažno. Jer dan ranije, kada je doktorka puštena, kontaktirao me je Crveni krst

i obavestio me da dovode moju majku u posetu i psihički sam se pripremila. Kada sam otišla tamo u sobu za posetioce, moja majka se zacrvenela i rekla sam joj, "Majko, znaš šta sam ti rekla, odmah ču da bežim u paviljon i neću da ostanem kod tebe." Onda je ojačala i malo smo razgovarali.

Tamošnji stražar, majka ovih običnih devojaka koje su doveli u posetu, rekla im je, "Vaše devojke će biti oslobođene." A Aferdita je bila tamo. "A ona," rekla je, "biće oslobođena, da," [ona] se obratila mojoj majci, "ova tvoja [ćerka] neće biti oslobođena." "Rekla sam ti, majko, ne brini, jer ču pre tebe stići na Kosovo" (smeje se). Dakle, nisam joj ostavila ni jednu reč. I skoro mesec dana sam imala posete ljudi. Svi su me lepo primili. Sve škole sa svojim osobljem su došle i posetile me. Sve institucije su došle sa svojim osobljem, posetili su me.

Profesionalni život

[Izrezano iz intervjeta: osoba koja je vodila intervju pita sagovornika o njenom profesionalnom životu.]

Zahrije Podrimčaku: Kada je bac Adem došao sa celim Većem, posetio me sa svim članovima Veća, rekao mi je, rekao je, "Zara, da li je opština došla da te vidi?" Rekla sam jeste. "Jesu li vam obećali neku poziciju ili tako nešto?" Rekla sam, "Vala, nisu mi ništa rekli." "Jesu li ti rekli, ili ti nisu rekli, sad, da si ti ovde na čelu Veća," rekao je, "sada završi posetu," rekao je, „Bač, ti vodi Veće ovde a Veće ti daje platu. To nije velika plata, ali dovoljna da budem aktivna i ponovo se bavim Većem."

Kaltrina Krasnić: Da li je ovo posao kojim se i danas bavite?

Zahrije Podrimčaku: Ne, radila sam u Veću do decembra 2002, u decembru 2002. je najavljen otvaranje mesta službenika za rodnu ravnopravnost u svim kosovskim opštinama, i tu mi se desilo, mislim, kada sam uzela novine da ih pročitam tog dana, da je opština najavila otvaranje za rodnu ravnopravnost, tamo je pisalo da [podnositelj] treba da radi u humanitarnim organizacijama i da poznaće teren, da bude komunikativan, da bude pristupačan i u komunikaciji sa građanima i svaki put bih se zaljubila u to, jer mi je posao koji sam radila pre rata odgovarao. Jednostavno rečeno, uzela sam novine, presavila ih i sakrila u pantalone. Otišla sam i direktno se obratila izvršnom direktoru, njega nije bilo. Otišla sam do njegovog savetnika Gezima Šešanija i rekla sam mu, rekla sam, "Gezime, da li je moguće, mogu li da se takmičim na ovom pozivu za prijavu koji je objavljen? Tamo je pisalo [da je kandidatima potrebna] srednja škola, ali je visoko obrazovanje dobrodošlo." "Međutim," rekla sam, "kažu da direktor Avdil Krasnić strogo poštuje zakon." Avdil je bio izvršni direktor, brat profesora Jakupa Krasnića koji je bio predsednik parlamenta.

A on je rekao, "Šta ako se prijavi neko sa univerzitetskom diplomom?" Bila sam upisana na fakultet, ali i [bavila sam se] delatnošću, bavila sam se aktivnostima i svime, i ostala na pola puta i uslova, zbog situacije, moj otac mi je jednostavno rekao, "Ja nemam finansijska sredstva i s obzirom na situaciju,

bavi se aktivnostima.” A Gezim mi je rekao, “Idi, uzmi prijavu.” Otišla sam i uzela je, rekao je, “i zovi Ibru,” Ibrahima Hajdarija, mog bivšeg kolegu, sa kojim sam radila pre rata i sa Gezimom takođe. A on je rekao, “Popunićemo prijave.” Pisali su, potpisivali su moje reference kada smo išli nekome da ih damo. I rekao je Ibri, “Ne nosite prijave u arhivu, već ih ostavite u kancelariji. Ko dođe da uzme prijave da se prijavi, neka ih uzme, ali znaj da se Zahrije prijavila. Svi građani poznaju Zahrija i ne verujem da će biti problema.” I u stvari je bilo tako, ja veoma poštujem izvesnu Zejnepe Glarevu iz Verbovca, ona je završila fakultet. Ona dolazi po prijavu i kada joj je to Ibra rekao, odlučila je da se ne prijavi, kaže, “Ne, dok sam se ja školovala, Zahrije je radila kod nas, finansirala je devetstvo prosvetnih radnika i mnogo je doprinela.” Ne mogu da se takmičim sa njom i bili nas je troje takmičara, nas troje smo tada imali srednju školu.

I zaposlila sam se. U komisiji je bila Edit Hardži, ova žena iz Albanije. U to vreme je radila sa inostranstvom, sa ovom osobom iz UNMIK-a, koja je bila ministarka za integraciju. Bila je i ambasador, sada je u Albaniji. I tamo je radila. Ona je bila direktno u komisiji, stranac i neko iz opštine Glogovac, kada su me ispitivali. I otišla sam, ali kada sam ušla druga dva takmičara su otišla pre mene. I tražila je od mene opis radnih obaveza, kao pesmicu. Rekla mi je, “Znaš li kakav je ovo posao?” Objasnila sam sve na čemu sam radiča, jer sam to videla u pozivu za prijavu. I ja sam se pripremila, a onda me je pitala, “Gde si radila?” Rekla sam joj, “U Veću za zaštitu prava, u Opštinskom veću za finansiranje. Bila sam i šef za migrante u ogranku Novog Čikatova, i šef ogranka i ja smo bili u zatvoru, to je sve. “Još,” rekla je, “idi,” tamo je bio restoran, “doći će da te častim kafom, jer se niko nije javio, ne samo u twojoj opštini, već na celom Kosovu, svi službenici za rodnu ravnopravnost i intervuisani, niko od njih nije odgovorio kao ti.” Rekla je, “Veoma sam zadovoljna, iznenadjena sam.” A Ibra joj je rekao, “Ne, kršenje je zakona reći da si primljena odmah.” “Više,” rekla je, “uopšte neću da radim po zakonu, upravo sada dajem najavu.” Rekla je, “Samo je pusti, častiću je kafom.”

A ja sam počela kao službenica za rodnu ravnopravnost. Ali ja sam podržavala, kada je bilo izbora između žena i muškaraca sa istim obrazovanjem, uvek sam podržavala žene. Lobirala sam za što više žena direktora u školama i direktora u opštinskim odeljenjima, u upravama. Međutim, ne znam šta da kažem, za žene u ovim političkim partijama, žene koje su sposobne i hrabre, ne drže ih u političkim partijama, već drže ove žene koje su potčinjene i stavljaju jednu ili dve.

Snovi

[Izrezano iz intervjeta: osoba koja je vodila intervju pita sagovornicu o snovima koje je imala kada je bila mlađa i u kojoj meri ih je ispunila.]

Zahrije Podrimčaku: Na osnovu istorije koju imam o dedi sa majčine strane, on je bio kapetan sa vojnim činom i politički zatvorenik u Vučitrnu. On je uvek bio za to da Kosovo bude ne samo republika kakva je danas, već da bude ujedinjeno sa Albanijom. A ja sam mnogo volela Albaniju, i zato je moj muž danas Albanac iz Albanije (smeje se). I to su bili moji snovi, da se Kosovo ujedini sa Albanijom.

Dobro je, posao je obavljen, a danas je sloboda govora, slobodno se govori, nemate Srbe sa svim tim maltretiranjima, psihičkim maltretiranjima i tako dalje. To su naša rukovodstva, dobar posao je urađen, ali ne onako kako smo zamišljali Kosovo.

Kaltrina Krasnić: Hvala vam puno.

Zahrije Podrimčaku: I tako, na kraju imam poruku, uglavnom za žene, da na putu kojim idu, bez obzira na različite prepreke, nezavisno od različitih prepreka, da budu uporne, bilo da imaju prepreke, ili uspehe, da ne ostavite svoje snove, da ih ostvare, jer samo tako mogu da dođu do svojih ciljeva. A druga poruka je da podržavamo jedne druge, da budemo povezani, jer kada su međusobno povezane, sve žene su moćnije i mogu postići bilo koji cilj.